

UNIVERZITET U SARAJEVU - FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA FILOZOFIJU

ZAVRŠNI RAD
HEIDEGGEROVA KRITIKA METAFIZIKE

Student: Viktor Mišić

Mentor: Prof. dr. Samir Arnautović

Sarajevo, septembar, 2024.

UNIVERSITY OF SARAJEVO - FACULTY OF PHILOSOPHY
DEPARTMENT OF PHILOSOPHY

FINAL THESIS
HEIDEGGER'S CRITIQUE OF METAPHYSICS

Student: Viktor Mišić

Mentor: Prof. dr. Samir Arnautović

Sarajevo, September, 2024.

Sažetak

Ovaj rad razmatra Heideggerov pristup problemu metafizike. Heidegger nam nudi kritički osvrt na povijest metafizike i otkriva napuštenost bitka kao glavno određenje ontološke tradicije Zapada. Metafizika nije jedna akademska disciplina među drugima. Ona temeljno pripada ljudskom bitku i događa se kao tubitak. Putem fenomenologije i hermeneutike, Heidegger pokušava vratiti filozofiju svom izvoru. Ontološka tradicija Zapada se u ovom procesu javlja kao glavna prepreka. Znanost i logika se također razmatraju kao prepreke, ili obilaznice, u ovom slučaju. Razgradnja ove tradicije sa odvija kao reinterpretacija Aristotela, Descartesa i Kanta. Cilj Heideggerove kritike metafizike, koja se razmatra u ovom radu, je da ponovno uspostavi ontološku razliku i pokuša misliti ne-biće (bitka/ništa).

Ključne riječi: metafizika, ontologija, bitak, ništa, tubitak, znanost, logika

Abstract

This paper examines Heidegger's approach to the problem of metaphysics. Heidegger offers us a critical overview of the history of metaphysics and reveals the abandonment of Being as the main determinant of the ontological tradition of the West. Metaphysics is not one academic discipline among others. It fundamentally belongs to the human being and happens as there-being. Through phenomenology and hermeneutics, Heidegger tries to return philosophy to its source. The ontological tradition of the West appears as the main obstacle to this process. Science and logic are also considered obstacles, or detours, in this case. The dismantling of this tradition takes place as a reinterpretation of Aristotle, Descartes and Kant. The goal of Heidegger's critique of metaphysics, which is considered in this paper, is to re-establish the ontological distinction and try to think non-being (Being/nothing).

Key words: metaphysics, ontology, Being, nothing, there-being, science, logic

Sadržaj

Uvod.....	1
<i>Sein und Zeit: Fundamentalna ontologija i analitika tubitka</i>	2
Pitanje o smislu bitka.....	2
Razgradnja ontološke tradicije.....	3
Ontološka razlika.....	5
Raspoloženje i razumijevanje.....	5
<i>Was ist Metapsik? i Einführung in die Metaphysik: Osnove metafizike i problem ne-bića</i>	8
Raspoloženje, znanost i logika.....	11
<i>Grundbegriffe: Šta metafizika jeste, a šta nije</i>	14
Obilaznice oko metafizike.....	14
Sveobuhvatnost metafizike.....	16
Ništa (<i>das Nichts</i>) i metafizika.....	20
<i>Grundbegriffe: Put i cilj metafizičkog ispitivanja</i>	22
Značaj formalne naznake.....	26
Naznake formalne naznake u <i>Was ist Metaphysik?</i>	28
<i>Grundbegriffe: Povijest metafizike</i>	31
Ništa i ništavilo u povijesti metafizike.....	40
<i>Kand und das Problem der Metaphysik: Kritika čistog uma kao utemeljenje metafizike</i>	42
Zaključak.....	52
Primarna literatura.....	53
Sekundarna literatura.....	54

Uvod

„Ljudski um ima osobitu sudbinu u jednoj vrsti svojih spoznaja, gdje ga uznemiruju pitanja koja on ne može odbiti, jer su mu zadana samom prirodom uma, no on ipak ne može na odgovoriti, jer nadilaze svaku moć ljudskog uma... Poprište ovih beskonačnih prepirki zove se *metafizika*.“¹

Bez sumnje, metafizika ima jedinstveno mjesto unutar filozofije. Najčešće, metafizika je predstavljena kao jedinstveno prevladana i napuštena filozofska disciplina. Metafizika je ime zastarjele, pred-znanstvene filozofije. Filozofija je već na tankom ledu, njoj nije potreban ovaj povijesni teret. Najbolje je, zdravi razum bi rekao, odbaciti ono što su mistika, duhovnost i sofistika ionako preuzele. Pravi nastavljači starogrčke metafizičke misli su ionako suvremeni znanstvenici koji su od spekulacije napravili činjenice. Ipak, filozofija ne bi bila filozofija kad ne bi propitivala očigledno. Ova očiglednost o uzaludnosti metafizike je vjerojatno sama proizvod neke metafizike koja istodobno hrani znanost i kulturu.

Znanstveno-određeni čovjek živi otuđen od najvlastitije mogućnosti. Ispitivanje koje zaobilazi znanstvenu spoznaju je za njega opskurno i ideologijsko – neizbježno subjektivno i mnogoznačno.² Metafizika je za njega samo pred-znanstveni oblik znanja; nužni korak ka razvijenoj egzaktnoj znanosti. Znanost ima svoju *kritiku* metafizike: pozitivizam. Međutim, pozitivizam nikada nije u stanju da kaže nešto bitno o metafizici. Ipak, pozitivizam za Heideggera predstavlja najgrublji način metafizičkog mišljenja koji svodi bićevnost bića na osjetilnost.³ Jedina filozofska istina pozitivizma leži u tvrdnji: metafizika nije znanstvena. Za znanstveno-određenog čovjeka, stvar je riješena. Neznanstvenost je krajnja granica njegove (ne-filozofske) kritike metafizike.

Ništa predstavlja još veću poteškoću za ovog čovjeka. Ali, zajedeno sa bitkom, ništa ostaje neproblematizirano. Napuštenost od bitka se javlja kao pogrešno tumačenje ništavnog kao *zlog*.⁴ Neznanje o pripadnosti ništavnoga bitku i konačnost samog bitka su također predrasude znanstvenog čovjeka. Možemo oprostiti ove predrasude, s obzirom da smo svi uvijek pristrani bitku – iako ne poimamo šta ovo znači. Heidegger ističe da *život*, odnosno nagon za samoodržanjem, znači: htjeti bitak.⁵ Međutim, ova pristranost i htijenje su slijepi. Znanstveni čovjek ne prekoračuje ontičke granice kako bi pitao o *onome* što ga određuje. Njegovo čuđenje je još jadrnije kada se suočava sa nepoželjnim i stranim: sa ništa. Koliko je život ontički temelj čovjekovog tubitka, toliko on (život) nagriza egzistenciju. Ovo *nagrizanje* je vlastita mogućnost samog tubitka.

¹ *Kritika čistog uma*, 15.

² *Iskustvo i vrijeme*, 191.

³ *Beiträge zur Philosophie*, 172.

⁴ *Ibid.* 117-118.

⁵ *Ibid.* 102-103.

***Sein und Zeit*: Fundamentalna ontologija i analitika tubitka**

Heideggerova kritika metafizike počinje u *Sein und Zeit* sa razgradnjom, odnosno uništenjem (*Destruktion*), povijesti ontologije Zapada. Međutim, Heideggerovo najpoznatije djelo je ostalo nedovršeno. *Sein und Zeit* je trebao imati dva dijela, a svaki dio tri odsječka. Djelo koje smo dobili se sastoji od prva dva odsječka prvog dijela, odnosno jedna trećina zamišljene cjeline. Detaljna razgradnja, sa fokusom na Aristotela, Descartesa i Kanta, je trebala biti glavni zadatak drugog dijela. Kao cjelina, *Sein und Zeit* pokušava ponovno postaviti pitanje o smislu bitka putem (hermeneutičko-fenomenološke) analitike tubitka. Tubitak je biće čija se bit tiče samog bitka – njemu pripada razumijevanje bitka.⁶

Zadatak ovog prvog dijela je da interpretira tubitak na osnovi njegove temporalnosti i vrijeme kao mogući horizont za razumijevanje bitka uopće.⁷ Ovaj novi horizont (*Zeit*) i vodeće biće (*Dasein*) omogućuju novo postavljanje središnjeg ontološkog pitanja o samom bitku (*Sein*). Istovremeno sa analitikom tubitka, Heidegger razvija fundamentalnu ontologiju čiji je prvi korak ponovno postavljanje pitanja o bitku. Fundamentalna ontologija je ontički utemeljena u samom tubitku, koji je ontički jedinstven po tome što je ontološki.⁸ Ovo znači: čovjek je određen time što pita o smislu bitku. Ontološka struktura pokazuje istoizvornost egzistencijala (*existenzialen*) koji određuju jedinstvenu suštinu tubitka: egzistenciju (*Existenz*).⁹ Egzistencijali se ne mogu izvesti jedan iz drugog. Oni se mogu samo opisati (fenomenologija) i tumačiti (hermeneutika).

Pitanje o smislu bitka

Pitanje o smislu bitka (*Seinsfrage*) je vodeće pitanje metafizike i glavno pitanje Heideggerove misli. Sudbina ovog pitanja unutar povijesti Zapada je zaborav. Destrukcija povijesti ontologije Zapada je jedini način da se naslage tradicije zaobiđu i izvorno tlo vrati u iskustvo tubitka. Formulirati pitanje o smislu bitka je po sebi zahtjevno. Kao temeljno pitanje, ono se mora postaviti i razumjeti na primjeren način. Heidegger ističe da je svako istraživanje traženje, a svako traženje je vođeno traženim.¹⁰ Dakle, smisao bitka mora nam već biti dostupno na neki način. Ispitivanje, kao oblik istraživanja, posjeduje ono o čemu se pita (upitno) i ono što se ispituje (ispitivano). Ispitivanje je ponašanje ispitivača, odnosno jednog bića. Ovo biće, tubitak, uvijek posjeduje nejasno i prosječno razumijevanje bitka. Koliko god da je ovo razumijevanje bitka nepouzđano i mračno, sama njegova neodređenost je pozitivna pojava koja se treba razjasniti.¹¹

Razjasniti ovo pitanje znači razjasniti ispitivača i njegovu suštinu. Postavljanje pitanja o bitku pripada suštini ovog bića. Ovo biće, koje je svatko od nas sam, Heidegger imenuje

⁶ *Sein und Zeit*, 12.

⁷ *Ibid.* 1.

⁸ *Ibid.* 12.

⁹ *Ibid.* 12-13.

¹⁰ *Ibid.* 5.

¹¹ *Ibid.* 5-6.

tubitak.¹² Ispitivanje je jedna mogućnost tubitka. U ovom pristupu nastaje jedan lažni problem. Naizgled, pokušajem da odredimo bitak putem biti tubitka, zatvaramo se u krug. U postavljanju pitanja, pretpostavili smo nešto što samo odgovor može donijeti. Heidegger ne vidi mnogo vrijednosti u ovakvim formalnim prigovorima, oni nemaju nikakvu težinu i sprječavaju nas da prodremo u dublje u ispitivanje.¹³ Određivanje suštine (biti) bića je moguće bez potpuno razvijenog pojma bitka. Da ovo nije istina, ontologija ne bi mogla ni započeti. Bitak je uvijek bio pretpostavljen u ontologiji, ali ne kao priručni pojam. Ovo pretpostavljanje bitka proizlazi iz prosječnog razumijevanja bitka koje pripada samom tubitku. Bez ovog prosječnog (pred-ontološkog) razumijevanja, tubitak nije u stanju započeti ispitivanje se pitanjem *Šta je bitak?*. Bitak ne može biti ni nepoznat bez ovog osnovnog ontološkog predznanja.

Fundamentalna ontologija se mora tražiti putem egzistencijalne analitike tubitka.¹⁴ Tubitak ima ontički i ontološki prioritet nad svim drugim bićima. Ontički, tubitak je biće čiju suštinu određuje egzistencija. Tubitak je ontološki upravo zato što je određen egzistencijom. Istodobno, tubitak posjeduje razumijevanje bitka svih bića koja nisu tubitak. Ove tri značajke daju prioritet tubitku u razvijanju bilo kakve ontologije. Tubitak se ponajviše treba ontološki ispitati. Korijeni egzistencijalne analitike su u konačnici ontički.¹⁵ Fundamentalna ontologija je moguća samo zato što je tubitak biće koje jeste. Interpretacija smisla bitka, kao zadatak fundamentalne ontologije, se odvija kroz ontološku analitiku tubitka. Ovo ispitivano biće nije samo glavni predmet analitike, ono se uvijek već odnosi prema upitnom. U tom slučaju, pitanje o smislu bitka nije ništa drugo nego radikalizacija (*Radikalisierung*) suštinske sklonosti koja pripada samom tubitku.¹⁶ Pred-ontološko razumijevanje bitka je korijen (*radix*) razvijenog pitanja o smislu bitka.

Razgradnja ontološke tradicije

Razgradnja je dio Heideggerovog fenomenološkog pristupa. Kao metoda, ona treba olabaviti okoštanu filozofsku tradiciju i probiti kroz sve naslage koje prikrivaju izvorno tlo filozofije. Istodobno, razgradnja je kritika sadašnjosti i suvremene misli koja se ne može vratiti vlastitim izvorima.¹⁷ Suvremeni tubitak, sa svom težinom tradicije i povijesti na svom umu, nije ni svjestan mogućnosti postavljanja pitanja o bitku. Povijest prekriva, iskrivljava i zaboravlja izvorni smisao filozofskih pojmova koje smo naslijedili putem filozofske tradicije. Tubitak koji je potpuno prepušten tradiciji nije u stanju biti zahvaćen, putem temeljnog raspoloženja, pojmovima filozofije. Oni za njega ne otkrivaju ništa suštinsko; ovakav tubitak nije pozvan u izvorno iskustvo i promjenu.

Tubitak je onakav kakav je već bio, on i dalje jeste ono što je bio: svoja prošlost.¹⁸ Tubitak nastaje unutar jednog tradicionalnog način tumačenja. On razumije sebe putem ove tradicije. Tradicija određuje njegove mogućnosti razumijevanja bitka. Prošlost tubitka i

¹² Ibid. 7.

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid. 13.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid. 15.

¹⁷ Ibid. 22-23.

¹⁸ Ibid. 20.

njegove generacije već ide ispred njega. Prošlost nije nešto što se tubitak vuče za sobom. Tubitak postaje žrtva tradicije koju preuzima, ona sprječava vlastito rukovanje u ispitivanju i biranju.¹⁹ Kad tradicija tako zavlada, ona prikriva svoje naslijeđe i čini ga samorazumljivim. Ona blokira pristup izvorima iz kojih su proizašli filozofski pojmovi.²⁰ Tradicija temeljito iskorjenjuje povijesnost tubitka. Zbog toga, tubitak usmjerava svoj interes na mnoštvo mogućih pravaca i stajališta unutar filozofskog djelovanja. Prostornost postaje horizont njegovog tumačenja i zanimanja, što nastoji prikriti činjenicu da tubitak više ne stoji na vlastitom tlu. U hermeneutičkom smislu, kritika ove tradicije je način očuvanja povijesne predaje, iskustva njoj pripadne istine.²¹

Razgradnja je upravo Heideggerov pokušaj da vrati izvornost koja se izražavala u filozofskim pojmovima. Ona je proces kritičkog i hermeneutičkog rastavljanja pojmova kako bi se povratio njihov izvor. Heideggerova razgradnja oslobađa prvi početak filozofije od naslaga tradicije. Izvorno i dalje nadvisuje povijest koja izvire iz njega. Uzdizanje i oslobađanje izvornoga što strši iz prvog početka je smisao razgradnje.²² Razgradnja je duboko povezana sa fenomenologijom time što se pokušava vratiti samim stvarima. Pretpostavke su suprotne fenomenu. Tradicija je neuredna gomila pretpostavki. Fenomenologija pokušava istraživati bića onako kako se pojavljuju. Ona pokušava doći do stvarnih problema, da ih se oslobodi od pretpostavki i naslaga tradicije. U *Logik: Die Frage nach der Wahrheit*, Heidegger kaže da fenomen uvijek podrazumijeva dvostruki zadatak: negativno, zaštititi (nas) od pretpostavki i predrasuda; pozitivno, osigurati da analiza fenomena sama sebi razjasni koje pretpostavke donosi predmetima filozofije.²³

Konkretno, Heidegger pokušava vratiti filozofsko ispitivanje izvoru antičke filozofije. Budući da je Dasein povijestan, on se može izgubiti u svojoj tradiciji i zaboraviti na njen izvor. Razgradnja je kritički odnos prema ovoj tradiciji koji, putem reinterpetacije, pokušava umanjiti utjecaj tradicije na tubitak i ponovno omogućiti izvorna iskustva (*ursprüngliche Erfahrungen*).²⁴ Potrebno je ići unatrag kroz povijest ontologije sa maljem kritike. Destrukcija povijesti ontologije Zapada nipošto nije negativna, ona ima pozitivne namjere i pokušava prisvojiti tradiciju na izvorniji način.²⁵ Govoreći o tradicionalnoj logici, Heidegger ističe da poštivati tradiciju ne znači ostati slijepo vezan za prošlost ili tvrdoglavo odbijati napredak koji ide dalje od predane tradicije. Istinsko poštivanje tradicije temelji se na samoj povijesnosti ljudske egzistencije. Ljudska egzistencija je vjerna sebi kroz svoju vjernost povijesti.²⁶ Vjernost za Heideggera znači zbližavanje onome što je borbom osvojeno (od zaborava i skrivenosti) i što drži našu egzistenciju u neizvjesnosti. Antički tubitak je morao osvojiti pojmove, i izvorno iskustvo iza njih, koji postavljaju bitak u pitanje. Međutim, ovaj plijen filozofskog osvajanja se ne može jednostavno prenijeti sa koljena na koljeno. Odbacivanje tradicije nije ništa drugo nego pokušaj filozofskog prisvajanje istinskog sadržaja koji je zatvoren unutar naslijeđenoga.

¹⁹ Ibid. 21.

²⁰ Ibid.

²¹ *Iskustvo i vrijeme*, 204.

²² *Beiträge zur Philosophie*, 179.

²³ *Logik: Die Frage nach der Wahrheit*, 33.

²⁴ *Sein und Zeit*, 22.

²⁵ Ibid.

²⁶ *Logik: Die Frage nach der Wahrheit*, 18.

Ontološka razlika

Ontološka razlika (*ontologische Differenz*) je razlika između bitka, kao takvog, i konkretnih bića. Bitak nije pojedinačno biće, niti suma bića. Ontološka razlika nije razlika između različitih bića. Na osnovu njihove razlike, bitak i bića pripadaju jedno drugome. Heidegger naglašava da je ontološka razlika neophodna za razvijanje pojma bitka i artikulaciju njegovog značenja u filozofskom smislu. Razliku između ontičkog i ontološkog Heidegger pravi već u 3. i 4. poglavlju teksta *Sein und Zeit*.²⁷ U *Der Spruch des Anaximander*, Heidegger tvrdi da zaborav bitka u povijesti metafizike proizlazi iz zaborava razlike između bitka i bića.

Ontičko (*ontisch*) tumačenje se bavi bićima kao bićima. Ne postavlja se pitanje o bitku bića i o strukturi bitka. Botanička klasifikacija biljaka je, na primjer, ontičko tumačenje. Kada pokušamo da odredimo bivanje biljaka naspram bivanja životinja, dajemo ontološku interpretaciju bitka biljaka (i životinja). Ontičke znanosti (*ontische Wissenschaft*) su teorijske discipline koje ograničavaju svoje istraživanje i zaključivanje na određenu oblast ili aspekt bića. Ontičke znanosti se ne bave pretpostavkama svoje vlastite discipline, i nikada ne postavljaju pitanje o bitku. Jedini izuzetak je filozofija, koja – u obliku fundamentalne ontologije – može otkriti ograničenja ontičke znanosti. U ovom kontekstu Heidegger može reći: Znanost ne misli (*Die Wissenschaft denkt nicht*).²⁸

Ontološka interpretacija se bavi se bitkom bića. Ne postavlja ontičko pitanje o samom biću. Ontologija je *znanost* o bitku bića. Zadatak fundamentalne ontologije je formulirati pitanje smisla bitka, a ne razmatrati samo bića pojedinačno ili u cjelini. Ispitivanje o bićima u cjelini, što uključuje i Boga, podrazumijeva metafiziku. U povijesti filozofije Zapada, metafizika i ontologija su često imale komplementarne zadatke. Sa svojim rastavljanjem ontološke povijesti, Heidegger opisuje suštinu moderne metafizike kao *onto-teo-logiju* zbog njenog izjednačavanja vrhovnog bića (Boga) sa bitkom. Vrhovno biće je ipak biće. Vrhovno i temeljno, prvotno i krajnje, opisuju *mjesta* unutar same cjeline bića. Međutim, bitak nije biće.

Biće i bitak nisu jedini čimbenici u ontološkoj razlici. Osim što razdvaja bitak od bića, ontološka razlika spaja ništa sa bitkom. Bitak i ništa bivaju na neki način, ali ne kao bića. Tek sa ovom ključnom razlikom, koja u isto vrijeme i spaja, možemo početi filozofirati kroz metafiziku. Bitak, kao ono što nije biće, ne određuje bića potpuno. Bića jesu ono što jesu, i nisu ono što nisu, radi *ništenja bitka*. Budući da bitak nije biće, tubitak ga može shvatiti samo kao ne-biće. Ništa se ovdje javlja kao dio bitka koji omogućuje prisutnost bića i tubitka. Ovo ništenje je bezdan (*Abgrund*) ontološke razlike. Bez ovog ništa, bitak i bića bi bili identični.

Raspoloženje i razumijevanje

Tubitak je uvijek već raspoloživ na neki način. Ova raspoloživost (*Befindlichkeit*) je egzistencijalna kategorija, odnosno *egzistencijal*, tubitka koja otkriva njegovo tu-bivanje.²⁹ Hajdegerovski govoreći, raspoloživost je sebe-pronalaženje-u-svijetu-na-neki-način. Ona

²⁷ *Sein und Zeit*, 8-15.

²⁸ *Was heißt Denken?*, 4

²⁹ *Sein und Zeit*, 134.

otkriva bačenost (*Geworfenheit*) tubitka, njegov bitak-u-svijetu i otvorenost prema svijetu. Ova bačenost otkriva tubitak u obliku izbjegavajućeg okretanja. Raspoloženje (*Stimmung*) nam je ontički poznato kao trajno emocionalno ili afektivno stanje. Ono nipošto nije nalik nekom psihičkom stanju koje oblikuje naše doživljaje. Kao temeljni egzistencijal³⁰, raspoloživost (kojoj pripada raspoloženje) je ontološka kategorija. Neraspoloženje, u smislu neutralnog (a ne negativnog) raspoloženja, je također dio raspoloživosti.

Tubitak uglavnom izbjegava bitak koji je se otkriva putem raspoloženja. Ontološki, raspoloženje razotkriva isporučenost tubitka svome *tu*. U samom izbjegavanju i nemaru, to *tu* je otkriveno. Bačenost za Heideggera upravo podrazumijeva faktičnost isporučenosti tubitka. Bačen, tubitak jeste *tu* bitka-u-svijetu. Faktičnost nije *puka činjeničnost* prisutnoga, već karakteristika egzistencije³¹. Raspoloživost, raspoloženje i bačenost nisu prisutne kao bića, nešto prisutno ili priručno, za tubitak. Kao egzistencijali, one omogućavaju i određuju načine odnošenja prema bićima.

U rijetkom normativnom trenutku, Heidegger kaže da tubitak mora zagospodariti svojim raspoloženjima.³² Ovo gospodarenje ne podrazumijeva nametanje voljnosti i saznanja. Otkrivenost tubitka prethodi volji i spoznaji. S obzirom da nikada nismo slobodni od raspoloženja, gospodarenje nad raspoloženjem je moguće samo putem protu-raspoloženja (*Gegenstimmung*). Ontološki značaj raspoloženja je upravo to što otkriva *tu* tubitka na najizvorniji način – ali, istodobno prekriva čvršće od pukog ne-opažanja. Raspoloženje otkriva i sakriva temeljno. Raspoloživost je u stanju da napadne nepromišljenu predanost tubitka svijetu. Raspoloženja nas napadaju – ne izvana ili iznutra, već iz bitka-u-svijetu. Otvorenost tubitka svijetu je egzistencijalno određena raspoloženjem raspoloživosti.

Ozbiljno razmišljanje o raspoloženju započelo je s Aristotelom i od tada nije mnogo napredovalo. Konkretno, Heidegger dalje razvija ono što Aristotel naziva *πάθη* (afekt). Razmatranje afekata izvorno pripada filozofiji, a ne psihologiji. Heidegger tumači Aristotelovu *Retoriku* kao sustavnu hermeneutiku svakodnevnog bivanja-sa.³³ Upravljanje raspoloženjima i izražavanje kroz njih je upravo vještina govorništva. Određivati raspoloženje drugih znači utjecati na njihovo razumijevanje i doživljavanje bića. Ova javna potreba za raspoloženjima, kao i njihovo proizvođenje, ukazuje da bitku-u-svijetu jednako pripada bivanje-sa.

Samo razumijevanje uvijek podrazumijeva raspoloženje, kao što raspoloženje uvijek podrazumijeva razumijevanje. Razumijevanje je pred-teorijski način kojim tubitak otkriva. Ono je istoizvorno sa raspoloženjem.³⁴ Tubitak uvijek već ima neko pred-ontološko razumijevanje bitka (*Seinsverständnis*) koje ga izdvaja i čini jedinstvenim.³⁵ Tek razvijanjem interpretacije, koja je mogućnost razumijevanja, tubitak postiže ontološko znanje. Razumijevanje, kao egzistencijal, se ne smije svrstati u kognitivne ili spoznajne moći čovjeka. Sve naše istraživanje, razmatranje i seciranje bića proizlazi iz ove temeljne mogućnosti.

Razumijevanje uvjetuje našu najosnovniju mogućnost da živimo u svijetu; da budemo razboriti sa stvarima i zabrinuti drugima. Ovdje je ključno Heideggerovo uvođenje pojma

³⁰ Ibid.

³¹ Ibid.

³² Ibid. 136.

³³ Ibid. 138.

³⁴ Ibid. 142

³⁵ Ibid. 147.

mogućnosti. Kao modalna kategorija prisutnoga, mogućnost označava ono što još nije i nije nužno.³⁶ Naizgled, mogućnost je na nižoj razini naspram stvarnosti i nužnosti. Ipak, kao egzistencijal, mogućnost je najizvorniji pozitivni način ontološkog određivanja tubitka. Razumijevanje otkriva šta tubitak može biti. Struktura razumijevanja je projekcija (*Entwurf*) unutar raspoloženja. Mogućnosti tubitka (još) nisu činjenice, ali pripadaju njegovoj faktičnosti. Tubitak je uvijek više nego što činjenično jeste.³⁷ Projiciranje nipošto nije isto što i planiranje (za budućnost). Tubitak se uvijek projicira na mogućnosti koje mu njegova bačenost dodjeljuje. Projiciranje podrazumijeva neko osnovno razumijevanje bitka. Međutim, mogućnosti na koje se tubitak projicira nisu nužno vlastite (*eigentlich*). Bačeni tubitak se najčešće razumije putem svijeta. Nevlastito (*uneigentlich*) bivanje-sa nameće tubitku svoje mogućnosti i način razumijevanja. Ovo nametanje nije nasilno i zlonamjerno. Doista, tubitak rado prihvata nevlastitost koja se predstavlja kao nešto umirujuće i dobroćudno.

Raspoloženje i razumijevanje su očigledni uvjeti filozofskog mišljenja. Ontološka interpretacija se razvija na osnovi nekog raspoloženja i pred-ontološkog razumijevanja. Ona je neotuđiva i vlastita mogućnost tubitka. Ne samo filozofija, već i znanost, počinje od ovih *skromnih* pred-teorijskih početaka. Ipak, činjenica je da tubitak biva otuđen od svojih mogućnosti i zaveden u nevlastitost. Mogućnost razvijanja dublje interpretacije bitka je nadjačana i prevladana. Svakodnevnica nam pruža bezbroj načina da se odvratimo od vlastitog raspoloženja. Moguće je da asocijacija raspoloženja sa *unutrašnjim* proizlazi iz ovog pokušaja da se ono zakopa duboko u tubitak. Naše razumijevanje ne teži ka ontološkoj interpretaciji zato što je zaglavljeno unutar cjeline bića. Tubitak je umiješan u mreži odnosa, *kako-bi-se* i *radi-čega*³⁸, koja priznaje samo priručnost. Bitak i ništa nemaju mjesto u toj cjelini. Razborito razumijevanje se može opravdano pitati: *Za šta je ništa?* Odgovor je jasan koliko i nebitan.

Čovjek je jednako filozofsko i ne-filozofsko biće, ali nipošto nije bez-filozofsko biće. Tubitak može zanemariti ili zaboraviti ovu mogućnost, vlastito ili nevlastito, ali ju ne može odstraniti. Raspoloženje i razumijevanje istodobno omogućavaju i sputavaju filozofiju. Raspoloženja, kao što su tjeskoba i dosada, su u stanju da pokrenu događanje filozofije i izbave tubitak iz svakodnevnice. Razumijevanje, koje uvijek podrazumijeva pred-ontološko razumijevanje bitka, uvijek ima mogućnost razvijanja interpretacije koja nadilazi ono ontičko. Pred-ontološko razumijevanje može postati poimanje, kao što nas raspoloženje može suočiti sa izvornim iskustvom. Filozofija se ne može nametnuti kao nevlastita mogućnost, ali se rado i lako potiskuje kao nemogućnost – ili barem kao nepotrebnost. Nepotrebnost je upravo glavna značajka vulgarno shvaćene metafizike.

³⁶ Ibid. 143.

³⁷ Ibid. 145.

³⁸ Ibid. 149.

Was ist Metapsyk? i Einführung in die Metaphysik: Osnove metafizike i problem ne-bića

Jedan od ranih izvora o Heideggerovom mišljenju o metafizici je predavanje *Was ist Metaphysik?*, održano u Freiburgu, 1929. Predavanje je objavljeno kao tekst iste godine. U njemu se Heidegger bavi metafizičkim pitanjem: Zašto postoje bića, a ne ništa? Osim izvornog teksta, Heidegger je napisao i *Einleitung* (1949) i *Nachwort* (1943) kao dodatke. U usporedbi sa drugim Heideggerovim radovima, radi se o relativno kratkim tekstovima koji su usredotočeni na jednu temu. Ovo ne znači da se mogu razumjeti zasebno i izvan konteksta Heideggerove fundamentalne ontologije. Pitanje o smislu bitka je središnji problem i osnovna misterija za Heideggera. Sve što Heidegger kaže o bitku, donekle se odnosi i na ništa. Pitanje o ovom ništa je istoizvorno, a time i zaboravljeno, kao i pitanje o bitku.

Na osnovi naslova je jednostavno zaključiti o čemu se radi. Predavanje se bavi pitanjem metafizike i njezinim odnosom sa egzistencijalnom analitikom tubitka. Na samom početku *Was ist Metaphysik?* Heidegger ističe dvostruki karakter metafizičkog ispitivanja: svako metafizičko ispitivanje podrazumijeva cjelinu metafizičkih problema i sam ispitivač je stavljen u pitanje. Metafizičko ispitivanje se uvijek postavlja kao cjelina i proizlazi iz suštine egzistencije koja ispituje.³⁹ Začudujuće je to što Heidegger kao nit vodilju za razmatranje metafizike uzima upravo ništa (*das Nichts*). Ništa očigledno nije određeno biće (*Seiendes*) a ipak pripada bitku (*Sein*), na neki način. Iako je ništa središnji pojam predavanja, kao i same metafizike, Heidegger se oslanja pa prijašnja djela i ponovno tumači starije pojmove svoje analitike. Ništa kao pojam unutar metafizike se razmatra u tekstu *Einführung in die Metaphysik*. Ova dva teksta pristupaju ovom zajedničkom problemu na isti način. U njima, ništa se ne javlja kao nešto potpuno strano ili prazan pojam. Istodobno, metafizika se pojavljuje kao nešto izuzetno blisko tubitku.

Pitanja: *Šta je metafizika? Zašto postoje bića a ne ništa? Čemu ovo ništa? Kako je metafizika utemeljena? Šta su svijet, konačnost i pojedinačnost?* su izravni putevi ka unutrašnjem kruženju metafizike. Ona ne troše naše vrijeme putem sporednih zanimljivosti ili uzaludnih obilaznica. Postaviti ova pitanja na vlastiti, autentični, način znači već zakoračiti u metafiziku. Pitanje *Zašto postoje bića?* jasno najavljuje šta treba da se ispituje. Drugi dio pitanja – *a ne ništa?* izgleda kao dodatak koji sam sebe ubacuje u pitanje, a da ne doprinosi ništa. Ovaj dodatak jednostavno izgleda kao nepotrebnii čin govora, kojeg možemo zaobići bez posljedica za samo ispitivanje. Izgleda da dodatak – *a ne ništa?* ne kaže ništa o pitanju bitka bića.

U *Einführung in die Metaphysik* Heidegger skicira naivno shvaćanje ovog ništa kao ništavila (*Nichtigkeit*). Takvo mišljenje kaže: tko o ništa priča, ne zna šta radi (*Wer vom Nichts redet, weiß nicht, was er tut*).⁴⁰ Kada pričamo o ovom ništa, pretvaramo ga u nešto – u biće. Ovo je kontradikcija – a kontradikcija je persona *non grata* u tradicionalnoj logici koja je zavladała ne samo tradicionalnom ontologijom – već i modernim znanostima. Govor o ništa je nelogičan, dakle on je za neznanstvene osobe. Neznanstven znači biti pred-moderan, nerazvijen. Pričati o ništa unutar filozofije je još veće bezumlje, s obzirom da je filozofija kuća logike. Tko god se bavi tim ništa ozbiljno, staje na stranu se ništavnim (*des Nichtigen*). Ovakva dezintegracija i negacija zakona uma, a time i kulture i vjere, može dovesti samo do čistog

³⁹ *Was ist Metaphysik*, 103.

⁴⁰ *Einführung in die Metaphysik*, 25.

nihilizma (*reiner Nihilismus*).⁴¹ Heidegger ovom skicom ukazuje na *nelagodu* oko pojma ništa. Svakodnevni bitak ne samo da ne poima ništa, on se odupire tome.

Ipak, filozofija ne može bježati od svoje tradicije. Pitanje bitka i onoga što jeste je uvijek bilo povezano, ako ne i identično, sa pitanjem o ništa i onome što nije. Njihova povezanost nije slučajna. Pitanje o ništa se oblikovalo zajedno sa pitanjem o bitku. To se vidi u zaboravu bitka – sa zaboravom bitka se gubi i samo ništa. Ispitivanje zaboravljenog ništa služi kao primjer i pomagalo ispitivanju bitka. Površno poštivanje pravila uma u obliku logike i strah od nihilizma proizlaze iz nužnog neshvaćanja. Tlo ovog problema je neshvaćanje koje odavno vlada metafizičkim ispitivanjem, ono proističe iz rastućeg zaborava bitka.

Potpuno pitanje *Zašto postoje bića a ne ništa?* nas sprječava da jednostavno prihvatimo bića kao dana i sigurna. Ono preokreće zaborav time što nas podsjeća da postoji i druga mogućnost. U punom pitanju postoji mogućnost ne-bivanja. U ovom slučaju početno *Zašto-*dobiva novo značenje. *Zašto*, ako ne moraju? Sada se pitamo o mogućnosti bića. Ona nisu više pouzdana i pred-ručna (*Vorhandene*), već su uzdrmana i počinju se teturati do ne-bića i samog ništa. Produženo pitanje traži tlo koje ustanovljuje prevlast bića kao prevladavanje mogućeg ništa (*Herrschaft des Seienden als eine Überwindung des Nichts*).⁴² Tlo, za kojim traga metafizika, vuče i pušta bića iz bivanja u ne-bivanje.

Bića nisu promijenjena metafizičkim ispitivanjem, ali se ne mogu riješiti svoje nove upitnosti: ona kao ono što i kako jesu, nisu morala – niti moraju – biti što i kako jesu. Odnosno, sva bića nužno imaju mogućnost ne-postojanja. Mi ne dodajemo ovu mogućnost njima. Tubitak posjeduje spoznaje ovu činjenicu na pred-ontološki način, ali ju ne poima rado. Bića sama proglašavaju svoju mogućnost za ne-bivanje. Cilj pitanja *Zašto postoje bića a ne ništa?* je da otvori bića, u njihovom teturanju između bivanja i ne-bivanja. Dok se bića suprotstavljaju krajnjoj mogućnosti ne-bivanja, ona stoje u bitku. Ona time nikada ne prelaze i ne prevladavaju mogućnost ne-bivanja. Time što jesu, nisu sigurna od ništa i ništenja. Bivanje nije negacija ništenja.

Ništa se ovdje ne pojavljuje kao biće ili predmet za tubitak. Tjeskoba ne traži ništa, ipak ništa se pokazuje kroz tjeskobu. Ništa koje se pojavljuje nije zasebno od cjeline bića, ništa se pojavljuje kao ta cjelina bića, ali promijenjena. Tjeskoba ne uništava bića, tako da samo ništa preostaje. Tjeskoba čini bića suvišnima, neodrživima. Ništa se pojavljuje kroz bića i u izmicanju cjeline bića, ne događa se nikakvo uništenje samih bića. Uništenje i negacija su načini odstranjivanja bića i ideja. To su pokušaji razumijevanja pojma ništa kroz odstranjivanje. Međutim, ništa se pojavljuje u jedinstvu sa cjelinom bića koja izmiču. Ništa uvijek prethodi uništenju i negaciji, iako možda prije naučimo biti destruktivni i koristiti negaciju nego što doživimo tjeskobu.

Tjeskoba, kao temeljno raspoloženje, se sastoji od povlačenja, ne u smislu bijega već u smislu očarane smirenosti.⁴³ Ništa ne privlači, već je suštinski odbijajuće. Ovo odbijanje bića koja izmiču kao cjelina, Heidegger naziva ništenje/nihilacija (*nichtung*).⁴⁴ Ovaj čin je suština ništećeg ništa i uzrokuje tjeskobu u tubitku. Ništenje nije uništavanje niti negacija – niti

⁴¹ Ibid. 26.

⁴² Ibid. 31.

⁴³ *Was ist Metaphysik?*, 114.

⁴⁴ Ibid.

proizlazi iz njih. Ništenje nije umni čin kao negacija, niti je fizičko odstranjivanje kao uništenje. Ništenje je suština tog ništa, zato što samo ništa ništi (*Das Nichts selbst nichtet*).⁴⁵

Ništenje unaprijed omogućava otvorenost bića. Suština ovog ništa koje ništi je izvorno dovođenje tubitka pred bića. Samo na tlu izvornog i otvorenog ništa, može ljudski tubitak prići i pristupiti bićima. Heidegger dodaje: tubitak znači biti održan u ništa (*hineingehaltenheit in das nichts*).⁴⁶ Tubitak se drži i održava u ništa, u njemu je tubitak izvan cjeline bića. Ovo biti-izvan-bića Heidegger naziva transcendencijom.⁴⁷ Ova transcendencija je tlo suštine tubitka. Da tubitak nije transcendirajući, da se ne drži u ništa, ne bih se mogao odnositi prema bićima ili prema sebi. Bez izvornog otvaranja ništa ne postoje ni samo-bit (*Selbstsein*) niti sloboda (*Freiheit*).⁴⁸ Tubitak pripada bitku i ništa, ovo čini ljudsku transcendenciju. Ovo ne znači da je tubitak na granici dva svijeta ili u oba u isto vrijeme. Tubitak jeste bitak-u-svijetu iako nije potpuno u svijetu. To ne znači da je tubitak također na nekom drugom mjestu. Ništa nije neki zaseban svijet ili kontra-koncept bitku; ništa izvorno pripada suštinskom odvijanju bitka. U *Sein und Zeit*, Heidegger označuje bitak kao čistu transcendenciju⁴⁹ s obzirom da je bitak izvan svih postojećih i mogućih bića i njihovih karakteristika. U slučaju tubitka, transcendencija omogućava nadilaženje cjeline bića, ali i samog tubitka.

Heideggera zanima i naš bijeg pred tim ništa. Tubitak se voli potpuno gubiti među bićima i svojim odnošenjem sa njima. Mi trčimo bićima kako bi pobjegli i zaboravili ništa. Ovaj bijeg je suština svakodnevnice. Naše omiljeno utočište je javna površnost tubitka.⁵⁰ U tom kontekstu je moguće govoriti o brbljanju, radoznalosti i dvosmislenosti kao pokušajima da izbjegnemo od suočavanja sa ništa. Upravo bijegom pred svojim ništa, tubitak postaje nevlastiti. Mi bježimo ka najpovršnijim i društveno prihvatljivim tumačenjima kako bi izbjegli naše najdublje i vlastito ništa. Nevlastiti tubitak pokušava zazidati ništa ranim bićima. Otudjenje se javlja kao rješenje koje nas zavodi i umiruje.⁵¹ Tubitak u svakom slučaju ostaje svoj, ali na nevlastiti način.

Izvorna tjeskoba je obično potisnuta u tubitku, iako je tjeskoba uvijek tu – ona samo spava.⁵² Dah tjeskobe podrhtava vječno kroz tubitak. Izvorna tjeskoba se može probuditi u tubitku u bilo kojem trenutku, nije joj potrebna izuzetna situacija. Uvijek je spremna, iako rijetko skače. Biti držan u ništa putem prikrivene tjeskobe čini ljudsko biće zamjenikom ili mjesto-držačem tog ništa (*Platzhalter des Nichts*).⁵³ Ništa se ne može pozvati voljom, kao što se i bitak ne može prizvati. U ovome se sastoji ljudska konačnost, ali i transcendencija. Sloboda tubitka ne vlada konačnošću tubitka. U isto vrijeme, biti držan u ništa znači transcendirati cjelinu bića. Tubitak nadmašuje bića, ali ne i bitak. Tubitak transcendira bića ali ostaje zatočen u svijetu kao bitak-u-svijetu. Kroz nadilaženje trenutne situacije i cjeline bića, tubitak susreće granice svojih mogućnosti.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Ibid. 115

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ *Sein und Zeit*, 38.

⁵⁰ *Was ist Metaphysik?*, 116.

⁵¹ *Sein und Zeit*, 178.

⁵² *Was ist Metaphysik?*, 117.

⁵³ Ibid. 118.

Ontička istraživanje nikada ne pronalazi bitak, već samo bića. Ono pronalazi samo bića zato što od početka samo traga za njima. Nasuprot bićima, bitak i ništa se ne mogu pred-staviti ili po-staviti kao predmet. Bitak i ništa ne dopuštaju tubitku da prenese svoje razumijevanje bića na njih. Bitak i ništa su potpuno strani, oni su potpuna *drugost* za tubitak. Ali, potpuno drugo bićima je ono što nije biće (*Nicht-Seinede*). Ipak, ovo ništa suštinski biva (*west*) kao bitak.⁵⁴ Mišljenje brzo odustaje u ovoj nejasnoći i zagonetci, time što izjednačuje ništa sa nestvarnim. Umjesto toga, moramo se pripremiti za iskustvo prostornosti (*Weiträumigkeit*), u ništa, koje daje bićima jamstvo da budu.⁵⁵ To je sam bitak. Bitak je taj koji šalje suštinsku tjeskobu, bez nje sva bića bi ostala bez bitka. Ova odsutnost bitka, kao zaborav bitka opet nije ništa. Istina bitka zahtijeva da bitak nikada ne biva suštinski bez bića – biće nikada nije bez bitka. Iskustvo bitka kao onoga što je drugo svim bićima je darovano u tjeskobi. Bitak i ništa pripadaju zajedno, dok im je nestvarno ništavilo potpuno strano i *izvan* njih.

Raspoloženje, znanost i logika

Raspoloženja su pred-logična. Ona pripadaju ontičkom ustrojstvu tubitka. Prije nego što tubitak započne svjesno tumačiti svoj svijet, raspoloženje je već protumačilo svijet na određeni način. O raspoloženjima možemo govoriti na logičan način, ali samo iskustvo dosade ili tjeskobe je izvornije od logike i bilo kakvog govora o raspoloženju. Heidegger nije iracionalista, njegovo mišljenje je strogo i temeljito. On nije kontradiktoran, osim ako sam predmet mišljenja nije kontradiktoran.

U svom *Einführung in die Metaphysik*, Heidegger razmatra logiku u kontekstu zaborava o bitku. Radi se o običnoj (ali ne slučajnoj) dogmi kada tvrdimo da logika i njena temeljna pravila imaju ulogu u pitanju o bitku. Kako Heidegger ističe: moguće je da je obrnuto. Moguće je da logika nije nebeski dar (*Himmelsgeschenk*), ona je utemeljena na određenom odgovoru na pitanje o bitku.⁵⁶ Svako mišljenje koje slijepo prati pravila ustanovljena logikom (koja uvijek pripada jednoj ontologiji) nije u stanju ni da započne ispitivanje bitka. Logika ovim rasprostranjenim neshvaćanjem stiče uzvišenu i nezasluzenu poziciju; ona sudi o tome šta je dopušteno, a šta nije, u mišljenju. Tko god se protivi logici je sumnjiv.⁵⁷ Sama ova sumnja je dovoljna da se osoba ili misao odbaci bez pravog razmatranja. Međutim, slijepa prepuštenost logici – ili bilo kakvom sustavu ograničenja – je znak nemogućnosti tubitka da postavi pitanje o smislu bitka.

Isticanje kontradiktornosti je jednako beskorisno. Zapravo se radi samo o iluziji strogosti i znanstvenosti. Logika je sekundarna i ovisi o ontologiji. Njeni doprinosi nisu beznačajni ili nebitni. Ona jednostavno ne posjeduje neovisnost od svoje utemeljivačke ontologije i ne može pomoći u izvornijem ispitivanju. Ovo ne znači da Heideggerova ontologija ne posjeduje vlastitu logiku i strogost. Pravilnost nastaje unutar metafizičkog ispitivanja, a ne prije. Filozofska logika je zapravo imanentna metafizici. U isto vrijeme, sigurno možemo reći da se ništa ne može tretirati kao biće ili mogući predmet znanosti i tradicionalne logike.

⁵⁴ *Nachwort zu Was ist Metaphysik?*, 306.

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ *Einführung in die Metaphysik*, 27.

⁵⁷ *Ibid.* 28.

Prethodno zadana metodologija znanosti osigurava da ništa u osnovi ostaje nedostupno. Govor o ništa je nužno neznanstven, nelogičan. Ovo je problem samo ako vjerujemo da je znanstvena misao jedini autentični i strogi način mišljenja. Znanost nije mjera filozofičnosti; standardi znanosti se ne mogu primijeniti na filozofiju. Obrnuto je slučaj. Znanstvena misao je izvedena iz filozofske misli i predstavlja okoštani oblik ove. Filozofija nikada ne raste iz znanosti. Povijest svake znanosti dokazuje da se one razvijaju iz korijena metafizike. Filozofija ima potpuno drugo mjesto u tubitku i prioritet nad drugim načinima ispitivanja. Samo je poezija slična, iako ne identična, filozofiji u ovom smislu. Priča o ništa će uvijek biti jedna grozota (*ein Greuel*) za znanost.⁵⁸ Ova nemogućnost pokazuje ontološke granice, ali i ontičke mogućnosti, znanosti.

Logika nas pokušava osloboditi od svih muka koje proizlazi iz detaljnog ispitivanja suštine mišljenja.⁵⁹ U najširem smislu, logika je učenje o mišljenju. Logika nastaje krajem starogrčke filozofije. Prema Heideggerovom čitanju povijesti filozofije, logika kao (normativna) nauka⁶⁰ nastaje u Platonovoj Akademiji i Aristotelovom Liceju. Logika je proizvod školskih učitelja, a ne filozofa.⁶¹ Prevladavanje tradicionalne logike ne znači ukidanje ili uništenje mišljenja i vladavina osjećaja i raspoloženja. Potrebno je izvornije i *suštinskije* mišljenje koje može na svoj strogi način misliti bitak – i u isto vrijeme mu pripadati.

Zanimljivo je to da se logici (ili barem njenim formuliranim pravilima kao što je kontradikcija) daje prioritet i vlast nad ontologijom, čak i među ljudima koji nemaju nikakvo razumijevanje logike i ontologije. Ne radi se o filozofskoj dogmi unutar akademske zajednice, već o jednom širem kulturnom, neopravdanom, uvjerenju. Ova dogma i njena općeprihvaćenost je znak zaborava bitka, kao i nemogućnost da se vlastito suočimo sa tjeskobnim ništa. Privrženost logici i znanosti ne potiče iz dubokog razumijevanja i divljenja. Općenito govoreći, malo ljudi aktivno sudjeluje u odvijanju ontičkog istraživanja. Ipak, cijela moderna kultura veliča postignuća znanosti. Ova slijepa privrženost, ironično, proizlazi kroz raspoloženje – odnosno nezrelost i nemogućnost da se prihvati utjecaj raspoloženja. Suvremeni tubitak se prepušta znanosti jer u njoj vidi udobnost i sigurnost. Znanost, ontološki govoreći, izbavlja čovjeka od njegovih egzistencijalnih muka. Najveće postignuće znanosti je prikrivanje tjeskobe.

Heidegger detaljno razmatra tjeskobu u *Sein und Zeit*, poglavlje 40, gdje priprema tumačenje slično onome u *Was ist Metaphysik?* Temeljna sklonost tjeskobe je izvanredna razotkrivenost tubitka u svom bitku. Dok je strah uvijek usmjeren ka nekoj prijetnji, tjeskoba nema svoj predmet. Tjeskoba se javlja radi samog bitka-u-svijetu.⁶² U tjeskobi, tubitak susreće moguću nemogućnost svoje egzistencije, odnosno svoju smrt. Tjeskoba oduzima od tubitka mogućnost samo-razumijevanja putem svijeta i javnog tumačenja. Ona baca tubitak natrag ka njemu samome i razotkriva *tu-* tubitka. Potpuna beznačajnost koja se očituje u ništa ne podrazumijeva odsutnost svijeta, nego znači da su unutar-svjetovna bića potpuno nebitna po sebi. Svijet u svojoj svjetovnosti se nameće u tjeskobi. Ovo ne znači da putem tjeskobe poimamo cjelinu svijeta.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Ibid. 128.

⁶⁰ U ovom slučaju, nauka prethodi znanosti, koja je proizvod moderne. Nauka ne posjeduje egzaktnost, iako ima svoj oblik strogosti.

⁶¹ Ibid. 129.

⁶² *Sein und Zeit*, 186.

Tjeskoba također spašava tubitak od svakodnevnice time što ruši poznatost i prisnost bića. Svojim otuđenjem i padanjem u svijet, tubitak gubi svoju vlastitost. Tjeskoba mu omogućava vlastitost i pokazuje mogućnost pojedinačnosti kroz izvorno suočenje sa ništa. Izvjesno je da je tjeskoba destruktivna za nevlastite oblike života i aktivnosti kao što su besposleno brbljanje. Iskustvo temeljne tjeskobe zahtijeva hrabrost od tubitka. Tubitak koji bježi od tjeskobe, bježi od smrti i života. Najvlastitiju mogućnost tubitak pronalazi u temporalnoj mogućnosti nemogućnosti svoje egzistencije: u smrti. Sama smrt tubitka nije ništa, već ništavilo koje se i ne može poimati ili pojaviti. Bitak-ka-smrti pripada bitku tubitka, kao dokaz ništenja tubitka.

Dosada je temeljno raspoloženje koje zamjenjuje tjeskobu u *Grundbegriffe*. U *Was ist Metaphysik?*, dosada priprema tubitak za tjeskobu. *Langeweile* doslovno znači dugo-vremena. Tubitak ne želi dugo vrijeme, mi se njega pokušavamo riješiti – slično kao u tjeskobi. U dosadi, temporalni horizont prisutnosti postaje toliko širok da se bića pojavljuju ravnodušno. Dosada također otkriva cjelinu bića. Tubitak se zaokuplja jednom oblašću ili grupom bića u svakodnevnicu. Ali cjelina bića je prisutna u pozadini. Cjelina bića nas obuzima kada nismo zauzeti nekim bićem ili samim sobom, kada smo u pravoj, vlastitoj, dosadi.⁶³ Kao izvorna tjeskoba, duboka dosada odstranjuje sve u jednu začuđujuću ravnodušnost (*Gleichgültigkeit*).⁶⁴ Sve je jednako dobro, ali i jednako loše. Ovakva dosada dopušta bićima da se pojave kao neutralna cjelina.

U dubokoj dosadi nam ništa u svijetu nije značajno. Vrijeme bića u cjelini se pokazuje kao zapanjujuće prazno. Protiv prave dosade se ne možemo boriti sa odvrćanjem pažnje, budući da nam se sve alternative pokazuju kao jednako prazne. U dubokoj dosadi nam nije dosadan jedan vremenski period, već vrijeme kao cjelina. Ova ravnodušnost otkriva neiskorištene mogućnosti i dovodi tubitak licem u lice sa svojom temporalnom slobodom. U dubokoj dosadi beznačajnost bića u cjelini, tj. praznina svijeta, se najavljuje - ali time i njihove neispitane mogućnosti. Dosada, kao i tjeskoba, razotkriva bića u cjelini dopuštajući da sve utone u ravnodušnost, ali im, za razliku od tjeskobe, ne dopušta da umaknu i tako ne otkriva ništa.

⁶³ Was ist Metaphysik?, 110.

⁶⁴ Ibid.

Grundbegriffe: Šta metafizika jeste, a šta nije

Die Grundbegriffe der Metaphysik: Welt-Endlichkeit-Einsamkeit je ime za predavanja koja je Heidegger održao u zimskom semestru 1929–30. U njima, Heidegger razmatra odnos, kao i porijeklo, filozofije i metafizike. U metafizici tubitak postaje pitanje za sebe. Metafizika pripada suštinskom odvijanju tubitka – ona se događa kao tubitak. Heidegger razlaže sveobuhvatnost i jedinstvenost metafizike time što se bavi pitanjima koja se tiču svijeta, konačnosti i pojedinačnosti, ili samoće. Filozofiranje ima svoj izvor u temeljnom raspoloženju. Heidegger pronalazi da je temeljno raspoloženje njegovog doba duboka dosada. Stanje potpune dosade je skriveni cilj razvoja znanosti. Znanost, shvaćena općenito kao odrednica modernog doba, utvrđuje sve svrhe i koristi, stavlja na raspolaganje sva sredstva i omogućava sva zadovoljstva.⁶⁵ Upravo znanost guli smisao sa bića i prepušta tubitak u golo vrijeme. Prije opsežnog razmatranja duboke dosade, Heidegger ispituje samu metafiziku i njenu povijest. Polovica knjige, odnosno predavanja, je posvećena pitanju svijeta (*Welt*).

Navodno, Heidegger tijekom ovih predavanja nije imao vremena baviti se pitanjima konačnosti i pojedinačnosti. Međutim, kako saznajemo u prvoj polovici, sva metafizička pitanja su suštinski jednaka. Ona su jedno pitanje, jedan nerazdvojivi tok ispitivanja. Raznolikost metafizike je samo iluzija. Sve podijele i sustavi su joj nametnuti izvana. Heideggerova tri vodeća problema, svijet-konačnost-pojedinačnost, nisu proizvoljno spojena. Njihova povezanost je u samoj suštini metafizike. Time što se bavi pitanjem svijeta, Heidegger se bavi – ili barem dotiče – svim drugim metafizičkim pitanjima.

Obilaznice oko metafizike

Kada god Heidegger govori o tome šta metafizike jeste, nužno govori i o tome šta ona nije. Metafizika, kao filozofiranje, nije znanost, iako znanost ovisi o metafizici. Metafizika nije svjetonazor, iako određuje, time što otvara, odnos tubitka i svijeta. Metafizika nije povijest metafizike; iako je ova povijest sudbina metafizike (tubitka), ona je nijema ako nismo već upućeni u metafiziku. Metafizika nije religija ili umjetnost; ona im je suštinski *jednaka*, ali ne *identična*.⁶⁶ Metafizika nije logika, u tradicionalnom smislu, niti je logična, u suvremenom pozitivističkom smislu. Logika, kao zasebna znanost ili disciplina, je okoštana tradicija koja je samo imenom povezana sa izvornim mišljenjem o λόγος-u. Filozofska logika, koja zaista misli o λόγος-u putem izvorne zahvaćenosti i temeljnog raspoloženja, nije nešto zasebno od metafizike.

Postoje mnoge obilaznice oko metafizike, neke se čak nazivaju filozofijom. Druge obilaznice imaju svoju vrijednost, ali ne mogu dovesti naš tubitak do suštine metafizike. U *Die Grundbegriffe der Metaphysik*, Heidegger spominje svjetonazor, znanost, religiju, umjetnost i povijest. Kao što je već rečeno – i očito – ove obilaznice imaju svoju vrijednost i upotrebu. Sva krivica pripada suvremenom tubitku koji (njemu) nepoznato uvijek svodi na ono poznato i svakodnevno. Tumačenje filozofije kao nerazvijene znanosti ili svjetonazora se i dalje održava.

⁶⁵ *Beiträge zur Philosophie*, 157.

⁶⁶ *Die Grundbegriffe Der Metaphysik*, 4.

Filozofija se predstavlja kao potencijalna, neuspjela ili čak vrhunska znanost. U isto vrijeme, izraz „*to je moja filozofija*“ često prati izraz ličnog svjetonazora. *To je moja filozofija* znači: tako ja barem vidim stvari, složili se vi ili ne. Religija i umjetnost su po svojoj suštini najbliže metafizici, tvrdi Heidegger (zajedno sa Hegelom), ali ju ne otkrivaju za nas. Iz drugih predavanja i djela, znamo da Heidegger pripisuje razotkrivajuću moć umjetničkim djelima. U umjetničkom djelu se događa istina.⁶⁷ Putem umjetnosti, čovjek može spoznati suštinu bića. Povijest nam može ponuditi mnogo, možda i najviše, ali samo ako smo već na putu metafizike. U slučaju da nismo, povijest nas može samo dodatno zbuniti. Opasnost povijesti je jasna u činjenici da se filozofija svodi na povijest filozofije u školskim i akademskim okruženjima. Ona postaje razdijeljena povijest filozofskih doktrina Zapada. Ako nije nastavni predmet, može biti samo ukras ili izložak kulture.⁶⁸ Filozofiranje je zamijenjeno učenjem i ponavljanjem niza argumenata i kontraargumenata o problema koji se nasumično mijenjaju u raznim periodima. Povijest metafizike zaista postaje čudna povijest čudne riječi. Ona postaje filozofska povijest filozofije samo ako ova čudnost postane čuđenje.

Heidegger na samom početku svog predavanja navodi da je obična predrasuda misliti da je metafizika ustanovljena i pouzdana disciplina filozofije.⁶⁹ Ona još nije dostigla tu zrelost, nije uspjela postići ono što pokušava od Descartesa: da se uzdigne do nivoa apsolutne znanosti. Za nju je to visoki, nedostižni ideal. *Filozofija se kreće na nižem nivou.*⁷⁰ Suditi filozofiji prema standardima znanosti znači obezvrijediti njenu jedinstvenu suštinu. Tumačenje filozofije kao svjetonazora jednako je pogrešno. Heidegger nam ovdje ne daje detalje, ali njegovi razlozi su očigledni. Filozofija nije puki nazor, ona ne obuhvata vrijednosti koje određuju naše svakodnevno tumačenje svijeta. Metafizika se ne može odrediti putem nečega drugog, samo iz sebe. Ona je neusporediva, zato što je filozofija nešto samo-stojeće, nešto krajnje (*Letztes*).⁷¹

Filozofija se može *negativno* usporediti sa umjetnošću i religijom. Uspoređenje sa umjetnošću i religijom otkriva jednakost njihovih suština, što ne znači da su i identične. Ipak, suštinu filozofije nećemo shvatiti kroz ovo uspoređenje. Očito je da Heidegger preferira uspoređivanje filozofije sa umjetnošću. Potrebno je samo spomenuti njegovo razumijevanje pjesništva. U *Die Grundbegriffe der Metaphysik* poezija se javlja kao obilaznica koja zapravo upućuje na pravi put metafizike. Ista stvar važi za znanost i svjetonazor: iako pojam svjetonazora ima ključnu ulogu u razvoju fenomenologije (i psihologije), znanost (zajedno sa logikom) zauzima mjesto *glavnog protivnika* u većini Heideggerovih djela. Znanost može pomoći filozofiranju samo ako se filozofiranje ne oslanja na znanost.

Povijest ima najzanimljiviju ulogu u ovoj usporedbi. Ona također, ne uspijeva u otkrivanju same suštine metafizike. Međutim, povijest ima ključnu ulogu u metafizičkom ispitivanju. Metafizika nije od jučer.⁷² Ona ima svoju povijest koja nam može pomoći da se stavimo na pravi put. U najboljem slučaju, povijest nam može pomoći ako već unaprijed znamo šta tražimo – ako smo već na (nekom) putu filozofiranja. U najgorem slučaju, ona nas dovodi u najveću iluziju: umjesto metafizike, upoznajemo samo mišljenja o njoj. Povijest metafizike zahtijeva od nas filozofiranje. Bez filozofiranja, povijest metafizike nam pruža samo tragove

⁶⁷ *Der Ursprung des Kunstwerkes*, 45.

⁶⁸ *Beiträge zur Philosophie*, 36-37.

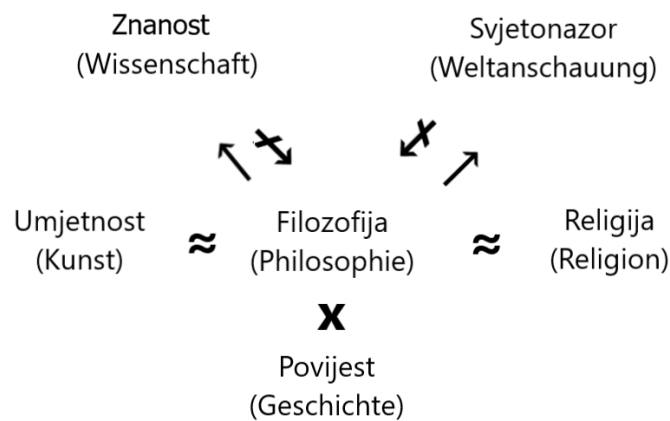
⁶⁹ *Die Grundbegriffe Der Metaphysik*, 1.

⁷⁰ *Ibid.* 2.

⁷¹ *Ibid.* 3.

⁷² *Ibid.* 4.

raznih tradicija. Uzeti ove tradicije kao samu metafiziku je upravo najveća iluzija. Radi toga, povijest nas može zvesti, koliko i poučiti. Ona može biti više od obilaznice, ona je u stanju potpuno prekriti i zaobići metafiziku.

Slika 1 Obilaznice oko filozofije

Postoji mnogo načina da se ne filozofira. Ipak, sve ove obilaznice pripadaju tubitku. Ovi putevi su obilaznice samo zato što je ono suštinsko drugdje: u središnjem temelju. Međutim, kada je tubitak na pravom putu, on ne može izbjeći od filozofiranja. Svi drugi putevi postaju zatvoreni ili suvišni.

Sveobuhvatnost metafizike

Metafizika je sveobuhvatno ispitivanje; metafizički pojmovi zahvaćaju nas ako mi shvaćamo njih. Potrebno nam je pojmovno shvaćanje kako bi otvorili put ka metafizici. Metafizički pojmovi nisu nešto što bismo mogli naučiti na obični način, niti nešto što se može primijeniti i stvoriti. Nikada nećemo razumjeti ove pojmove i njihovu strogost ako nas prvo ne zahvati (*ergrift*) ono što ti pojmovi (*Begriffe*) trebaju obuhvatiti.⁷³ Cilj filozofiranja je da budemo zahvaćeni onim što pojmovno shvaćamo. Metafizički pojmovi su upravo sveobuhvaćajući, oni zahvaćaju/shvaćajući tubitak. Ono što ne zahvata suštinu tubitka nije predmet metafizike.

Ovo shvaćanje/zahvaćanje se događa u raspoloženju (*Stimmung*). U onoj mjeri u kojoj pojmovno shvaćanje i filozofiranje nisu proizvoljni proizvod, već se događaju u tlu (*Grund*) ljudskog tubitka, raspoloženja su uvijek nužno temeljna raspoloženja (*Grundstimmungen*) tubitka.⁷⁴ Raspoloženja stalno, bitno i potpuno usklađuju ljudska bića, bez očite prepoznatljivosti s naše strane. Filozofija se u svakom slučaju događa u temeljnom

⁷³ *Die Grundbegriffe Der Metaphysik*, 9.

⁷⁴ *Ibid.* 10.

raspoloženju. Pojmovno filozofsko shvaćanje utemeljeno je u našoj zahvaćenosti, koja je sama utemeljena u temeljnom raspoloženju. U *Die Grundbegriffe der Metaphysik*, Heidegger spominje više temeljnih raspoloženja: tjeskobu, dosadu, nostalgiju i melankoliju. Ipak, dosada se pokazuje kao vodeća u ovom istraživanju. Nije sasvim jasno šta čini ova raspoloženja temeljnim, i koja su to *površna* raspoloženja.

Metafizika nije neka znanstvena disciplina, jedna među mnogima, u kojoj ispitujemo određeno polje bića uz pomoć neke prethodno zadate metode. Nužno je odustati od takvog određenja metafizike. Prvotno, metafizika je temeljni događaj unutar samog ljudskog tubitka.⁷⁵ Metafizika je sveobuhvatno pojmovno shvaćanje koje obuhvata i zahvaćenog čovjeka. Međutim, njezini temeljni pojmovi nisu znanstveni koncepti, koji predstavljaju neko prisutno biće. Znanstvenim konceptima predstavljamo nešto univerzalno ili općenito, nešto s obzirom na univerzalno što mnoge stvari imaju zajedničko. Na temelju takve predstave o univerzalnom, u mogućnosti smo odrediti pojedinačne predmete koji stoje pred nama. Koncept je nešto poput **određujuće predstavljanje**.⁷⁶ Temeljni pojmovi metafizike i pojmovi filozofije, međutim, očigledno nisu takve naravi, niti trebaju biti. Oni su ukorijenjeni u našem tubitku, njima ne predstavljamo ono što konceptualno shvaćamo, već se održavamo u potpuno drugačijem odnošenju: onom koji je izvorno i temeljno drugačiji od bilo koje znanstvene vrste.

Metafizika je ispitivanje kojim istražujemo bića u cjelini, tako di i sebe stavljamo u pitanje. Temeljni pojmovi ne pokušavaju biti univerzalni ili sve-važuci, niti su obrasci primjenjivi unutar određenih polja bića. U svakom slučaju, pojmovi sami u sebi obuhvaćaju cjelinu, oni su sve-obuhvaćajući pojmovi. Pojam je sveobuhvatan zato što obuhvata ono što je izvorno i neraspršeno. Pojam i može biti sveobuhvatan samo ako zahvaća ono što dovodi do cjeline i raznolikosti bića. No, oni su također sveobuhvatni u drugom smislu koji je jednako bitan i koji se veže za prvi: svaki pojam uvijek obuhvata u sebi razumijevajuće ljudsko biće i njegov tubitak. Ne dodatno, već uvijek u ovom dvostrukom smislu. Nema pojma o cjelini bez razumijevanja filozofske egzistencije. Metafizičko razmišljanje je sveobuhvatno razmišljanje u ovom dvostrukom smislu. Bavi se cjelinom i temeljito obuhvaća egzistenciju. Metafizika sa pojmom može biti sveobuhvatna, a da nije neki potpuni znanstveni sistem o svim bićima.

Sušтина metafizike sadrži neizbježnu dvosmislenost (*Zweideutigkeit*).⁷⁷ Ona od nas zahtijeva jedinstveno odnošenje, koje ne ovisi o školskim tradicijama ili stečenom akademskom znanju – već o elanu i spremnosti da prihvatimo zagonetno. Ova dvosmislenost i prateća zagonetnost ukazuju na uvijek-već-ništeće ništa unutar metafizike. Ništa nije uvjet za metafiziku ili njen *rezultat* – ništa određuje sam proces filozofiranja. Ono se najjasnije očituje kroz narav filozofskog pojma. Ništa upravo razdvaja metafiziku od znanosti na svakom nivou. Pravilno odnošenje prema metafizici ne podrazumijeva pamćenje znanstvenih rezultata i podataka. Neznanstvenost je pozitivna odrednica filozofije. **Scijentizacija**⁷⁸ filozofije u najboljem slučaju daje filozofiji pogrešan izgled koji skriva njenu suštinu. U najgorem slučaju: narušava njenu neznanstvenu suštinu. Međutim, ova scijentizacija i nejasnoća oko suštine filozofije nije proizvoljno nametnuta izvana. Ovakve, i slične, nejasnoće proizlaze iz suštinske

⁷⁵ Ibid. 12.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Ibid. 15.

⁷⁸ Ili **poznanstvenjivanje** (*Iskustvo i vrijeme*, 26.)

dvosmislenosti filozofije. Nejasnoća je sveprisutna opasnost unutra filozofije i pojavljuje se na više načina unutar nje.

Površno, filozofija se javlja kao znanost i/ili svjetonazor. Ona je naizgled oboje, ali i se muči da postane nešto. Ova kontradikcija proizvodi kontradiktorne filozofe, koji predstavljaju vrijednosti kao činjenice, a činjenice kao vrijednosti. Za hvaljenu filozofiju se uspostavlja da uopće nije filozofija, dok odbačena se pokazuje kao najvrjednija. Filozofija je i školski predmet, ona se izučava i podučava u ustanovama visokog obrazovanja. Akademski oblik filozofije stvara izgled upućenosti i autoriteta. Naravno, čovjek može biti uspješno i priznato upućen u filozofiju kao akademik ili učenik, a da njegov tubitak ne zna ništa o tome. Heidegger govori i o autoritetu filozofa, koji traje samo dok postoji neshvaćanje.⁷⁹ Filozofiranje ne stvara autoritet, ako se predstavlja iskreno. Ove površne dvosmislenosti se rješavaju samo trudom i upoznavanjem same filozofije. Međutim, ova površna dvosmislenost se zamjenjuje jednom oštrijom i dubljom. Bavljenje filozofijom ne proizvodi jasnoću, ono nas stavlja u dublji odnos sa dvosmislenošću. Vanjsko, ne-filozofsko, tumačenje filozofije zapada u dvosmislenost radi vlastite nesposobnosti. Filozofija dolazi do, i boravi u, dvosmislenosti kroz filozofiranje.

Istina filozofije proizvodi najdublje dvosmislenosti. Heidegger ističe kako je dokažljivo, što bi značilo znanstveno, suštinski nebitno i nosi malo vrijednosti.⁸⁰ Upečatljivi razvoj znanosti nam nije otkrio ništa suštinski novo o egzistenciji. Obimni rezultati znanosti i matematike ne dotiču suštinu ljudskog tubitka, niti govore o cjelini bića. Naša suština je slijepa za te rezultate zato što nije pozvana na promjenu kroz njih. Isitne znanosti i matematike otkrivaju veoma malo, ali izgledaju vrijedne radi njihovog nesvakodnevnog karaktera. One naizgled donose nešto novo na svijet. Svakodnevni tubitak je očaran novim spravama i divi se znanostima. Dvosmislenost filozofije se sastoji u tome što se bavi onime što je poznato svima, ali i onime što je krajnje i vrhovno.⁸¹ Filozofija se tiče svakoga, ali to ne znači da ju svako razumije. Drugim riječima: sveobuhvatnost metafizike zahvata svakoga, ali to ne shvaćaju svi. Ova karakteristika filozofije se vidi u pojmovima kojima se ona koristi. Ko nije čuo za svijet, konačnost i samoću? Ili tjeskobu, dosadu i raspoloženje? Ovi pojmovi zahvaćaju ljudski tubitak, ali tubitak rijetko ulaže potrebno vrijeme da shvati njih. Filozofija počinje od ove univerzalne zahvaćenosti i, nasuprot znanosti, ne udaljava se od nje. Filozofija produbljuje ovu zahvaćenost, ona ju dovodi do krajnosti. Metafizika ne napušta svoje izvorište, ona kroz svoje pojmove prati vlastitu kružnost: bitak/ništa-tubitak-filozofiranje.

Heidegger ne poriče filozofiji karakter apsolutne znanosti zato što do sada nije dostigla taj nivo razvoja, već zato što ova moderna ideja podrija samu suštinu filozofije.⁸² Da filozofija ne može biti apsolutna znanost se vidi u vanjskim standardima sa kojima se njen uspjeh mjeri. Pozitivizam, odnosno uvođenje znanstvenih metoda i standarda u filozofiju, je pokazao svoj neuspjeh. Heidegger također razmatra matematiku kao vanjski standard filozofije. Podržavati matematičko znanje kao mjerilo znanja i kao ideal istine za filozofiju znači pretvarati ono znanje koje je apsolutno neobvezujuće i najpraznije u sadržaju u mjerilo za ono znanje koje je naj-obvezujuće i najbogatije samo po sebi, tj. ono znanje koje se bavi cjelinom.⁸³ Stoga uopće

⁷⁹ *Die Grundbegriffe Der Metaphysik*, 19.

⁸⁰ *Ibid.* 20.

⁸¹ *Ibid.* 22.

⁸² *Ibid.* 25.

⁸³ *Ibid.*

ne trebamo ostaviti otvorenu mogućnost da će filozofija eventualno uspjeti u svojoj navodnoj brizi da postane apsolutna znanost, jer ova mogućnost uopće nije mogućnost filozofije.

Time što odbacujemo ovu povezanost između matematičkog znanja i filozofskog znanja od početka, ne znači da odbacujemo samo matematičko znanje. Iako objektivno obuhvaća veliko bogatstvo, matematičko znanje je samo po sebi, u smislu svog sadržaja, najpraznije znanje zamislivo, i istovremeno je najmanje obvezujuće za tubitak.⁸⁴ Matematičko znanje ne mora nužno biti potaknuto unutarnjom suštinom čovjeka. Takva situacija je u principu nemoguća za filozofiju. Ovo najpraznije i istovremeno najmanje obvezujuće znanje s obzirom na ljudsku suštinu - matematičko znanje - ne može postati mjerilo za najbogatije i najobvezujuće znanje zamislivo: filozofsko znanje. Filozofija, odnosno metafizika, nije nešto što čovjek proizvoljno odabira tokom svog života. Prije skoka u filozofsku literaturu i tradiciju, čovjek već posjeduje sve probleme i pitanja. Čovjek i jest problem/pitanje metafizike.

Filozofija ima smisla samo kao ljudska aktivnost: njena istina je istina ljudskog tubitka.⁸⁵ Ona je djelomično ukorijenjena u sudbini tubitka koji postoji u slobodi. Tubitak se nalazi pred mogućnostima koje ne predviđa, podložan je promjeni koju ne poznaje. Neprestano se kreće u situaciji nad kojom nema moć. Sve što pripada egzistenciji tubitka jednako pripada istini filozofije. Mi ovo ne znamo s apsolutnom sigurnošću, niti kao nešto što je samo vjerojatno. Spoznaja filozofske istine se događa između sigurnosti i neizvjesnosti, uz pomoć promjene samog sadržaja (isitne i tubitka). Ovdje opet susrećemo dvosmislenost, koja dovodi do neizbježnog kolebanja. Samo Bog može izbjeći ovom kolebanju, jer Bog ne filozofira. Ako je filozofija zaista ljubav prema mudrosti i oblik nostalgije, što podrazumijeva nedokučivost i zaboravljenost, ona mora ostati u *ništavilu* (*Nichtigkeit*) i vlastitoj konačnosti.⁸⁶ Filozofija je suprotnost svakoj ugodnosti i uvjerenju. Ona je nemir, nemir u koji je čovjek bačen, kako bi na taj način jedino shvatio svoj tubitak. Upravo zbog toga što je istina ove spoznaje nešto krajnje i vrhovno, ona stalno ostaje u opasnom susjedstvu najveće neizvjesnosti. Nitko ne stoji tako blizu rubu pogreške u svakom trenutku kao onaj koji filozofira. Dokle god ova spremnost za unutarnju opasnost filozofije nedostaje, filozofiranje nikada neće nastupiti. Jedini, stvarni i najteži zadatak, je dovesti tubitak u plodnu upitnost.⁸⁷

Moderna filozofija je određena epistemološkim standardima jasnoće i razgovjetnosti. Descartesova glavna namjera bila je pretvoriti filozofiju u apsolutno znanje i temelj iz kojeg raste granajuće stablo znanosti.⁸⁸ Njegovo filozofiranje počinje s sumnjom, i čini se kao da je sve dovedeno u pitanje. Ipak, Descartes nije sproveo svoju metodu do kraja. Tubitak, odnosno *Ja* ili *ego*, uopće nije doveden u pitanje. Ova iluzija i ovaj nepotpuni kritički stav protežu se kroz cijelu modernu filozofiju sve do najnovijeg doba. Sve što se dovede u pitanje je znanje, svijest o stvarima, objektima ili subjektima, i to samo kako bi se ojačala sigurnost koja je se već očekiva. Ipak, sam tubitak nikada nije doveden u pitanje. Temeljni kartezijanski stav u filozofiji u načelu uopće ne može dovesti u pitanje tubitak čovjeka; jer bi time uništio *ego* kao svoj jedini sigurni temelj. Jasnoća i razgovjetnost su izgurale nemir i kolebanje. Moderna filozofija nije u stanju dovesti čovjeka do nemira i kolebanja. Ona pokušava izbrisati dvosmislenost iz

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Ibid. 28.

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Ibid. 29.

⁸⁸ Ibid. 30.

filozofije. Nije začuđujuće da takav stav dovodi do scijentizacije; pozitivizam se javlja kao prirodni ishod ove tradicije.

Ovo je samo skica prelaza iz srednjovjekovne u modernu metafiziku. Heidegger posvećuje mnogo više vremena ovoj filozofskoj povijesti filozofije u sljedećim stranicama svog istraživanja, kao i u *Kant und das Problem der Metaphysik*. Prije toga, potrebno je detaljnije razgraničiti metafiziku od znanosti, kao i vulgarnog shvaćanja filozofije. Pozitivističko shvaćanje filozofije bi metafizici rado nametnulo jasnu problematiku i metodologiju. Međutim, unutrašnja dvosmislenost filozofije se odupire bilo kakvom dijeljenju na problem i metodu. Naravno, ovakva razmatranja nisu odvojena od povijesti metafizike.

Ništa (*das Nichts*) i metafizika

S obzirom da je metafizičko ispitivanje sveobuhvatno, pitanje o ništa obuhvaća cijelu metafiziku. Pitanje o ništa otvara nova pod-pitanja o porijeklu negacije i opravdanosti vlasti logike u metafizici. Heidegger nije imao povjerenje u formalnu logiku, niti Hegelovu dijalektičku logiku. Logika ne prethodi ontologiji. Logika ima svoj temelj u ontologiji pred-ručnosti. Heideggerovo vlastito ispitivanje, zvalo se ono fundamentalna ontologija, analitika tubitka ili mišljenje bitka, je uvijek bilo izvornije od bilo kakve tradicionalne logike. Isticanje granica logike ne podrazumijeva odbacivanje pravilnosti mišljenja niti prihvaćanje *alles geht* mentaliteta. Heidegger samo naglašava da tradicionalna logika ovisi o tradicionalnoj ontologiji, kao i izvornost metafizike naspram logike. Metafizika ne prethodi samo logici, već i znanosti. Osnovni znanstveni koncepti ovise o pred-znanstvenom razumijevanju koje je okrenuto ka samim bićima i njihovom osnovnom bitku.⁸⁹ Ovakvo (ontološko) mišljenje utemeljuje znanost. Logika zaostaje za filozofijom; ona samo može istraživati pojedine znanosti aposteriorno kako bi utvrdila njihove *metode*.⁹⁰ Kantova transcendentalna logika je izuzetak, ona je apriorna logika same prirode kao oblasti bitka.⁹¹ Radi toga, transcendentalna logika je više metafizika, nego logika.

Ipak, moderni tubitak ostaje suštinski određen znanošću. Znanstveni tubitak (*Das wissenschaftliche Dasein*)⁹² posjeduje jednostavnost i prikladnost u svom odnošenju sa bićima i samo bićima. Ništa se potpuno i ležerno odbacuje. Međutim, kao i logika, znanost je utemeljena u metafizici. Znanstveni stav i znanstveno istraživanje su mogući načini tubitka samo ako se tubitak već drži u ništa. Za Heideggera su navodna trijeznost uma i nadmoć znanosti smiješne ako znanost odbacuje ništa. Samo kroz ništa se bića pojavljuju kao predmet znanosti. Jedino sa temeljem u metafizici, može znanost ostvariti svoj zadatak. Ovaj zadatak ne podrazumijeva sabiranje i klasifikaciju podataka, već stalno razotkrivanje cijelog prostora istine u prirodi i historiji.⁹³

⁸⁹ *Sein und Zeit*, 10.

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ *Kant und das Problem der Metaphysik*, 243.

⁹² *Was ist Metaphysik?*, 121.

⁹³ Historija je ono u čemu svi živimo, iskustveni svakodnevni život koji su drugi proizveli. Sva bića su historijska, ali ne i povijesna. Povijesno formira historijsko.

Pitanje o ništa dovodi u pitanje sam ispitivački tubitak. Po tome je ono metafizičko pitanje. Metafizičko ispitivanje nastaje čuđenjem (*Verwunderung*).⁹⁴ Čuđenje nastaje iz uznemiravajuće čudnosti, odnosno neobičnosti, bića. Neobičnost bića nas obuzima zato što je ništa prisutno u tlu tubitka. „Zašto?“ se nazire pred nama putem čuđenja, koje je pojavno ništa. Sa ovim „Zašto?“ počinje ispitivanje tla bića. Ljudski tubitak se može odnositi prema bićima samo na osnovi svog odnosa sa tim ništa. Transcendiranje, kao *izlaženje*, se događa u suštini tubitka. (*Das Hinausgehen über das Seiende geschieht im Wesen des Daseins*).⁹⁵ Transcendiranje je već metafizika, što znači da ona nije puka filozofska disciplina – već da pripada naravi ljudskog bića. Metafizika je osnovni događaj tubitka. Ona je sam tubitak. (*Die Metaphysik ist das Grundgeschehen im Dasein. Sie ist das Dasein selbst*).⁹⁶ Znanstvena strogost nikada ne prilazi ozbiljnosti metafizike i filozofija nikada ne može biti mjerena znanstvenim standardom.

Pitanje o ništa ispituje tubitak. Ako je ovo istina, metafizika nije pred-stavljena na vanjski način, niti smo mi pomaknuti u nju. Dokle egzistiramo, mi smo uvijek već u metafizici. Dok ljudsko biće postoji, neki oblik filozofiranja se događa. Filozofija je po-kretanje (*In-Gang-bringen*)⁹⁷ metafizike, u kojem ona dolazi sebi i svom zadatku. Heidegger navodi tri uvjeta za ovo pokretanje same filozofije, odnosno metafizike:

- I. Dati prostor biću kao cjelini.
- II. Prepustiti (*Sichloslassen*) se u ništa, odnosno osloboditi se idola (*den Götzen*) koje svi imamo i kojima se obično pokušavamo iskrasti.
- III. Dopustiti kolebanje ovog lebdećeg, kako bi se vratilo osnovnom pitanju metafizike koje samo ništa zahtijeva: *Zašto postoje bića a ne ništa?*⁹⁸

Ovi uvjeti podrazumijevaju izvorno poimanje ništećeg ništa. Upravo ništa, a ne svakodnevica, daje prostor cjelini bića. Svakodnevica uvijek daje prednost pristupačnome i javnome, na štetu zahtjevnog i jedinstvenog. Cjelina nije nešto sa čime svakodnevica i obični razum žele imati posla. Tubitak se održava u nevlastitosti upravo putem idola. Svakodnevica je vašar beskrajnog broja malih bogova. Svaki idol učvršćuje osjećaj pripadanja i sigurnosti u svakodnevici. Tubitak je stalno pod pritiskom da prihvati ovu idolatriju i zanemari vlastite mogućnosti. Samo probuđena tjeskoba ga može istresti iz ovog stanja – ali samo ako se sam tubitak prepusti.

Ako se tubitak prepusti tjeskobi, on lebdi iznad bezdana. Njegov svijet ga više ne osigurava. Kolebanje je prirodno stanje tubitka u tjeskobi. Upravo u ovom lebdenju i kolebanju, tubitak uvidi vrijednost nevlastitosti i svakodnevnicе. To su jedina rješenja za ono što njega muči u tom trenutku. Ipak, upravo u tom izvornom iskustvu, tubitak može iskreno postaviti pitanje: *Zašto postoje bića a ne ništa?* Nepostojanje postaje prava i razumljiva mogućnost za tubitak tek u tjeskobi. Upravo ovo raspoloženje oduzima od čovjeka sve, prije nego što ga uputi ka pravom ispitivanju.

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Ibid. 122.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Ibid.

Grundbegriffe: Put i cilj metafizičkog ispitivanja

Metafizika nije ontička znanost, ona nema predodređenu problematiku i metodologiju. Metafizika ne može biti vrhovna znanost, ona je nešto *manje* od znanosti – nešto izvornije. Samo nešto izvornije od znanosti može biti temelj za znanost. Znanost ovisi o nečemu što nije znanost, kao što bića imaju svoj temelj u nečemu što nije biće. Znanost ima zadanu problematiku i metodologiju: ona istražuje zadanu polju bića na zadani način. Pitanja koja se tiču same suštine i granica znanosti nisu znanstvena. Nasuprot tome, pitanje *Šta je metafizika?* je metafizičko pitanje – kao što je i pitanje *Šta je znanost?*. Za metafiziku, problematika i metodologija nisu jasno razdvojene. Ako se može govoriti o njima u kontekstu metafizike, to se mora činiti na radikalno *neznanstveni* način. Naime, problematika i metodologija nisu dvije komponente unutar metafizike. One su ujedinjene, zajedno sa tubitkom u kojem se metafizika događa.

Ovo ne znači da metafizika nema ništa kao cilj ili put. Znamo da se metafizika ne bavi ograničenim poljima bića. Istodobno, Heidegger na više mjesta kritizira ulogu logike unutar metafizike. Ipak, metafizika nije besciljna, niti luta. Cilj i put metafizike se javljaju, u jedinstvu, samo kada se metafizika odvija. Problematika i metodologija se mogu naučiti i prisvojiti prije pristupanja samoj znanosti. Znanstvenik mora proći kroz dugu i mukotrpu obuku prije nego što krene sa svojim znanstvenim istraživanjem. On može biti siguran u svoje zadane metode i probleme. Samo rijetki trenutci, znanstvene revolucije, mogu potresti ovaj poredak. Heidegger predviđa Kuhnovu teoriju o znanstvenim revolucijama time što vidi pravi razvoj, ili odvijanje (*Bewegung*) znanosti u radikalnoj reviziji njezinih temeljnih pojmova (Kuhnova *revolucionarna znanost*) – a ne u sabiranju i pohranjivanju rezultata (Kuhnova *normalna znanost*).⁹⁹ Na kraju, jedan ontički poredak je zamijenjen drugim. Ništa suštinsko se ne odvija u znanosti. Sve što znamo o suštini znanosti znamo preko filozofije, a ne same znanosti.

Ipak, znanost je jedan od suštinskih fenomena modernog doba.¹⁰⁰ Njena suština je istraživanje (*Forschung*).¹⁰¹ Znanstvena spoznaja nastaje kao postupak unutar nekog područja bitka: u prirodi ili u povijesti. Postupak podrazumijeva metodologiju i otvoreno polje (problematiku) unutar kojeg se može odvijati. Upravo je postavljanje problematike, ili otvaranje jednog polja bitka, putem projekcije temeljni događaj unutar znanstvenog istraživanja. Znanost projicira *tloert* (*Grundriss*)¹⁰² na to polje unutar prirode ili historije. Tloert unaprijed određuje način na koji se znanstveni postupak mora pridržavati problematici. Znanstvena strogost je upravo pridržavanje ovom tloertu.¹⁰³

Istraživanje prirodnih je uspostavljanje i potvrđivanje pravila i zakona. Metodologija predstavlja polja predmeta i razjašnjavanja na temelju onoga što je već jasno. Nepoznato objašnjava pomoću poznatog, a u isto vrijeme provjerava to poznato pomoću nepoznatog.¹⁰⁴ Eksperiment, kao znanstveni metoda, postaje moguće samo tamo gdje je spoznaja prirode

⁹⁹ *Sein und Zeit*, 9.

¹⁰⁰ *Die Zeit des Weltbildes*, 75.

¹⁰¹ *Ibid.* 77.

¹⁰² *Ibid.*

¹⁰³ *Ibid.*

¹⁰⁴ *Ibid.* 80.

pretvorena u istraživanje. Eksperiment se planira i izvodi na temelju postavljenih zakona kako bi se izvele činjenice koje ih potvrđuju ili opovrgavaju. Jasniji tlocrt omogućuje egzaktniji eksperiment. Svaka pojedinačna znanost, u razvoju svog tlocrta, se specijalizira u određena polja istraživanja. Specijalizacija unutar znanosti postaje nužna, kao temelj a ne posljedica, za suštinski razvoj znanosti kao istraživanja.

Osim problematike i metodologije, modernu znanost određuje i treći temeljni događaj: aktivnost ili *operiranje* (*Betrieb*).¹⁰⁵ Operiranje znanosti se odvija kroz institucionalizaciju. Institucije su neophodne jer znanost, kao istraživanje, zahtijeva stalno operiranje. Metodologija u ovom procesu nije prepuštena gomilanju rezultata. Ona se prilagođava postupcima koje sama omogućava. Znanstveno istraživanje je stalno operiranje kroz institucije koje se prilagođava vlastitim rezultatima. Znanost postiže i ispunjava svoju suštinu time što se specijalizira i svoje operiranje realizira u zasebnim institutima i školama. Projiciranje raznih problematika pomaže ovom cilju time što uspostavlja raznolikost znanosti. Ovom projiciranju potpomažu odgovarajuće metodologije i znanstvena strogost. Projekcija problematike, znanstvena strogost, metodologija i institucionalno operiranje čine suštinu moderne znanosti.¹⁰⁶

Upravo ove podijele unutar moderne znanosti ukazuju na suštinsku razliku između nje i metafizike. Ipak, metafizika ima svoje verzije ovih strukturalnih momenata. Iako (većinom) ne koristi ovu terminologiju u svojim djelima, Heidegger nam je rekao sve što trebamo znati o *problematici*, *metodologiji*, *strogosti* i *operiranju* metafizike. Jedan očigledan izuzetak je Heideggerova rasprava u *Die Grundbegriffe der Metaphysik*. U poglavlju 70, Heidegger ukazuje na dva pogrešna tumačenja metodološkog pristupa unutar metafizike. Prva greška leži u promatranju filozofskih problema kao nečega što je raspoloživo, pri-ručno. Druga greška leži u lažnom spajanju i razdvajanju filozofskih pojmova. Formalna naznaka se pokazuje kao narav filozofskog pojma.

Kant je, po Heideggeru, prvi obratio pažnju na nužnu iluziju (*Schein*)¹⁰⁷ sadržanu u metafizičkim pojmovima. Ova iluzija ne umanjuje vrijednost metafizičkih pojmova, već naprotiv, stvara novu neophodnu problematiku za metafiziku. Kant koristi i naziv *dijalektička iluzija*, i pod time razumije činjenicu da su ljudskom mišljenju dani određeni koncepti koji teže ka krajnjem i sve-važecem; i da su upravo ti krajnji i najodlučniji pojmovi u biti lišeni mogućnosti legitimnog dokazivanja bilo kojom intuicijom. Zbog nedostatka te mogućnosti dokazivanja, razum postaje žrtva dijalektičke iluzije, jer ne prepoznaje taj nedostatak i smatra da je dokaz sasvim nepotreban ili već izveden a priori. Heidegger ističe da postoji još jedna iluzija povezana sa ovim pogrešnim tumačenjem.

Filozofiranje živi samo tamo gdje dolazi do izražaja jezikom. Takav dolazak jeziku putem pojma je suština i moć ove ljudske aktivnosti. Kada se filozofiranje izrazi, postaje izloženo pogrešnom tumačenju.¹⁰⁸ Naravno, svaki izraz u sebi nosi mogućnost pogrešnog tumačenja, ali Heidegger ne govori samo o relativnoj nejasnoći i nepouzdanosti svih pojmova. Filozofski izraz je izložen suštinskom neshvaćanju do kojeg dovodi obični razum. Ovaj obični razum ispituje sve što filozofija izražava kao da je nešto raspoloživo, odnosno pred-ručno. Filozofski izrazi se čine bitnim, tako da ih obični razum odmah stavlja na istu razinu kao i stvari

¹⁰⁵ Ibid. 83.

¹⁰⁶ Ibid. 86.

¹⁰⁷ Die Grundbegriffe Der Metaphysik, 421.

¹⁰⁸ Ibid.

koje svakodnevno obavlja. Obični razum ne razmišlja o tome, čak i ne može razumjeti, da se ono s čime se filozofija bavi otkriva samo kroz preobražaj ljudskog tubitka.¹⁰⁹ Obični razum se suprotstavlja toj preobrazbi čovjeka, koja je nužno napuštanje svakodnevnice. Svaki ozbiljni filozofski korak zahtijeva ovo napuštanje. Lijenost se pojavljuje kao prva prepreka razumijevanja filozofije. Filozofsko poznavanje nije, i nikada ne može biti, svjesnost nečega raspoloživoga. Ono je razumijevanje-otkrivanje nečega u određenom i usmjerenom ispitivanju, koje kao ispitivanje nikada ne dopušta da ono što je ispitano postane nešto raspoloživo. To određeno i usmjerenom ispitivanje samo je nužno kako bi se filozofski problemi tematizirali na prikladan način i održavali kao takvi. Ispitivanje ih ne čini raspoloživima, već pokazuje kako se stvari uopće čine raspoloživima.

Svi filozofski pojmovi su formalno naznačujući.¹¹⁰ Samo ako se uzmu na taj način, pružaju pravu mogućnost filozofskog shvaćanja. Heidegger pokazuje razliku između filozofskog pojma i običnog razumijevanja pojma primjerom ljudske smrti. Čovjek se uvijek na neki način odnosi prema vlastitoj smrti. To podrazumijeva da čovjek može ići prema smrti kao krajnjoj mogućnosti svog tubitka. Razumijevanje sebe iz krajnje mogućnosti tubitka znači biti izložen smrti kao krajnjoj mogućnosti. Takvo unaprijed-trčanje prema vlastitoj smrti Heidegger vidi kao vlastiti, autentični, način bivanja.¹¹¹ Vlastitost koja je svojstvena egzistenciji se razlikuje od nevlastitosti svakodnevnih postupaka u kojima smo zaboravni o sebi i vlastitim mogućnostima.

Možemo razumjeti pojmove koji otvaraju ovu povezanost samo ako se ne shvate kao značajke ili svojstva nečega što je raspoloživo, već se shvate kao naznake koje pokazuju kako naše razumijevanje prvo mora biti oslobođeno i odvojeno od naših svakodnevnih shvaćanja. Također je nužno da nam pojmovi naznače pravilnu promjenu unutar tubitka. Izazov takvoj promjeni leži u svakom filozofskom pojmu, ali ne kao neka dodatna, praktična primjena onoga što je poimano, već kao prethodno otvaranje dimenzije onoga što treba shvatiti. Ovi pojmovi su naznačujući jer, koliko god da su usvojeni, uvijek mogu samo osloviti izazov takve promjene, ali nikada ne mogu sami izvršiti tu promjenu. Pojam je izazov (za tubitak).

Pojmovi upućuju na konkretizaciju pojedinačnog tubitka u čovjeku u svakom slučaju, ali nikada već ne donose tu konkretizaciju sa sobom u svojem sadržaju.¹¹² To što su naznačujući podrazumijeva sljedeće: sadržaj pojma ne namjerava izravno izraziti ono na šta se odnosi, već samo daje naznaku, putokaz, kako bi svatko tko nastoji razumjeti ovim pojmom bio pozvan na promjenu unutar tubitka.¹¹³ No čim se ovi pojmovi shvate bez obzira na njihov naznačujući karakter, kao znanstveni koncept prema shvaćanju običnog razumijevanja, tada se filozofsko pitanje vodi u krivom smjeru u odnosu na svaki pojedini problem. Jedinствена *metodologija* filozofije se zanemaruje i filozofsko ispitivanje nije u stanju početi.

Zbog metodološkog nemara, filozofija uspostavlja lažnu povezanost između svojih pojmova. Ovo je suština drugog pogrešnog tumačenja. Od Kanta, utemeljitelja metafizike, postoji sklonost ka izgradnji sustava u filozofiji. Ova sklonost ima veze s činjenicom da sama pojmovnost filozofije pokazuje sklonost ka povezivanju pojmova.¹¹⁴ Međutim, formalno

¹⁰⁹ Ibid. 423.

¹¹⁰ Ibid. 425.

¹¹¹ Ibid. 426.

¹¹² Ibid. 429.

¹¹³ Ibid. 430.

¹¹⁴ Ibid. 431.

naznačujući pojmovi su povezani na jedinstven način. Njihova povezanost nije proizvod dijalektičkog suprotstavljanja, niti nekog sustava tubitka. Povezanost formalnih naznaka je izvorno uspostavljena kroz sam tubitak. Snaga ove veze ovisi o mjeri u kojoj se tubitak u svakom slučaju pronalazi kao svoj.

Povezanost metafizičkih pojmova je skrivena u povijesti tubitka. Ne postoji van-povijesni sustav tubitka koji bi služio metafizičkoj interpretaciji tubitka. Unutrašnja pojmovna povezanost se mijenja kao sama povijest tubitka. Pojmovi se nikada ne mogu uzeti zasebno i onda dodatno spajati u sustav. Metafizika ne trpi razdvajanje svojih pojmova, još manje *post hoc* sastavljanje. Ova karakteristika metafizike nije nešto što se unaprijed pripremi, nauči, kako bi se onda primijenilo u samom filozofiranju. Povezanost metafizičkih pojmova se javlja kroz samo filozofiranje; metodologija filozofije ne prethodi filozofiranju. Metoda, kao put, se javlja i potvrđuje na samom putu.

Ovo pogrešno tumačenje dovodi do osnovnih zabluda, koje sprečavaju razumijevanje ljudskog tubitka. Tubitak znači odnošenje u cjelini bića prema bićima kao takvima, na način da to odnošenje određuje egzistenciju kao suštinu tubitka.¹¹⁵ Egzistencija određuje ono što tubitak jeste. Bit tubitka, njegova suština, leži u njegovoj egzistenciji. Ljudsko odnošenje prema bićima, kao takvima, moguće je samo ako je sposobno razumjeti ono što *nije* kao takvo. Ono što nije biće se može razumjeti samo ako tubitak u razumijevanju sebe od samog početka održava u tom ništa.¹¹⁶ Tubitak uvijek već posjeduje pred-ontološko razumijevanje ovog ništa; bez njega se bića ne bi pojavljivala kao bića. Metafizika razvija daljnje razumijevanje ovog ništa i njegove moći. Time otkriva mogućnosti bića.

Obični razum, koji ne poznaje narav formalnih naznaka, ovdje vidi više problema nego smisla. Ovakav intiman odnos sa ništa narušava kulturu i dovodi do nihilizma.¹¹⁷ Ako su tubitak i ništa nešto raspoloživo, pred-ručno, onda je čovjek ništa a ništa ništavilo. Ovo je sve potpuno ispravno ako se predamo običnom razumu i svakodnevnici. Jer ovdje se ništa uzima kao zaseban pojam i tubitak se stavlja u ništa kao nešto raspoloživo. Njihov pojmovni odnos se predstavlja kao raspoloživi odnos između bunara i kante. Održavanje tubitka u ništa nije neka raspoloživa prisutnost tubitka s nekim drugim bićem koje je jednako raspoloživo. Održavanje u ništa je temeljni način na koji tubitak kao takav otkriva svoje mogućnosti, krajnje i bliske. Ništa nije prazno ništavilo koje ne dopušta da bilo što bude prisutno ili raspoloživo. Ono je moć koja nas konstantno gura natrag (od bitka?) i omogućava egzistenciju koja može spoznati vlastite mogućnosti.¹¹⁸ Obični razum je u pravu kada tvrdi da ništa nije znanstveni koncept. Ništa nije koncept, već pojam. Ništa služi kao formalna naznaka za tubitak koji je u stanju promijeniti vlastitu egzistenciju putem razumijevanja. Ništa doista jeste ništavilo ako se ne shvati na ovaj metafizički, izvorniji, način.

Pravo (filozofsko) razumijevanje nikada ne dokazuje svoju vrijednost u ponavljanju izrečenoga, već u svojoj moći da usmjeri razumijevanje prema stvarnom djelovanju. Pravo postignuće ne podrazumijeva proizvodnju dodatne filozofske literature ili bilo kakvo akademsko priznanje. Obično razumijevanje nije svojstveno samo onima koji su *preglupi* ili

¹¹⁵ Ibid. 432.

¹¹⁶ Ibid. 433.

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Ibid.

koji nisu prisustvovali korektnim predavanjima.¹¹⁹ Naprotiv, svi se mi na ovaj ili onaj način nalazimo pod utjecajem običnog razuma, u različitim mjerama, u svakom pojedinačnom slučaju. Nevlastitost i zaborav određuju većinu tubitka. Filozofirajući tubitak je na ontičkom nivou jednak svim drugima. Ontološka postignuća nisu trajna ili ontički određujuća.

Ispitivanje metafizičkih problema mora paziti ne samo da izbjegne očekivanu raspoloživost, već i zasebnost pojmova. U *Die Grundbegriffe der Metaphysik*, Heidegger provodi ovaj zaključak time što istodobno razmatra svijet-konačnost-samoću. Svijet, konačnost i samoća – kao i svi drugi pojmovi – nisu prisutni, pred-ručni, niti postoje odvojeno. Moramo odustati od navodno ispravnog, ali zapravo nemogućeg, puta koji zahtijeva izravno opisivanje suštine pojma. Pojmove definira činjenica da oni ne daju smisao nečemu što je prisutno, već da je njihov smisao formalno naznačujući. Onaj tko pokušava shvatiti već je izazvan da shvati ono što treba biti shvaćeno u vlastitom tubitku.¹²⁰ Ovo, Heidegger dodaje, ne podrazumijeva da se svaki filozofski pojam može povezati sa tubitkom.

Značaj formalne naznake

Formalne naznake su dio Heideggerove fenomenološke metode. One nisu sporedne, već proizlaze iz same suštine metafizičkog ispitivanja. S njima se shvaća, i komunicira, ono što je čovjeku najbitnije. Međutim, formalna naznaka nema ništa reći u pogledu sadržaja. One nas samo vode ka samim stvarima i omogućavaju nam da budemo uvučeni u izvorno iskustvo (*Gründerfahrung*)¹²¹ fenomena. Naspram znanstvenog koncepta, formalna naznaka ne upućuje na nešto izvan same egzistencije.

Izgleda da čovjek mora obavljati svoj najbitniji zadatak nepouzdanim oruđem. Formalna naznaka se čini kao šuplja kanta kojom se voda vuče iz bunara. Ona zasigurno samo upućuje na fenomen vode, ali ga nikada ne sadrži. Nije ni čudo da je filozofija toliko mukotrpa za Heideggera. Međutim, manjak sadržaja nije isto što i šupljina. Formalne naznake nisu šuplje, već prazne. One imaju mogućnost da prime i zadrže sadržaj, naspram šuplje kante. Njihov sadržaj je upravo u tubitku koji ih koristi u filozofiranju. Filozofiranje ne podrazumijeva empirijsko istraživanje jedne oblasti bića, bez svjesne upućenosti na sam tubitak. To je zadatak znanosti, koje se koriste znanstvenim konceptima kako bi odredile i predstavile određene fenomene na prihvatljiv i dostupan način. Znanost nema koristi od formalnih naznaka, njeni pojmovi ne ukazuju na nešto što je već sadržano u znanstvenom tubitku. Slično važi i za pojmove logike i matematike. Može se reći da oni ne upućuju na nešto što je izvan samog tubitka, ali su oni proizvoljni proizvod razuma. Matematički problemi nas se suštinski ne tiču. Isto važi i za sve pojmove kojima se oni uspostavljaju i rješavaju.

Formalne naznake ne posjeduju sadržaj, ali ni referencijalnost i proizvoljnost znanstvenih i logičkih ideja. Formalne naznake, kao prazno oruđe, posjeduju mogućnost metafizičkog shvaćanja. Njihova praznina određuje njihovu korisnost. Ovo važi samo u kontekstu filozofiranja. Formalne naznake nemaju posla u znanostima; ali onda i obrnuto važi: znanstveni koncept ne pomaže filozofiranju. Znanstveni koncept nema mogućnost, s obzirom

¹¹⁹ Ibid. 434.

¹²⁰ Ibid. 435.

¹²¹ *Was ist Metaphysik?*, 30.

da mu nedostaje praznina, da dovede tubitak u pitanje pred sobom. Praznina formalne naznake nije popunjena proizvoljnim računanjem niti empirijskim istraživanjem.

Prazninu formalne naznake ne treba tumačiti apsolutno. Metafizičko poimanje ne počinje od ničega (iako je ništa uvijek tu), već od našeg pred-ontološkog razumijevanja. Praznina je ovdje znak nedovršenosti, a ne potpunog odsustva. Potpuno prazan pojam ne može biti metafizički – ako metafizika pripada suštini tubitka. Iako tubitak još ne poima bitak-u-svijetu, brigu ili vremenitost, on ipak razumije o čemu se (treba da) radi.¹²² Metafizički pojmovi nikada nisu potpuno prazni zato što nikada nisu potpuno strani. Nasuprot pojmu, znanstveni koncepti nam mogu biti potpuno strani ako nismo dovoljno upućeni u neko istraživačko polje. Poimanje je mogućnost razumijevanja tubitka. Pred-ontološko može postati ontologijsko. Ono što se razumijeva postaje razumljivo putem interpretacije, koja je ispunjenje razumijevanja.¹²³ Metafizika je strana i čudna samo ako se tubitak potpuno predao otuđenju i svakodnevnici.

Ova metafizička *metodologija* je već metafizika. Metoda je već put, a ne priprema za put. Formalne naznake se ne susreću prije samog procesa ispitivanjem niti samo na početku ispitivanja. One upućuju samo ako smo već na putu. Metafizičko ispitivanje nam otkrivanjem tubitka i cjeline bića otkriva i kako smo došli do njih. Kao način ispitivanja, formalne naznake su obuhvaćene unutar kružnosti metafizike. Oblik formalne naznake je određen unutrašnjim sadržajem metafizike. To znači da i ništa, kao predmet metafizike, određuje formalne naznake. Ništa nije na kraju metafizike, ono nije njen rezultat, već određuje samo filozofiranje od početka. Praznina formalnih naznaka pokazuje bivanje uz ništa, kao što to i konačnost radi za tubitak. Ništa je prisutno ispitivaču, načinu ispitivanja i ispitivanom. Ova sveprisutnost upravo potvrđuje sveobuhvatnost i kružnost metafizike.

Zanimljivo je da Hajime Tanabe, Heideggerov prijatelj i kolega u Freiburgu (1922-1923), dolazi do sličnih zaključaka putem svoje egzistencijalne filozofije: *metanoetike*. Tanabe postavlja filozofsku problematiku između znanosti i misterije. Egzistencijalni događaji (on ih naziva *duhovnim*) zahtijevaju filozofiju, a ne znanost ili mistiku. Filozofija se ne bavi logičkim problemima koji se mogu svesti na princip identiteta. Pravi filozofski problemi posjeduju nešto nedokučivo. Ipak, ako je nešto potpuno nedokučivo i misteriozno, ono ne može biti filozofski problem.¹²⁴ Čovjek, i čovjekovo događanje, nipošto nije potpuno misteriozno samom čovjeku. Istodobno, logika nam ovdje ne pomaže: ono što nas muči i zanima, kao ljude, nikada nije neka tautologija. Između nedokučivosti i očitosti se nastanjuje filozofija. Filozofski pojam je nešto između principa i misterije.

Heidegger i Tanabe dijele svoje nepovjerenje u logiku, ali ne trebamo izjednačiti njihove namjere i zaključke. Ključno je uvidjeti da je formalna naznaka Heideggerov (fenomenološki) put kroz egzistencijalnu analitiku.

¹²² U tom smislu je ispravno reći: *Obični čovjek nema pojma o filozofiji* – ali istodobno: *Ono što filozof pokušava pojmiti, seljak već razumije.*

¹²³ *Sein und Zeit*, 148.

¹²⁴ *Philosophy as Metanoetics*, 13.

Naznake formalne naznake u *Was ist Metaphysik?*

Razlika između filozofiranja i okoštale metafizike (kao onto-teo-logike), koja je temelj suvremenog mišljenja, je vidljiv u *Was ist Metaphysik?*. Heidegger u ovom djelu ne razmatra sam pojam formalne naznake, ali nam daje primjer u kojem je vidljiva nemoć logičkog određenja pojma ništa. Ništa, kao sva ne-bića, se ne može određujuće predstaviti. Znanost kategorički odbacuje ne-bića kao ono što jednostavno nije. Ne postoji znanstveno shvaćanje pojma ništa. Znanost, osim što ne misli, nema ni pojma. Umjesto pojma, znanost se koristi konceptima i definicijama. Koncepti i definicije određuju i predstavljaju bića na znanstveni način.

Problematiziranjem samog pitanja o ništa, Heidegger pokušava pokazati njegovu prividnu nekoherentnost i apsurdnost. Radi se o iznimnom i posebnom pitanju, koje postaje još problematičnije kada se pravilno shvati. Prvi problem sa ovim pitanjem je to što unaprijed postavljamo ništa kao nešto što *jeste* – postavljamo jedno biće. Ispitivanje ovog ništa se pretvara u svoju suprotnost: ispitivanje bića – nečega što *jeste*. Ovakvim ispitivanjem se odstranjuje predmet ispitivanja. Samo pitanje i odgovor su apsurdni ako imamo na umu da odgovor na pitanje *Šta je x?* uvijek ima oblik *x je*. To *je* je uvijek problem koji predstavlja nemogućnost početka. Samo mišljenje radi nasuprot svojoj naravi ako pokušava misliti ništa.

Znanost suštinski ne posjeduje mogućnost odgovaranja na ovo pitanje. Logika nam, izgleda, nudi malo više. Putem negacije, kao čina uma, možemo doći do zaključka da je **ništa negacija totaliteta bića**, ništa je prosto ne-biće. (**Denn das Nichts ist die Verneinung der Allheit des Seienden, das schlechthin Nicht-Seiende**).¹²⁵ Time određujemo ništa kao negirano. S obzirom da je negacija razumni čin (**Verstandeshandlung**), ništa je proizvod uma. Ništa, za logiku, je sinteza koncepta totaliteta i negacije u umu. Osim toga, postavlja se pitanje o prvenstvu i izvornosti. U ovom logičkom shvaćanju, ništa ovisi o negaciji – negacija je izvornija od ništa. Ništa dobivamo samo putem negacije. Heidegger smatra da je takav redosljed pogrešan. Ništa prethodi negaciji – ništa je izvornije (**ursprünglicher**)¹²⁶ od negacije i omogućava ju, a time i donekle sam um. Odnosno, tubitak već mora imati neki odnos sa ovim ništa kako bi mogao ispitivati o njemu. Tumačenje je uvijek-već započeto. Ono što tražimo mora uvijek biti dano unaprijed. Ako nije, onda i ne znamo šta tražimo ili ispitujemo. Mi smo uvijek donekle upoznati sa ništa, barem poznajemo ništa kao riječ koju često koristimo. Za ovo prosto ništa, koje se lagano razbacuje kroz naše besposleno brbljanje (**Gerede**), Heidegger daje definiciju:

Ništa je potpuna negacija totaliteta bića. (*Das Nichts ist die vollständige Verneinung der Allheit des Seienden.*)¹²⁷

Ova definicija, iako ograničena, nas upućuje ili barem pokreće. Nedostatak ove definicije je sam negirani *totalitet bića*. Totalitet bića mora biti dan, pred-stavljen i određen, kako bi bio negiran. Heidegger ukazuje na nemogućnost da mi kao suštinski *ograničena* bića učinimo sebi dostupnim totalitet bića. Ostaje mogućnost da stvorimo ideju totaliteta i da onda negiramo tu ideju. Time dobivamo samo ideju jednog ništa, koje je u ovom slučaju samo

¹²⁵*Was ist Metaphysik?*, 107-108.

¹²⁶*Ibid.* 108.

¹²⁷ *Ibid.* 109.

ništavilo. Ove ideje, totalitet i ništavilo, pokazuju doseg logike, ali i drugih ogranaka onto-teo-logike. Ono što Heidegger pokušava predstaviti je izvorno iskustvo tog ništa (**Grunderfahrung des Nichts**).¹²⁸ Izvorno iskustvo ne ovisi o umu; što znači da nije proizvoljno ili vanjsko. Ono ne nudi neku definiciju svog ništa. Formalna naznaka je popunjena izvornim iskustvom, ona nudi ograničenom tubitku put ka poimanju. Logika, koja uopće ne dovodi tubitak u pitanje, ne shvaća čovjeka kao ograničeno biće. Zato i može misliti o totalitetu bića.

Zanimljivo je da Heidegger naziva ovu logičku definiciju *formalnim pojmom* (**formalen Begriff**). Formalni pojam nije formalna naznaka. Formalna naznaka upućuje na izvorno iskustvo koje nam nudi sadržaj njene forme. Njena praznina je popunjena filozofirajućim tubitkom. Formalni pojam je zapravo koncept koji pokušava zahvatiti ne-biće. On ostaje prazan, i time beskoristan, zato što znanstveni tubitak nije u stanju suočiti se sa vlastitom suštinom – u kojoj upravo pronalazi sadržaj. Naznaka podrazumijeva upućivanje – naznačivanje – koje zahtijeva traganje. Naznaka ima dinamičnost, dok je koncept već gotov. Formalnost formalne naznake je nužno sredstvo, ona nas vodi ka ispunjavanju kroz izvorno iskustvo i promjenu tubitka. Za formalni pojam, formalnost opisuje beskorisnost. Formalni pojam je samo formalno, odnosno zvanično, pojam. Bez sadržaja ili mogućnosti ispunjenja, on pokazuje ograničenost onto-teo-logike.

Konceptima totaliteta i ništavila se mogu suprotstaviti pojmovi svijeta i ništa. Totalitet bića nam nikada nije dan ili prisutan. Ipak, tubitak je uvijek postavljen u sredinu bića koja se otkrivaju kao cjelina. Heidegger pravi suštinsku razliku između shvaćanja cjeline bića (**Erfassen des Ganzen des Seienden an sich**) i bivanja u sredini bića (**dem Sichbefinden inmitten des Seienden im Ganzen**).¹²⁹ Prvo je nemoguće, a drugo je poznata svakodnevica tubitka. Nebitno kako i prema kojima se bićima odnosimo u svakodnevici; da li smo usredotočeni na samo jedno biće ili aktivnost, tubitak se uvijek odnosi prema bićima kao prema jedinstvenoj cjelini. Tubitak poima svijet i ništa, zato što svijet i ništa uvijek-već pripadaju tubitku. Poimanje totaliteta je nemoguće, a ništavilo nebitno – za tubitak. Tubitak je bitak-u-svijetu, ali nikada ne posjeduje cjelinu bića kao totalitet. Jednako tako, tubitak se uvijek održava u ništa – ali ga se ništavilo ne tiče, jer egzistencija je njegova esencija. Tubitak ima poseban odnos sa bitkom, ali mu nije potpuno predan.¹³⁰ Cjelina bića uvijek obuhvata tubitak, ali tubitak nikada ne obuhvata cjelinu bića.

Filozofsko poimanje ne ovisi o izvanjskom dokazivanju, ali nije ni proizvoljno. U ovom kontekstu se Heidegger vraća na temu raspoloženja (**Stimmungen**).¹³¹ Raspoloženja kao što su dosada ili ljubav nam ispoljavaju bića kao cjelinu i u isto vrijeme sakrivaju od nas ništa za kojim tragamo. Raspoloženje koje nam ovdje pomaže, time što nas dovodi pred svijetom i ništa, je tjeskoba (**Angst**).¹³² Tjeskoba je osnovno i temeljno raspoloženje, ona se ne može svesti na strah ili ustrašenost. Tjeskoba je fundamentalno različita od straha. Strah uvijek ima određen predmet ustrašenosti koji nam prijete na neki način. Strah je strah od nečega ili radi nečega ili nekoga. Strah hvata tubitak i zbunjuje ga dok se on pokušava osloboditi od straha. Tubitak strahuje od samog straha, sama mogućnost ustrašenosti nas uznemiruje.

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ Ibid. 110.

¹³⁰ Posebnost ovog odnosa se sastoji upravo u tome što tubitak ima i jak odnos sa Ništa. Tubitak, naspram drugih bića, je fundamentalno ontološki *nevjeran* – on crpi svoju bit iz *dva* izvora.

¹³¹ Ibid. 110.

¹³² Ibid. 111.

Tjeskoba ne uzrokuje zbunjenost ili nemir, nju prožima određena smirenost i sasvim nam je jasna. Tjeskoba nije tjeskoba od nečega ili radi nečega ili nekoga. Ona nema svoj predmet. Ne-odredljivost predmeta tjeskobe je suštinska nemogućnost ovog raspoloženja. U tjeskobi se osjećamo zastrašujuće strano (**unheimlich**).¹³³ Ovo je temeljno raspoloženje u kojem tubitak doživljava nepoznatost i neobičnost svog bivanja-u-svijetu. U tjeskobi nam sve poznato izmiče. Bića svijeta ne nestaju doslovno, već nam se obraćaju kao ono što se udaljava i izmiče. Bića su tu ali gube svoj svakodnevni smisao. Prestaju biti dio našeg svijeta, iako su i dalje tu negdje. Tubitak nema mogućnost da ih održi u svom svijetu smisla (**Es bleibt kein Halt**).¹³⁴ Tjeskoba otkriva i otvara ništa (**Die Angst offenbart das Nichts**).¹³⁵ Ništa nas zahvata i obuzima, u tjeskobi ostajemo bez riječi. Ovo *puzajuće* ništa oko nas uzrokuje snalažljivo brbljanje kojim pokušavamo razbiti i prikriti praznu tišinu. Brbljanje dokazuje da je ništa tu. Tek nakon što nas tjeskoba napusti, kada nam se bića vrte u svijet, možemo sigurno reći da je ništa bilo tu.

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Ibid. 112.

¹³⁵ Ibid.

Grundbegriffe: Povijest metafizike

Sein und Zeit počinje sa opaskom da je pitanje o bitku postalo zanemareno i zaboravljeno, usprkos svom našem interesu za metafiziku. Grčka ontologija i njezina povijest, koja i dalje određuje pojmovni karakter filozofije, ukazuju na to da tubitak razumije sebe i bitak kroz svijet.¹³⁶ Ova ontologija je spala na tradiciju u kojoj se svodi na nešto samorazumljivo i materijal za preradu. U srednjem vijeku ova iskorijenjena grčka ontologija postala je čvrst doktrinarni sustav.¹³⁷ Ova sustavnost nipošto nije puko spajanje antičkog sadržaja u jednu intelektualnu konstrukciju. Iako su osnovna poimanja bitka dogmatski preuzeta od Grka, dosta *skromnog* posla se obavljalo u tim granicama.¹³⁸ Skolastika je dala starogrčkoj ontologiji poseban karakter. Kao takva, ona je išla putem zaborava kroz Suareza i njegovo djelo *Disputationes metaphysicae* do moderne transcendentalne filozofije i Hegelove *logike*. Ključan trenutak ove povijesti je Descartesov *ego cogito*, odnosno subjekt.¹³⁹ Subjekt, kao određena oblast bitka, postaje glavni vodič za problematiku moderne ontologije. Međutim, subjekt ostaje neispitan u pogledu svog bitka i njegove strukture. U *Sein und Zeit* dobivamo samo skicu ove povijesti i program razgradnje ove povijesti. Izvršavanje ove razgradnje povijesti se događa u radovima kao što su *Die Grundbegriffe der Metaphysik* i *Kant und das Problem der Metaphysik*.

Metafizika nije disciplina ili grana filozofije. Grananje filozofije nije bezopasno; ono je, ipak, proizvod skolastičkog odnošenja prema filozofiji (*Schulbetrieb*) - a ne proizvod same filozofije.¹⁴⁰ Metafizika, kao sveobuhvatno ispitivanje, ne može biti samo *jedan* način filozofiranja. Povijest same riječi *metafizika* je potrebna. Riječ metafizika nije pra-riječ (*Urwort*). Pra-riječ, ili izvorna riječ, nastaju suštinskim i izvornim ljudskim iskustvom. Ona je *izreka* ovog iskustva, iako ne nastaje u nekom pra-vremenu (*Urzeit*)¹⁴¹. Izvorna riječ može kasniti, ali ipak izreci izvorno iskustvo. Metafizika, koje nije izvorna riječ, nije čak ni izvorno (jedna) riječ. Izvorno, metafizika znači: τὰ μετὰ τὰ φυσικά. Vremenom, ova naznaka biva skupljena u jednu riječ. Heidegger svojim temeljitim razmatranjem ove naznake počinje sa pojmom *prirode* (φύσις), odnosno *Natur* (*natura-nasci*). Sama riječ potječe od latinskog *natura-nasci*: biti rođen, nastati, rasti. Naša riječ, priroda, posjeduje isto značenje i asocijacije na rađanje. Priroda (φύσις) znači ono što raste, ono što se razvija u takvom rastu. Heidegger shvaća rast na osnovan i širok način na koji se pojavljuje u primitivnom iskustvu čovjeka, a ne samo kao biološki razvitak. On φύσις prevodi kao *samoformirajuće prevladavanje bića kao cjeline*.¹⁴²

Priroda se ne smije shvatiti u uskom smislu kao predmet prirodne znanosti. Čovjek doživljava prirodu izravno i isprepletano s stvarima u sebi i u onima koji su slični njemu, onima koji su s njim na ovaj način. Priroda uključuje ljudsku sudbinu i povijest. φύσις znači

¹³⁶ *Sein und Zeit*, 21-22.

¹³⁷ *Ibid.* 22.

¹³⁸ *Ibid.*

¹³⁹ *Ibid.*

¹⁴⁰ *Die Grundbegriffe der Metaphysik*, 36.

¹⁴¹ *Ibid.* 37-38

¹⁴² *Ibid.* 38-39

cjelokupno prevladavanje koje prevladava kroz samog čovjeka, nad kojim on nema moć, ali o kojem on već uvijek govori. Što god da razumije - koliko god mu to bilo tajanstveno i nejasno u detaljima - razumije to; priroda mu se približava, podržava ga i obuzima kao ono što jest. Priroda kao φύσις nije u suprotnosti sa pojmovima kao što su povijest, kultura ili civilizacija. φύσις je izvorniji pojam od ova tri, on obuhvata njim i na određeni način božanska bića.

Λόγος također pripada prirodi.¹⁴³ Izgovoreno već pripada prirodi. Čovjek je uvijek već govorio o prirodi kojoj pripada. Biti čovjek znači izgovarati prevladavajuće. Λόγος je upravo izgovoreno prevladavanje. Izgovorenost pripada suštini prirodnih bića dok čovjek egzistira među njima. Λόγος je izgovoreno, ali λέγειν je govor – naspram kojeg stoji κρύπτεινκ kao skrivanje. Uloga govora je da uzme prevladavajuće iz skrivenosti. Govor raskriva, u izgovoru prevladavanje bića postaje otkriveno i otvoreno.¹⁴⁴ Ono što λόγος otkriva je istina (αλήθεια) kao raskrivenost.

Zanimljivo je da Heidegger u *Sein und Zeit* objašnjava fenomenologiju na sličan način. Ovaj put, pojam fenomena (φαινόμενον) zauzima ulogu prirode, ali struktura ostaje ista. Pojam λόγος-a se u *Sein und Zeit* razmatra kao govor (*Rede*) koji dopušta da se nešto vidi (φαινεσθαι).¹⁴⁵ Λόγος je dopustiti-da-se-nešto-vidi. On može biti istinit i neistinit. Biti-istinit, već u *Sein und Zeit*, znači vađenje bića iz skrivenosti. Bića bivaju otkrivena govorom. Govor, međutim. Može biti neistinit, što znači da sakriva jedno biće drugim.¹⁴⁶

Λόγος i φύσις nam ne daju riječ metafizika. Međutim, kako Heidegger ističe, upravo Aristotel naziva prve filozofe antike φυσιολόγοι.¹⁴⁷ Ovo je pravi naziv ispitivanja cjeline bića. Oni su upravo prvi govorili o prirodi i doveli prirodu do raskrivenosti. Filozofija je misao o prevladavanju bića, kako bi ona bila izgovorena.

Izgovoreno *mora* biti istinito, *mora* raskrivati. Starogrčka riječ, αλήθεια, nam govori kako su prvi filozofi shvaćali istinu: kao ne-skrivenost. Istina je za njih nešto *negativno*. Za Heideggera, ona je nešto oteto iz sučeljavanja sa skrivenom prirodom. Istina je plijen čovjekove borbe sa prirodom. Αλήθεια duboko povezuje prirodu, skrivenost i čovjeka. Čovjek, kao takav, govorom otima iz prirode, koja teži ka skrivenosti, i dovodi bića u istinu.¹⁴⁸ Αλήθεια, naspram metafizike, jeste pra-riječ – upravo radi svoje negativnosti. Istina je iskustvo ljudske konačnosti. Njena suština se ne svodi na bezopasnost i ravnodušnost dokazivanja tvrdnji. Ona je izvorna koliko i sama filozofija. Αλήθεια se pojavljuje kao filozofska pra-riječ tokom filozofiranja.

Antička filozofija doživljava vrhunac u Aristotelu. Misao Aristotela je mjesto grananja filozofije u posebne discipline ili znanosti. Starogrčka riječ za znanost je επιστήμη i znači pristupiti nekom pitanju, znati se kretati u njemu, prodirati u sadržaj pitanja. Tek kod Aristotela ova riječ dobiva značenje *znanosti* u širem smislu. Kasnije se pojavljuju znanosti za različita područja. Znanost, επιστήμη, koja se odnosi na φύσις u bilo kojem smislu je επιστήμη φυσική - *fizika*, ali ne smislu suvremene fizike. Ova znanost nije samo nagomilavanje činjenica, već je izvorno promišljanje o suštini, *bivanju*, cjeline bića.¹⁴⁹ *Fizika* još ne posjeduje unutrašnju

¹⁴³ Ibid. 40

¹⁴⁴ Ibid. 41

¹⁴⁵ *Sein und Zeit*, 32.

¹⁴⁶ Ibid. 33

¹⁴⁷ Ibid. 42

¹⁴⁸ *Die Grundbegriffe Der Metaphysik*, 44.

¹⁴⁹ Ibid. 49

podjelu, niti je neka filozofija prirode. *Επιστήμη φυσική* ima za svoj predmet sve što pripada prirodi. Vrhunsko pitanje ove discipline je Prvi Pokretač, ono što ta cijela priroda jest sama po sebi. Aristotel ovaj krajnji element unutar *φυσικς*-a naziva *το θειον*, božansko, iako to još ne povezuje s bilo kojim određenim religijskim gledištem. Postavljaju se dakle pitanja o bićima u cjelini i konačno o božanskom.

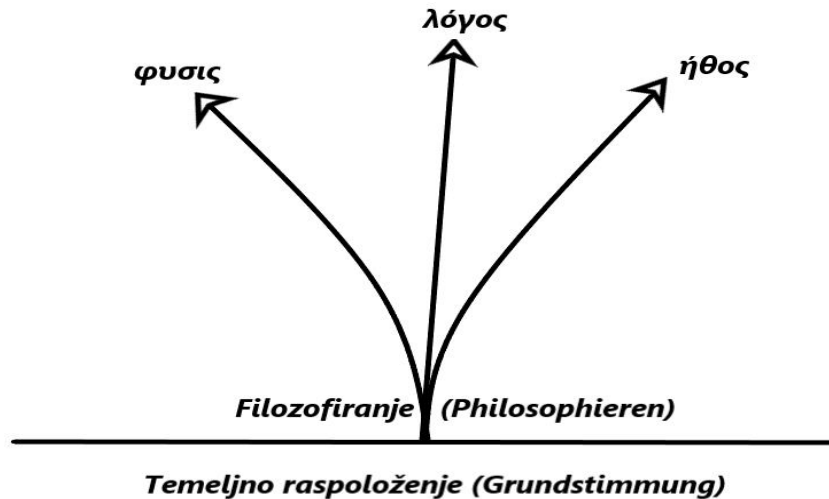
Na starogrčkom, bića se nazivaju *ὄν*, a ono što čini bića bićima jest bit bića, njihova suština. Grci potonje nazivaju *ουσία*. Dakle, za Aristotela *ουσία*, bit bića, još uvijek se naziva *φυσικς*. Imamo dva značenja *φυσικς*-a u Aristotelovoj filozofiji: prvo *φυσικς* kao bića u cjelini, a drugo *φυσικς* u smislu *ουσία*, bit bića kao takvih. Ne postoje dvije različite znanosti za ova dva značenja *φυσικς*-a. Aristotel označava pitanje o bićima u cjelini i pitanje o biti bića kao *πρώτη φιλοσοφία*.¹⁵⁰ Takva pitanja su filozofiranje prvog reda, pravo i prvo filozofiranje. Aristotel ne govori ništa o tome kako on smatra ove dvije orijentacije pitanja u njihovoj jedinstvenosti, u kojoj mjeri upravo ovo pitanje u svojoj dvojnoj orijentaciji čini pravo filozofiranje na jedinstven način.

Aristotelova filozofija, kao i Platonova, nije poznavala sustav. Predavanja, traktati i dijalози ovih filozofa su nudili nove pristupe, pokušaje i poglede u filozofiranju, ali Aristotelovski i Platonski sustavi dolaze tek kasnije. Formiranje sustava i škola postaje neizbježno nakon njih.¹⁵¹ Neizbježno radi njihovog obimnog rada i utjecaja. Filozofija antike doseže svoj vrhunac s Aristotelom i njen pad započinje tada. Rezultat ovog opadanja u školsku filozofiju i sustavnost je nestanak živog propitivanja. Zahvaćanje više ne dovodi do shvaćanja kroz filozofiranje. Umjesto toga, shvaćaju se sustavi filozofije koji nemaju osnovu u bilo kakvom temeljnom raspoloženju. Ono što je izgovoreno uzima se samo po sebi i pretvara u učenje, nešto što svi mogu zapamtiti i ponoviti. Sva predavanja, traktati i dijalози gube svoju vrijednost time što se gubi njihov temelj. Njihova neutemeljenost ih pretvara u filozofske zalihe, s kojima kasnije generacije grade svoje sustave. Sustav je upravo zamjena za temelj. Cijele katedrale misli se grade od tih filozofskih zaliha kako bi se prekrilo zaboravljeno, izvorno tlo. Filozofije Platona i Aristotela podliježu neizbježnoj sudbini: postaju školska filozofija.¹⁵² Od njihove iskorijenjene i umirene filozofije se upravo gradi misaona infrastruktura Zapada.

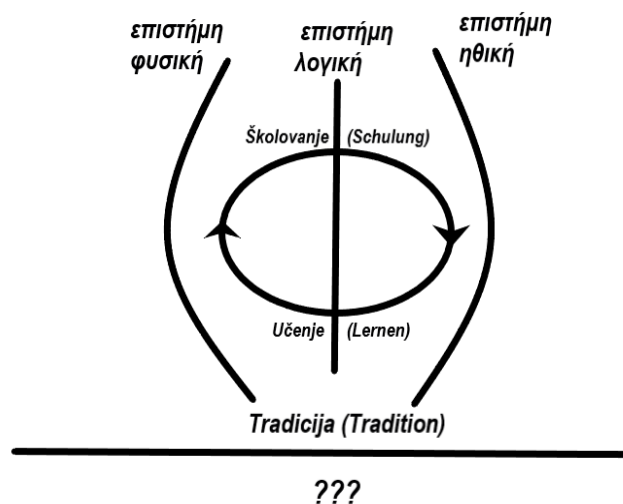
¹⁵⁰ Ibid. 50

¹⁵¹ *Die Grundbegriffe Der Metaphysik*, 53.

¹⁵² Ibid.

Slika 2 Izvorno filozofiranje

Slika 3 Sustav školske filozofije

Iskorištenost filozofije je stvorila problem za one koji su pratili Platona i Aristotela. Njima je ostavljen zadatak da nekako sastave različite iskorištenjene dijelove u smislenu cjelinu. Različiti putevi prvotnog filozofiranja su uvijek bili povezani zajedničkim temeljem. Iskorištenjena, ona se mogu samo gomilati u različite discipline. Izvan konteksta izvorne obuhvaćenosti i raspoloženja, filozofija se može samo proizvoljno kategorizirati u akademske discipline ili školske predmete. Heidegger upravo ističe trostruku podjelu filozofije na fiziku, etiku i logiku. Ova trostruka se donekle vidi i u našem pristupu ka metafizici; gdje se raščlanjuju bitak (i ništa), tubitak i sveobuhvatno filozofiranje. Naravno, ovo nisu dijelovi metafizike, već putevi u njenu jedinstvenu problematiku.

Heidegger u svom tumačenju povijesti metafizike ističe kako su kasnije generacije pokušale uklopiti sve te zalihe drevne filozofije u svoju sustavnu podjelu na školske discipline. Umjesto filozofije, oni već govore o različitim znanostima – επιστήμη u Aristotelovom smislu.

Tako nastaju tri osnovne nauke: logika, fizika i etika. Ovo školsko svrstavanje, ili *posustavljenje*, određuje pojam filozofije i filozofiranja u razdoblju nakon Aristotela. Filozofija nakon njega postaje stvar školovanja i učenja.¹⁵³ Filozofske zalihe i pitanja poznata iz ranijih vremena (nova ne nastaju) se prilagođavaju ovom sustavu i obrađuj njegovim metodama. U ovom procesu se događa nešto zaista *sramotno*.

Školski *usustavljivači* nisu mogli sve Aristotelove spise smjestiti u svoje discipline. Zbog trostruke podijele sustava filozofije, nisu znali šta im je raditi sa onime što Aristotel označava kao *pravu filozofiju*. Suočeni s Aristotelovom pravom filozofijom, pojavila se poteškoća: ona nije pripadala ni jednoj od tri discipline. Najmanje se moglo zanemariti upravo ono što Aristotel označava kao pravo filozofiranje. Tako se pojavilo pitanje gdje smjestiti pravu filozofiju unutar rigidnog sustava. Heidegger ovdje vidi veliku ironiju: *ono što je suštinsko u filozofiji se nije moglo smjestiti*.¹⁵⁴ Školska filozofija se osramotila pred filozofiranjem. Ova poteškoća se pokušala riješiti integracijom prave filozofije unutar sustava. Pristup i pitanja prave filozofije su bila najsličnija fizici, tako da se prava filozofija uklopila putem fizike. Nije bilo jednostavne mogućnosti ukapanja prave filozofije unutar fizike, već je ona smještena *uz, iza* ili *nakon* fizike. Na starogrčkom jeziku se ovaj odnos naziva *μετά*. Prava filozofija se stavljala *iza* fizike, odnosno *μετά τά φυσικά*. Ova nezgodna situacija pokazuje da se prava filozofija ne naziva prema vlastitom sadržaju, već prema položaju u školskom sustavu. Ono što mi nazivamo metafizikom jest ime za jednu nedoumicu i sramotu. Metafizika je čisto tehnički naslov koji ništa ne kaže o sadržaju. Međutim, metafizika je vremenom dobila suštinskije tumačenje.

Metafizika je postala ime za znanje o nadčulnom. Starogrčka riječ *μετά* znači *trans* na latinskom, odnosno *preko* ili *s druge strane*. Ovim latinskim značenjem, metafizika prestaje biti tehnički naziv. Metafizika postaje određena interpretacija prve filozofije: filozofija o onome što je nadčulno, *preko prirode*. Ovo tumačenje je određeno spomenutom sramotom. Heidegger ističe da nije posvećeno dovoljno pažnje značaju i opasnosti ove promjene.¹⁵⁵ Ovom reinterpretačijom se odlučila sudbina same filozofije na Zapadu. Drugo značenje metafizike, znanost ili znanje koje ide preko prirode, je odredilo prvu filozofiju i njen pristup. Međutim, metafizika sama po ostaje naziv za jednu disciplinu među drugima. Prvo značenje je trebalo samo da odredi poziciju prve filozofije unutar sustava filozofije. Neshvaćanje metafizike je vremenom odredilo sam sadržaj prve filozofije.

Mnogi problemi nastaju ovim tumačenjem. Heidegger navodi tri osnovna problema, metafizika je: *ispražnjena*, *intrinzično zbunjena* i *nezainteresirana* za ono što označuje.¹⁵⁶ Već smo vidjeli da metafizika ne nastaje kao pravilna interpretacija prve filozofije. Prva filozofija se ne treba tumačiti kroz tradicionalnu shvaćanje metafizike. Problemi koje Heidegger navodi nastaju kada pokušavamo tumačiti i opravdati metafiziku putem izvornijeg filozofiranja.

Metafizika je *ispražnjena*. Metafizika, u svakodnevnom govoru, asocira na nešto duboko, tajanstveno i nepristupačno. Ona daje dojam nečega što leži iza svakodnevnih stvari, u području koje se odnosi na krajnju stvarnost. Ono što leži izvan običnog iskustva čula, izvan čulnog, je *nadčulno*. Nadčulno je područje mnogih fantazija popularnih oblika duhovnosti. Sve

¹⁵³ Ibid. 56

¹⁵⁴ Ibid. 57

¹⁵⁵ Ibid. 59

¹⁵⁶ Ibid. 62

što nije čulno, ali je na neki način potrebno i poželjno, je metafizičko – nadčulno – ovakva svakodnevna tumačenja duhovnosti. Međutim, kako Heidegger ističe, ovakva ispražnjena tumačenja nisu nova i imaju svoju povijest u kršćanskoj crkvi. Ona je na svoj način preuzela antičku filozofiju, posebno Aristotela, kako bi stvorila sustav kršćanske vjere. Ta sistematizacija nije bila samo vanjsko uređenje, već je podrazumijevala ponovno tumačenje sadržaja. Kroz kršćansku teologiju, antička filozofija je poprimila određeno shvaćanje koje se održalo kroz kasnije periode do Nietzschea.¹⁵⁷ Unutar ove teologije, nastaju dva pojma za nadčulno: Bog i besmrtna duša. Samo nadčulno je pretvoreno u onostrani svijet. Taj onostrani svijet postaje pravo metafizičko, i zahtijeva vlastitu filozofiju. Ova ispražnjenost preživljava srednjovjekovnu teologiju.

Na početku moderne filozofije, Descartes eksplicitno navodi da Prva filozofija ima za cilj dokazati postojanje Boga i besmrtnost duše.¹⁵⁸ Upravo *Meditationes de prima philosophia* nastavljaju i održavaju srednjovjekovno tumačenje metafizike. Iako se moderna filozofija predstavlja kao prekid s dotadašnjom filozofijom, nalazimo da je upravo ono što je bilo bitno za srednjovjekovnu metafiziku očuvano. Ova veza između teologije i metafizike nije slučajna, već se nalazi u samom Aristotelu. Njegova prva filozofija postavlja pitanje o suštini i prirodi bića. Istovremeno, postavlja i pitanje o bićima kao cjelini, o vrhovnom i krajnjem. Prvo i vrhovno Aristotel naziva τμιώτατον γένος (najizvornije biće) ili jednostavno θεῖον.¹⁵⁹ S obzirom na ovo božansko, najizvornije, biće, prva filozofija se također naziva se θεολογική (teološko znanje): λόγος koji se bavi sa θεός. Kroz povijest koju nam Heidegger daje, vidimo da se nadčulno tradicionalne metafizike se izjednačilo sa znanjem Aristotelove racionalne, pred-kršćanske, teologije. Predmet prve filozofije je postao određeno, nadčulno biće.¹⁶⁰

Μετά više nije označavalo posebnu usmjerenost mišljenja, niti preokret u odnosu na svakodnevno mišljenje, već je postalo znak za mjesto (*Ort*) i red (*Ordnung*) onih bića koja leže iza i iznad drugih bića. Međutim, za Heideggera, čulna i nadčulna bića su prisutna na isti način (*leichmäßig vorhanden*).¹⁶¹ Znanje o njima ostaje ontičko: znanje o stvarima. Bog se dokazuje kao bilo koje drugo biće. Bog i jeste vrhovno, nadčulno, biće. Vrhovnost nipošto ne isključuje *bićevnost*, niti ikada može značiti ne-biće. Potpuno nestaje činjenica da je filozofiranje temeljna usmjerenost koja stoji sama za sebe. Metafizika je svedena na svakodnevno znanje, ali veoma posebno i vrijedno svakodnevno znanje zato što se bavi nadčulnim koje utvrđeno objavom i crkvenom doktrinom. Μετά postaje oznaka mjesta i reda nadčulnog, preko-prirodnoga, a ne za pre-okretljivost (*Umwendung*) filozofije.¹⁶² Metafizika je ispražnjena kada se preko-prirodno uzme kao biće, čak i vrhovno biće, koje je prisutno kao i ostala bića.

Metafizika je *zbunjena*. Aristotelovoj prvoj filozofiji jednako pripada ispitivanje vrhovnog (božanskog) kao i pitanje o biću kao biću, znanje o bićima kao takvima. Bića kao takva i kao cjelina su predmet prve filozofije. Kada god postavljamo pitanje o samim bićima, nužno prelazimo svako pojedinačnog biće. Određenja pojedinačnih bića; nešto (*Etwas*), jedinstvo (*Einheit*), drugost (*Andersheit*), razlika (*Verschiedenheit*) i suprotnost (*Gegensatz*) leže izvan pojedinačnih bića, ali na drugačiji način od Boga. Ova dva različita načina ležanja

¹⁵⁷ Ibid. 64

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Ibid. 65

¹⁶⁰ Ibid. 66

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Ibid.

izvan su spojena u jedno tumačenje unutar tradicionalne metafizike. Značenje μετά ovdje uopće nije postavljeno na jasan način. Metafizika ostaje zbunjena u ovom smislu, ali Heidegger nudi moguće rješenje. U slučaju teologije riječ je o nadčulnom u smislu onoga što leži izvan čula kao biće za sebe. U drugom slučaju, riječ je o nečemu nečulnom, a ne o nadčulnom. *Nešto, jedinstvo, drugost, razlika i suprotnost* nisu nad čulima, već jednostavno nedostupna čulima. Ova određenja ipak posjedujemo na način, dok nam Bog i besmrtna duša ostaju nedostupni. Ovakva razlika se ne spominje u tradicionalnoj metafizici. Dvostrukost ispitivanja se preuzima od Aristotela, bez jasne poveznice ili rješenja. Ova neobjašnjena nepovezanost i dvoličnost znači da se metafizika reproducirala kao nešto zbunjeno.

Ova ispražnjenost i zbunjenost sprječavaju problematizaciju same metafizike. Metafizika je *nezainteresirana* za ispitivanje vlastite suštine. Pravo filozofiranje nije bilo moguće tokom srednjeg vijeka. U srednjem vijeku nema filozofije.¹⁶³ Preuzimanje Aristotelove filozofije je moglo samo uzrokovati nastajanje dogmatike vjere i filozofije. Srednjevjekovni teolozi iskorjenjuju filozofiju i oblikuju ju u sustav za svoje vjerske potrebe. Kršćansko usvajanje filozofije se nije stavilo u pitanje sve do Kanta. Sam Descartes nije poduzeo ništa da se vrati temeljima metafizike i da ju odvoji od skolastike. Nasuprot, on je okrijepio ovu skolastičku tradiciju novom metodom. Jasnoća i razgovjetnost nisu uklonile ispražnjenost i zbunjenost. Tek Kant uspostavlja temelje pravog metafizičkog ispitivanja time što stvara metafizički problem od same metafizike. Kod njega, metafizika postaje zainteresirana za vlastitu suštinu. Kantovo utemeljenje metafizike je zapravo *metafizika metafizike*. Prije razmatranja Kantovog ponovnog utemeljenja metafizike, potrebno je obratiti pažnju na još par momenata ove povijesti.

Suštinsku stagnaciju ovog perioda Heidegger pronalazi u mišljenju Tome Akvinskog i Franza Suareza. Od samog početka, Akvinski izjednačuje *prima philosophia*, metafiziku i teologiju (*scientia divina*). On određuje ovu aktivnost/disciplinu kao znanje o božanskom. U ovome ne odstupa značajno od Aristotela. Za Akvinskog je ova sistematizacija pitanje utemeljenja. *Prima philosophia*, metafizika i teologija moraju biti izjednačene kako bi bile jedan temelj za druge nauke, a kasnije i znanosti. U tom smislu, najviše (metafizičko) znanje je *scientia regulatrix*, nauka koja upravlja svim drugim znanjem.¹⁶⁴ Descartes, koji nije napustio skolastičku teologiju, je namjeravao utemeljiti sve moderne znanosti na sličan način. Njegova moderna filozofija je ponovni pronalazak te iste *scientia regulatrix*.

Akvinski je pokušao spojiti ovu trostruku podjelu, tako da se *prima philosophia* bavi prvim uzrocima (*de primis causis*), metafizika s bićima općenito (*de ente*) i teologija s Bogom (*de Deo*). Zajedno čine jedinstvenu nauku, *scientia regulatrix*. Intrinzična problematika ove nauke, za Heideggera, zapravo se ni na koji način ovdje ne spominje niti se uzima u obzir. Umjesto toga, ovi smjerovi ispitivanja se drže zajedno na ne-filozofski način, onaj bitno određen vjerom.¹⁶⁵ Skolastički sustav ne potiče filozofiranje o onom što je inherentno filozofska problematika (sama narav metafizike). Skolastičke tvorevine, kao što je *scientia regulatrix*, nam nude različite načine prelaženja i obilaženja filozofske problematike. Impresivna intelektualna infrastruktura opet skriva misaone nedostatke i nemogućnost filozofiranja. Krutost ove strukture je nužna, ona suzbija nekoherentnost cjeline.

¹⁶³ Ibid. 68

¹⁶⁴ Ibid. 70

¹⁶⁵ Ibid. 74

Nekoherentnost se jasno vidi u teologiji srednjeg vijeka, koja je usvojila filozofiju (ili barem njen *corpus*) ali bila usmjerena prema *kršćanskoj objavi*. Ispitivanje formalnih kategorija nije jednako vjerskom pitanju o Bogu. Zajedničko tlo se postiže samo zato što se u oba slučaja radi o *stvarima* koje su slobodne od materije i nedostupne osjetilima. Filozofiranje i skolastička teologija prekoračuju materijalnost i osjetilnost. Njihova povezanost je negativna; one se povezuju na osnovu onoga što nisu. Cijeli sadržaj srednjovjekovne metafizike od početka je određen orijentacijom prema kršćanskoj teologiji. Teologija se više ne bavi pitanjima koja se tiču određenja bitka općenito, kao kod Aristotela. Cijela metafizika postaje izričito posvećena spoznaji Boga.

Akvinski kaže da ova nauka, koja je najviša među naukama i objedinjuje prethodna tri naslova, se bavi *finalnim uzrokom*, sa Bogom koji je stvorio svijet i sve što jest, ali se istovremeno bavi i određenjima koja se odnose na svako biće (*univerzalije*), ali istodobno i sa onim bićem koje je vrhovno prema svom načinu postojanja, naime *čisti apsolutni duh*.¹⁶⁶ *Scientia regulatrix* se na kraju pojavljuje kao čudna mješavina znanja o krajnjem uzroku, znanja o najopćenitijem i znanja o vrhovnom ili najvišem biću. Heidegger smatra da se ovi granični pojmovi (*Grenzbegriffe*)¹⁶⁷ stapaju zajedno zahvaljujući nejasnom pojmu univerzalnog ili općeg. Određenja koja nam Akvinski daje nisu potpuno neopravdana, ali ipak zanemaruju osnovne probleme. Određenja *krajnje*, *najopćenitije* i *vrhovno* imaju karakter onoga što je najviše, ali su ipak potpuna drugačija u svojoj unutarnjoj strukturi. Ne postoji pokušaj da ih shvati u njihovom mogućem jedinstvu.

Povezanost srednjovjekovnog poimanja metafizike s antikom i potpuno prikrivanje prave filozofske problematike su dvije ključne teze Heideggerove kritične povijesti metafizike. Njih moramo imati na umu ako želimo shvatiti razvoj moderne metafizike, pogotovo Kantov doprinos i daljnji razvoj njemačkog idealizma. Iako je Toma Akvinski značajno utjecao na ovaj razvoj, on nipošto nije glavni predmodreni utjecaj na modernu metafiziku. Mnogo veći utjecaj na razvoj moderne metafizike je imao španjolski teolog, filozof i isusovac Franz Suarez. Heidegger smatra da Suarezov značaj nije dovoljno priznat. On ga čak stavlja iznad Akvinskog po oštromnosti i neovisnosti u ispitivanju.¹⁶⁸ Suarez je smatrao da Aristotelove *metafizičke spise* (dvanaest knjiga *Metafizike*) čine neuređenu cjelinu, iako nije shvatio da se radi o zbirci rasprava koju su sastavili Aristotelovi učenici. On je nastojao prevladati ovu neuređenost time što je sistematski uredio Aristotelove glavne probleme. Heidegger također smatra da samostalno istraživanje unutar prirodne teologije počinje sa Suarezom. Za Akvinskog ovakvo mišljenje ne napušta stroge okvire sustava, ono je moguće samo kao dodatak, ili komentar, na postojeća djela.

Heidegger ukazuje na direktnu povijesnu povezanost između Suareza i moderne filozofije. Suarez je prvi poduzeo samostalan razvoj metafizičkog problema koji je utjecao na početak moderne filozofije, odnosno na Descartesa. Descartes je studirao u jezuitskoj školi *La Fleche* i pohađao predavanja iz metafizike, logike i etike. Tamo je postao dobro upoznat sa Suarezom i njegovim metafizičkim istraživanjima (*Disputationes metaphysicae*). Tokom svoje filozofske karijere, Descartes se iznova vraćao Suarezu i savjetovao sa njegovim djelom. Suarez je tvrdio da su metafizičke istine neophodne za teološko znanje. Bez metafizike, ne

¹⁶⁶ Ibid. 77

¹⁶⁷ Ibid. 77

¹⁶⁸ Ibid. 78

postoji teologija. Zanemarivanjem metafizike se ugrožava teologija objave. Međutim, metafizika nije neka metodologija ili logika teologije.

Aristotelova *Metafizika*, za Suareza, se ne odnosi na knjige koje dolaze nakon *Fizike*. Umjesto toga, on tumači **μετά** u smislu sadržaja: znanje o nadčulnom je poslije/iza osjetilnog znanja.¹⁶⁹ U slijedu istraživanja, metafizičko znanje je postavljeno nakon znanja fizike. Osjetilno znanje prethodi nadčulnom, ono je pristupačnije i jednostavnije. Za Suareza, **μετά** znači *post*. Nešto može biti poslije, ili prethoditi, samo u redu. Suarez upravo uspostavlja stupnjeviti red znanja. Do metafizičkog znanja se uspinje. Metafizika dolazi poslije fizike – to znači: znanje o nadčulnom dolazi nakon čulnog znanja.

Srednjovjekovna filozofija, osnažena doprinosima Suareza, je izvršila odlučujući utjecaj na razvoj moderne filozofije. To ne znači da je problematika moderne filozofije potpuno identična onome čime se bavila tradicionalna metafizika. Moderna filozofija počinje s kritikom (tradicije) i kritičkim utemeljenjem filozofije. Upravo Kant, a ne Descartes, dovodi mogućnost metafizike u sumnju. Ipak, moderna filozofija ostaje tijesno povezana sa skolastikom i njezinim problemima.

Metafizičko ispitivanje je sveobuhvatno u dvostrukom smislu: jer pita o cjelini bića i zato što je i sam ispitivač (jedno biće) uvijek stavljen u pitanje. U antici i srednjem vijeku, cjelina bića je predmet metafizike. Sa druge strane, metafizičko ispitivanje samog metafizičkog istraživača nije prisutno u antici ili srednjem vijeku. Upravo je ova činjenica, da sveobuhvatno ispitivanje pojmovno uključuje ispitivača, nam daje mogućnost razumijevanja onoga što je sadržajno novo u modernoj metafizici. Moderna metafizika, za Heideggera, je određena činjenicom da tradicionalna metafizička problematika postaje podređena *matematičko-prirodnoj znanosti*.¹⁷⁰ Dodatno, metafizika pita o onome što je najviše, krajnje i vrhovno. Ovakva apsolutna problematika zahtijeva jednako apsolutnu vrstu znanja. To bi značilo da sama metafizika mora biti apsolutno sigurna.

Matematička ideja znanja dovodi do zahtijeva da se metafizika podigne na formalnu razinu apsolutne znanosti.¹⁷¹ Heidegger vidi problem apsolutne sigurnosti kao temeljni problem moderne filozofije, koja je bitno određena epistemologijom. Apsolutna sigurnost nije problem samo unutar epistemologije, već je vođen temeljnijim metafizičkim mišljenjem. Ovo je očigledno na samom početku moderne filozofije; ne samo kod Descartesa (i Lockeja), nego kod Fichtea. Heidegger napominje da Fichteovo glavno djelo nosi naslov *Wissenschaftslehre* (Učenje o Nauci)¹⁷². Radi se o nauci koja ima apsolutno znanje kao svoj predmet i time sigurno utemeljuje metafiziku. Daljnja promjena problematike, sustava i disciplina se održava ovim prioritetom sigurnosti s pogledom na metafizičko znanje. Ono što je apsolutno se mora i spoznati sa apsolutnom sigurnošću. Ipak, ova epistemologija (odnosno spoznajna teorija) je oblik bespomoćnosti moderne metafizike u odnosu na samu sebe.

Određujuća karakteristika moderne filozofije, od Descartesa nadalje, je da ona više ne polazi od postojanja Boga kao sigurnog temelja, već od svijesti – od *ega*. Ovaj novi temelj ima mnoga druga imena: Ja, svijest, razum, osoba i duh. Naizgled je sam ispitivač postao dio metafizičke problematike, ali na neobičan način. Heidegger smatra da se upravo *ego*, kao novi

¹⁶⁹ Ibid. 81

¹⁷⁰ Ibid. 83

¹⁷¹ Ibid.

¹⁷² Ibid.

temelj sigurnosti, ne dovodi u pitanje. Ne radi se o jednostavnom propustu da se *ego* dovede u pitanje. Ovaj pojam je postavljen kao osnova najsigurnijeg i neosporivog temelja moderne metafizike. Sveobuhvatnost moderne metafizike *negativno* uključuje ispitivača, time što od njega čini temelj a ne dio problema.¹⁷³ Negativno uključivanje naizgled znači samo isključivanje. Međutim, očigledno je da Heidegger ne misli da moderna metafizika jednostavno isključuje ispitivača iz svoje sveobuhvatne problematike. *Ego* je negativno uključen time što služi kao vanjski konstituent – on određuje metafiziku, uključen je u njen ustroj, time što je isključen iz njezine direktne problematike. Ovaj nedostatak je sastavni dio moderne metafizike.

Ovaj povijesni pregled pokazuje da ne možemo jednostavno prihvatiti naslov *metafizika* u svom tradicionalnom značenju. Heidegger preuzima *metafiziku* kao naslov temeljnog problem same metafizike. Jedinствeno pitanje: „*Što je metafizika, što je filozofiranje?*“, ostaje ključan dio same filozofije i njezin je stalni pratilac.¹⁷⁴ Ovo pitanje ne prati filozofiju kao nešto što je kasnije dodano, već uvijek pripada samoj filozofiji. Isto ne važi za znanosti. Pitanje „*Šta je fizika?*“ nije ozbiljno ili nužno unutar same fizike. Znanosti ne bave vlastitim suštinama, niti se mogu baviti njima na znanstveni način. Ono što znanost ne može, je suština filozofije.

Ništa i ništavilo u povijesti metafizike

U *Was ist Metaphysik?*, Heidegger nam nudi kratki pregled povijesti pojma ništa i ideje ništavila. Antika ja izražavala ništa kroz propoziciju: *ex nihilo nihil fit* – iz ničega ništa (proizlazi).¹⁷⁵ Ipak, samo ništa ovdje nije problematizirano. Antička metafizika shvaća ništa u smislu ne-bića koje je neoblikovani (doslovno: bez forme) materijal. Ne-biće nema vanjski izgled (oblik ili formu) u smislu starogrčkog εἶδος. Ova riječ je povezana sa Proto-Indo-Europskim *wéydos* i prisutna u slavenskim jezicima kao *vid*. Biti biće znači biti samo-oblikovani oblik koji se pokazuje vidu kao izgled. Ne-biće je upravo ne-vidljivo – ono što je samo moguće biće. Materija nije biće, već kaos, dok se ne oblikuje i stekne izgled.

Crkveno Kršćanstvo je odbacilo propoziciju *ex nihilo nihil fit*. U kršćanskoj teologiji, ništa znači odsustvo svega, osim Boga. Kršćanska verzija propozicije glasi: *ex nihilo – ens creatum*.¹⁷⁶ Iz ničega (proizlazi) stvoreno biće. Bog kao stvoritelj postaje jedino objašnjenje postojanja.¹⁷⁷ Ništa postaje kontra-koncept Bogu koji je *summum ens* i *ens increatum* – vrhovno i nestvoreno biće. Heidegger ističe dva bitna aspekta ovog shvaćanja. Prvo, pitanje o bitku i ništa i dalje nije postavljeno, i dalje se zapitkuje samo o bićima. Bog je, iako vrhovno, ipak samo biće. Drugo, ako Bog stvara svijet iz ništavila, onda se on mora postaviti i odnositi prema ništavilu. Heidegger ovdje vidi problem: kako Bog može uopće spoznati ništavilo ako *Apsolutno* isključuje svo ništavilo. Prava apsolutnost je samo-bit, bez svijeta i ništavila. Heidegger smatra da je upravo Kršćanstvo najodlučnije pritajilo napuštenost od bitka. Kao *ens creatum*, biće je samo učinak neuzrokovanog uzroka (*causa sui*).¹⁷⁸ Svevladajući odnos između

¹⁷³ Ibid. 84.

¹⁷⁴ Ibid. 85.

¹⁷⁵ *Was ist Metaphysik?*, 119.

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ U kontekstu ovog tumačenja, pravilno bi bilo reći: *sine deo – tantum nihil*. Bez Boga, bitak nije ni mogućnost. Samo ništa bi preostalo. Kao i u drugim teologijama, bitak nastaje kroz čin stvaranja vrhovnog bića.

¹⁷⁸ *Beiträge zur Philosophie*, 110.

uzroka i učinka je za Heideggera upravo ono najobičnije i najgrublje. Proračunatost i izgubljenost modernog doba se vidi već u kršćanskoj dogmatici. Napuštenost od bitka je temelj zaborava bitka, jer on zna samo za bića. Ovo poznavanje-samo-bića je glavna odredba nihilizma.¹⁷⁹

Antika i Kršćanstvo shvaćaju ništa kao negaciju bića. Tek pravim problematiziranjem ništa počinjemo postavljati pravo metafizičko pitanje o bitku bića. Metafizičkim ispitivanjem ovog ništa odbacujemo shvaćanje tog ništa kao neodređene suprotnosti bićima i otkrivamo da ništa pripada bitku bića. Samo se ništavilo može bezbrižno odbaciti. Ali sama bića su toliko ništena da se bez pojma ništa ne može misliti ozbiljno.

Tek Hegel pravi preokret u povijesti metafizike s obzirom na ništa. U prvoj knjizi *Wissenschaft der Logik*, Hegel kaže: Dakle, čisti bitak i čisto ništa su isto. (*Das reine Sein und das reine Nichts ist also dasselbe*).¹⁸⁰ Heidegger se donekle slaže sa Hegelom. Bitak i ništa zaista pripadaju zajedno, ali ne radi Hegelovog razloga. Za Hegela, bitak i ništa su identični po svojoj neodređenosti i neposrednosti. Ovdje to znači: ne-odredljivost i ne-posredljivost. Za Heideggera, bitak i ništa pripadaju zajedno zato što je bitak suštinski konačan i pojavljuje se samo u transcendenciji tubitka koji se održava u ništa.¹⁸¹ Očigledno je da za Heideggera, bitak i ništa ipak posjeduju odredljivost i posrednost, ali ne kao bića. Ne-odredljivost i neposredljivost ukazuju samo na apstraktnost ne-bića, ali ne i stvarnost bitka i ništa.

Na kraju, Heidegger nadopunjuje propoziciju *ex nihilo nihil fit* sa *ex nihilo omne ens qua ens fit*. *Iz ništa sva bića kao bića postaju*.¹⁸² Samo u ništa tubitka mogu bića kao cjelina doći sebi uz svoju najprikladniju mogućnost: konačnost. Ova konačnost nije samo izvor ontološkog ispitivanja, već i ontičkog istraživanja. Samo konačno, odnosno ništeno, biće može prihvatiti i poduzeti znanost. Metafizika počinje tek kada ova konačnost, i njen izvor, postane upitna. Druge dvije mogućnosti su jasne. Beskonačno, ne-ništeno, biće (Bog) nema koristi od znanosti ili metafizike. Upravo radi svoje savršenosti, ono nema mogućnost spoznaje ili mišljenja. Beskonačno, potpuno ništavno ništavilo nema pristup bićima. Upravo radi svoje prazne savršenosti, ništavilu također nedostaje mogućnost spoznaje ili mišljenja. Tubitak, kao konačno biće, zahtijeva spoznaju i misao.

¹⁷⁹ Ibid. 114.

¹⁸⁰ *Was ist Metaphysik?*, 120.

¹⁸¹ Ibid.

¹⁸² Ibid.

Kant und das Problem der Metaphysik: Kritika čistog uma kao utemeljenje metafizike

Knjiga *Kant i problem metafizike* je od ključne važnosti jer obuhvata i proširuje niz tema prisutnih u *Bitak i vrijeme*. Problem razgradnje ontološke tradicije Zapada je poduzet upravo u ovoj knjizi. Heideggerovo čitanje Kanta ima važnu ulogu u tom projektu. Njegova interpretacija može izgledati nasilno, ali ovo nije nikakav argument. Razgradnja, odnosno *destrukcija (Destruktion)*¹⁸³, jedne tradicije se ne može uspješno izvesti bez određene doze nasilja. Nasilje u interpretaciji je nekada nužno kako bi se izvukao smisao iz riječi. Međutim, nasilje ne smije biti lutajuća proizvoljnost (*schweifende Willkür*).¹⁸⁴ Ova interpretacija je proizišla iz predavanja *Kantova kritika čistog uma* koje je Heidegger održano tokom zimskog semestra 1927-28. Konkretno, Kantovo poglavlje o *shematizmu*, je privuklo Heideggerovu pažnju. On je uočio sličnosti Kantove diskusije o problemu bitka u tradicionalnoj metafizici i svojem shvaćanju fenomena vremena. *Bitak i vrijeme* je služio kao priprema za njegovo novo čitanje Kanta, kao što je *Kant i problem metafizike* nastavak analitike tubitka i destrukcije tradicije ontologije Zapada. Zaključak Heideggerove interpretacije Kanta je već prisutan u *Sein und Zeit: Kritika čistog uma* ne razvija teoriju znanja, već pridonosi izradi znanja o onome što pripada prirodi uopće (bitak).¹⁸⁵

Heidegger ističe da je Kantov tekst postao utočište (*Zuflucht*)¹⁸⁶ za njega, jer je u Kantu pronašao pitanje o bitku koje je sam postavio. Utočište, štoviše, određeno na ovaj način, dovelo me do tumačenja. Ovo utočište je dovelo do nove interpretacije *Kritike čistog uma* s obzirom na novi horizont: *Bitak i vrijeme*. Iako *Kant i problem metafizike* izgleda kao digresija i napuštanje analitike tubitka, ova knjiga ostaje kao uvod u Heideggerovu razgradnju tradicije ontologije i pokušaj da se drugim putem dođe do pitanja o bitku. Ovo mišljenje je već nagoviješteno u *Sein und Zeit*.

Istraživanje u *Kant i problem metafizike* je posvećeno tumačenju *Kritike čistog uma* kao jednog polaganja temelja za metafiziku (*eine Grundlegung der Metaphysik*).¹⁸⁷ Time se problem metafizike postavlja kao temeljna ontologija. U *Bitak i vrijeme*, fundamentalna ontologija ima za svoj predmet tubitak, ontološko-ontički jedinstveno biće. Međutim, tubitak je samo sredstvo kako bi se doveli do pitanja o smislu bitka uopće (*die Frage nach dem Sinn von Sein überhaupt*).¹⁸⁸ U *Kant i problem metafizike*, fundamentalna ontologija označuje ontološku analitiku konačne biti ljudskih bića, ili jednostavno: metafiziku ljudskog tubitka. O oba slučaja, njen zadatak je da pripremi temelj za metafiziku u širem smislu.

Fundamentalna ontologija postavlja konkretno pitanje: *Šta je ljudsko biće?* Ovo pitanje nije antropološko ili znanstveno. Ono zahtijeva ontološku analitiku tubitka koja nas dovodi do suočavanja sa onime što nam najviše pripada. Analitika tubitka postavlja temelje za metafiziku.

¹⁸³ *Sein und Zeit*, 22.

¹⁸⁴ *Kant und das Problem der Metaphysik*, 202.

¹⁸⁵ *Sein und Zeit*, 10-11.

¹⁸⁶ *Ibid.* xiv

¹⁸⁷ *Ibid.* 1

¹⁸⁸ *Sein und Zeit*, 37

Ona već jeste metafizika, metafizika koja problematizira metafizičara. Iako je problematika *Kritike čistog uma* epistemološka, Kant istražuje temelje metafizike time što započinje istraživanje koje bavi sveobuhvatnim pitanjem: *Šta je ljudsko biće?*

Kritika čistog uma i polaganje temelja metafizike su isti zadatak. Heidegger smatra da Kant svodi problem mogućnosti ontologije na pitanje: „*Kako su mogući apriorni sintetički sudovi?*“¹⁸⁹ Kant razumije znanje kao suđenje – ontološko znanje je sud kojim se spoznaje biće. Ontološko znanje se tiče onoga što pripada samom biću. Ono je apriorno, prethodi ontičkom iskustvu. Ontološko znanje je uvijek suđenje na osnovi principa koji nisu iskustveno dobiveni. Sintetičko znanje sadrži suštinu (*Wasgehalt*) bića, ono razotkriva samo biće.¹⁹⁰ Radi toga, pitanje o mogućnosti ontološkog znanja postaje pitanje o mogućnosti apriornih sintetičkih sudova.

Sposobnost spoznaje a priori Kant imenuje čisti razum: ono što nas opskrbljuje principima za potpuno apriornu spoznaju. Ako principi sadržani u čistom razumu omogućuju apriorno znanje, razjašnjavanje suštine čistog razuma također razotkriva mogućnost ontološkog znanja. Određivanje suštine čistog razuma ujedno je i ograničenje njene mogućnosti. Odrediti suštinu znači postaviti granice, odbaciti nebitnosti i nemogućnosti. Određivanje suštine se postiže kritikom. Kritika čistog uma znači: odrediti mogućnosti i granice, suštinu, čistog razuma. Upravo ovaj proces, za Heideggera, znači postavljanje temelja metafizike. Metafizika nije moguća bez apriornih sintetičkih sudova. Metafizika ne troši vrijeme na analitičke sudove koji nas vode u jalov krug, niti ovisi o nepouzdanom empirijskom istraživanju.

Heidegger ukazuje kako Kant koristi naziv *transcendentalna filozofija* za ontologiju (*Metaphysica Generalis*), a za tradicionalnu ontologiju kaže da je *transcendentalna filozofija antike*.¹⁹¹ Transcendentalna filozofija ne istražuje sama bića, već mogućnost prethodnog razumijevanja bitka. Odnosi se na nadilaženje (transcendenciju) čistoga razuma ka biću. Transcendentalno filozofiranje označava istraživanje ove mogućnosti nadilaženja u shvaćanju bitka. Ona nas dovodi do ispitivanja povezanosti između sintetičkih apriori sudova o bićima i sposobnošću ljudskog tubitka za *prelaženje* (transcendiranje) do samih bića. Filozofirati na transcendentalan način znači ispitivati naše razumijevanje bitka koje proizlazi iz transcendencije. Međutim, kako Heidegger ističe, *Kritika čistog uma* ne daje sustav transcendentalne filozofije. Ona služi kao rasprava o metodi, što ne označava uputstvo ili tehniku za postupanje unutar filozofije. *Kritika čistog uma* ostaje pogrešno shvaćena ako se tumači epistemološki kao teorija iskustva ili teorija pozitivnih znanosti.¹⁹² Ona se ne bavi ontičkim znanjem, već razvija teoriju ontološkog znanja.

Suštinska namjera *Kritike čistog uma* je da utemelji ontologiju, kao *Metaphysica Generalis*, i time ispita samu mogućnost ontologije. Kantova transcendentalna filozofija ne razvija teoriju znanja koja zamjenjuje metafiziku. Ontološka istina pripada samoj suštini znanja. Problem apriornog sintetičkog znanja sa sobom nosi pitanje o mogućnosti transcendencije. Heidegger smatra da se ontička istina nužno prilagođava ontološkoj.¹⁹³ Također, ovaj odnos nam ukazuje na pravilnije tumačenje Kantovog kopernikanskog obrata: problem ontologije

¹⁸⁹ Kant und das Problem der Metaphysik, 13

¹⁹⁰ Ibid. 14

¹⁹¹ Ibid. 16

¹⁹² Ibid. 17

¹⁹³ Ibid.

zauzima središte pozornice. Ontičko znanje se vrti oko ontološkog. Naše ontološko (pred)znanje određuje ontički sadržaj svijeta. O ontološkoj istini ne možemo pretpostavljati na osnovu ontičkog znanja. Polaganje temelja metafizike mora slijediti isključivo apriornu sintezu, odnosno čisti razum.

Heidegger posvećuje dosta vremena Kantovom ispitivanju konačnosti ljudskog znanja, koje je receptivna intuicija za razliku od kreativne božje intuicije. Suštinu konačnog ljudskog znanja Heidegger pokazuje kontrastom: ljudsko znanje je suprotno božanskom znanja (*intuitus originarius*).¹⁹⁴ Beskonačna, božanska, intuicija u svojoj neposrednoj reprezentaciji bića prvo donosi ovo biće u svoj bitak. Ona pomaže mu u samom nastanku, izviranju-u-bitak (*origo*), bića. Ovakva intuicija ne može biti apsolutna ako ovisi o već postojećem, pred-ručnom, biću. Božansko znanje stvara biće koje poznaje intuicijom. One ga ne predstavlja samo za sebe, već ga pred-stavlja apsolutno. Dodatno, ono odmah ima pristup cjelini bića i ne zahtijeva razmišljanje. Božansko znanje je potpuno intuitivno i ne ovisi o razmišljanju.

Za Heideggera, razmišljanje je oznaka konačnosti. Razlika između ova dva oblika znanja leži u samoj intuiciji. Konačnost ljudskog znanja leži u konačnosti ljudske intuicije. Ograničeno ljudsko mišljenje¹⁹⁵ je posljedica ove konačnosti. Razmišljanje je podređeno intuiciji. Kao ljudska aktivnost, razmišljanje se događa zato što je *konačno znanje ne-stvarajuća intuicija*.¹⁹⁶ Konačna intuicija ne može predstavljati biće iz sebe, već mora dopustiti da biće bude dato. Konačna intuicija ovisi o samom biću koje postoji po sebi. Intuicija se izvodi iz takvih samostalnih bića – naspram *intuitus originarius*, ona je *intuitus derivativus*.¹⁹⁷ Konačna intuicija je primajuća (*hinnehmend*)¹⁹⁸, njenu narav određuje prijemljivost (*Rezeptivität*).¹⁹⁹ Radi toga, konačna intuicija ne može nešto primiti ako se to biće samo ne najavljuje, ona mora biti pod utjecajem intuitivnog.

Heidegger zaključuje da zato što ljudska intuicija ima mogućnost primanja bića, ona zahtijeva osjećaje. Organi osjećaja, osjetila, su nužni za ljudsko znanje. Ljudska intuicija je osjetilna budući da je naš tubitak konačan. Egzistencija usred cjeline bića, koja već jesu, je predana njima. Egzistencija nužno prima već postojeće bića i nudi im mogućnost da se oglase. Suština osjetilnosti postoji u konačnosti intuicije.²⁰⁰ Heidegger smatra da je Kant prvi razvio ontološki pojam osjetilnosti, s obzirom da osjetilni organi pripadaju konačnoj intuiciji.

Konačna intuicija ovisi o razumijevanju (*Verstand*), koje je samo po sebi još konačnije po tome što mu nedostaje neposrednost konačne intuicije. Razumijevanje obilazi putem upućivanja na univerzalno. Putem razumijevanja, pojedinosti postaju pojmovno predstavljena. Zaobilaznost (*Umwegigkeit*)²⁰¹ razumijevanja je pokazatelj njegove konačnosti, ono je još manje stvaralačko naspram intuicije. Razumijevanja ne proizvodi bića, već ih iznosi. Univerzalno koje se iznosi putem suda je izvedeno iz intuicije. Sadržaj intuicije se shvaća kao

¹⁹⁴ Ibid. 24

¹⁹⁵ U dodatku za ovu knjigu, Heidegger kaže sljedeće o ovom izrazu: „*Endliches Denken ist eine Tautologie, so wie runder Kreis. Was heißt: das Denken ist endlich?*“ (249) Mišljenje, kao i sama metafizika, je neizbježna posljedica ljudskog tubitka. Na sličan način, kružnost je neizbježna za krug.

¹⁹⁶ Ibid. 25

¹⁹⁷ Ibid.

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ Ibid. 26

²⁰⁰ Ibid. 27

²⁰¹ Ibid. 30

jedinstvo kroz razumijevanje. Ljudska spoznaja bića moguća je samo na temelju prethodnog (pred)ontološkom znanja o bitku bića. Konačno znanje je prvenstveno intuicija primljenih bića koja su određena razumijevanjem. Za Heideggera je ključno da je znanje o bićima utemeljeno u spoznaji bitka. Konačno znanje o bićima zahtijeva znanje koje nije intuitivno i ne razumijeva; naše znanje o bitku, nebitno koliko razvijena naša ontologija bila, nije osjetilno i određeno. Intuicija i razumijevanje ovise o nečemu što sami ne mogu predstaviti ili iznijeti.

Konačnost znanja otkriva da konačna intuicija zahtijeva određivanje kroz razumijevanje. Razumijevanje ovisi o intuiciji, s obzirom da razumijemo samo ono što pronalazimo u intuiciji. Razumijevanje i intuicija su u uzajamnom odnosu koji omogućava ljudsko znanje. Individualno nisu u stanju proizvesti nešto što bi se moglo korektno nazvati znanje. Čak i zajedno ne mogu spoznati vlastiti korijen. Ipak, Kant naizgled stavlja intuiciju na uzvišeno, fundamentalnije, mjesto. Heidegger ističe da njihovo zajedničko učestvovanje u ljudskom znanju ne isključuje redosljed unutar same temeljne strukture.²⁰² Ova nejasnoća se dodatno pogoršava kada počne diskusija o imaginaciji. Upravo se imaginacija, kroz mukotrpan filozofski proces i interpretativnu razgradnju, postavlja kao korijen intuicije i razumijevanja. Prije razmatranja ključne uloge (*transcendentalne*) imaginacije, potrebno je zaključiti kako ovo ontološko znanje formira ljudsku transcendenciju.

Prije nego što Heidegger dođe do teze da ontološko znanje gradi transcendenciju²⁰³, transcendencija je izjednačena sa konačnošću.²⁰⁴ Samo konačno biće ima horizont unutar kojeg može stajati-naspram bića i nadilaziti ih. Imaginacija se javlja i u ovom kontekstu, kao sredina koja drži sve zajedno (*zusammenhaltende Mitte*).²⁰⁵ Konačnost/transcendencija svojom egzistencijalnom strukturom pokazuje unutrašnju mogućnost ontološkog znanja. Imaginacija drži sve zajedno time što omogućava spoznaju tubitka. Bez spoznaje, tubitak se ne može nazvati konačnim, niti transcendentnim. Ontološko znanje nije moguće putem intuicije ili razumijevanja. Ovo je očigledno i u filozofskom pojmu, kako je shvaćen na drugim mjestima, koji se ne može izvesti iz intuicije ili razumijevanja. Ontološko znanje nije proizvoljno, niti ovisi o empirijskim istraživanjima. Ono nije stvaralačko, niti je pasivno. Ontološko znanje ne stvara bića, ono se tematski ne zanima za bića. Ipak, predmet ontološkog znanja je *nešto*. Ontološka razlika je ovdje ključna; bitak nije biće – ali ništa također nije biće. Ne-bića su nedostupna intuiciji ili razumijevanju. Ipak, tubitak uvijek posjeduje neki oblik ontološkog znanja i u stanju je reći da jedna stvar jeste a druga nije.

Ontološko znanje je znanje samo ako dostiže istinu. Ontološko znanje jeste izvorna istina (Kantova *transcendentalna istina*)²⁰⁶ koja otkriva razotkrivenost (*Enthülltheit*) bitka i otvorenost (*Offenbarkeit*) bića.²⁰⁷ Izvorna istina drži otvoren horizont unutar kojeg bitak bića postaje dostupan unaprijed. Istina ontološkog znanja leži upravo u činu dopuštanja da se bića susretnu unutar tog horizonta. U ovom smislu, Heidegger se slaže sa Kantom da ontološko znanja ima samo *empirijsku upotrebu*; ono omogućava ontičku spoznaju bića koja se pokazuju unutar horizonta.²⁰⁸ Ontološko znanje postavlja tubitak u svoju vlastitu konačnost.

²⁰² Ibid. 35

²⁰³ Ibid. 120

²⁰⁴ Ibid. 91

²⁰⁵ Ibid. 88

²⁰⁶ Ibid. 123

²⁰⁷ Ibid. 124

²⁰⁸ Ibid.

Za Heideggera je ontologija izričito razotkrivanje sustavne cjeline čistog znanja, u mjeri u kojoj tvori transcendenciju. Istu aktivnost Kant naziva transcendentalnom filozofijom. Heidegger smatra da je ovo preimenovanje opravdano samo ako imamo na umu tradicionalnu metafiziku, koja je pokušala biti apriorna ontička znanost o svim bićima.²⁰⁹ Kao takva, ona može biti aktivnost samo beskonačnog bića, koje uopće ne posjeduje horizont kao tubitak. Naziv *ontologija* je opravdan samo ako se ova tradicija može riješiti svog ponosa i shvatiti u svojoj konačnosti. Ontologija nužno pripada strukturi suštine konačnosti.

Upotreba intuicije i razumijevanja se odvija na temelju određenih apriornih oblika (čisti prostor i vrijeme) i čistih pojmova razumijevanja (kategorije). Imaginacija, kao moć uma, objašnjava odakle dolaze ti apriorni oblici, s obzirom da ne mogu doći osjetilno iskustvo ili na drugi način biti dano umu izvana. Također, imaginacija ujedinjuje, putem sinteze, heterogene apriorne oblike aposteriorni sadržaj. Imaginacija ne ujedinjuje intuiciju i razumijevanje naknadno, ona stoji kao korijen ova dva stabla.²¹⁰ Ključno za Heideggera je da stvaranje ovih oblika i kategorija, kao i njihova sinteza, se ne odvija na empirijskom ili racionalnom nivou. Kao konačna bića, na nas stalno i oduvijek utječu bića. Prije bilo kakvog poimanja ove bačenosti u svijet, tubitak već koristi imaginaciju kako bi spoznao svoju situaciju. *Transcendentalna* imaginacija omogućava razlikovanje prostora i vremena kao dva oblika intuicije i kategorija kao oblika mišljenja – ali i njihovom jedinstvu u svakodnevnom iskustvu. Transcendentalna imaginacija ne stvara bića, kao što to *intuitus originarius* čini, nego čiste, apriorne oblike bića, putem kojih možemo spoznati bića uopće.

Heidegger razumije djelatnost transcendentalne imaginacije na fundamentalniji način od Kanta. Kao što je već očito, imaginacija (zajedno sa intuicijom i razumijevanjem) nije isključivo epistemološka kategorija. Imaginacija značajno određuje sam tubitak time što ujedinjuje prošlost i budućnost. Apriornim oblicima tubitak je u stanju da spozna postojeća bića, ali i ona koja su bila i koja će biti, i vlastitu egzistenciju. Heidegger daje vremenu mnogo veću ulogu u spoznaji i konstituciji egzistencije. Vrijeme za njega nije samo oblik kojim se bića redaju unutar tubitka. Sam Kant je imao dosta jednostavnije shvaćanje vremena: neprekinuti niz trenutaka sadašnjosti. Ipak, Heidegger u Kantovoj transcendentalnoj imaginaciji vidi korelat svom shvaćanju temporalnosti. Temporalnost, kao transcendentalna imaginacija, je zajednički korijen intuicije i razumijevanja. Upravo ova ukorijenjenost intuicije i razumijevanje u imaginacije omogućava ontološko znanje, odnosno transcendiranje tubitka. Temporalnost otvara čisti horizonta unutar kojeg se bića mogu pojaviti i biti predstavljena tubitku.

Vrijeme je korijen ovog korijena; samo kroz tročlano jedinstvo vremena je moguće trostruka podjela čistog znanja.²¹¹ Ovo vrijeme može biti samo izvorno vrijeme koje je trostruko-jedinstveni oblik (*dreifach-einigende Bilden*)²¹² budućnosti, prošlosti i sadašnjosti. Izvorno vrijeme prethodi, kronološki i povijesno, vremenu koje se dijeli i usmjeruje putem tehnologije i znanosti. Ono ne poznaje sekunde, minute, satove... niti priznaje beskonačni slijed sadašnjih trenutaka. Upravo ovo izvorno vrijeme gradi transcendenciju. Transcendencija se događa u izvornom vremenu, koje, putem transcendentalne imaginacije, omogućava ontološko

²⁰⁹ Ibid.

²¹⁰ Ibid. 196

²¹¹ Ibid.

²¹² Ibid.

znanje. *Odnos bitka* (i ništa) sa vremenom je ovdje dodatno potaknut.²¹³ Ontološko znanje je, kako Heidegger ističe, transcendentno određenje vremena.²¹⁴ Vrijeme je izvorno tlo koje Heidegger otkriva u Kantu. Pitanje mogućnosti ontologije, kako ju Heidegger poima, započinje u Kantovom razmatranju *metaphysica generalis* i postaje polazište za *Bitak i vrijeme*. Iako *Kant i problem metafizike* dolazi, kronološki, poslije ovog istraživanja, ono je ipak utemeljeno u zaključcima koje Heidegger pronalazi u Kantu.

Pitanje *Šta je čovjek?* se vraća u novom svijetlu. Kantovo utemeljenje mogućnosti ontologije ostvaruje se kao razotkrivanje transcencije, odnosno: subjektivnosti ljudskog subjekta. Metafizike se dovodi u pitanje osnovne sposobnosti ljudskog uma, ona je ispitivanje samog ljudskog bića. Metafizika je, naizgled, neki oblik antropologije.²¹⁵ Ova antropologija se mora tumačiti na izvorniji način, kao čista antropologija, a ne empirijska. Kantovo utemeljenje ukazuje na nužnu povezanost između antropologije i metafizike. Ova povezanost dalje komplicira krajnju svrhu metafizike (*metaphysica specialis*), kojoj pripadaju tri discipline: kozmologija, psihologija i teologija.²¹⁶ Ove discipline se moraju razumjeti u svojoj suštinskoj povezanosti. One su proizvod ljudskih interesa, *prirodnih sklonosti*, koji uvijek pokreću um. Ovi interesi se mogu svesti na sljedeća tri pitanja:

1. *Šta mogu znati?*
2. *Šta trebam činiti?*
3. *Čemu se mogu nadati?*

Ova tri pitanja predstavljaju tri dijela metafizike (*metaphysica specialis*). Kozmologija obuhvata znanje o prirodi, onime što je pristuno u najširem smislu. Psihologija se bavi ljudskim djelima koja upućuju na osobnost i slobodu. Teologija njeguje nadu koja cilja na besmrtnost i blaženost, odnosno sjedinjenje s Bogom.²¹⁷ Samo filozofska antropologija može ujediniti ove tri discipline u pitanje *Šta je čovjek?*. Naspram znanstvene antropologije, koja nam nudi ontičko znanje o kulturi ili biologiji čovjeka, filozofska antropologija nam nudi ontološko znanje koje utemeljuje i ujedinjaše posebne metafizike.

Prva polovina dvadesetog stoljeća je svjedočila razvoju samostalne filozofske antropologije (*Scheler-Plessner-Gehlen*) u njemačkom govornom području. Međutim, kako Heidegger ističe, antropologija nije samo naziv za disciplinu. Antropologija je temeljna sklonost modernog čovjeka s obzirom na sebe i cjelinu bića.²¹⁸ Ontičko znanje o čovjeku je cvjetalo tokom ovog perioda i samo je nastavilo rasti. Danas znamo mnogo više o ljudskog historiji i prehistoriji; poznate su nam kulture i običaji izoliranih plemena, svjesni smo mnogih psiholoških faktora koji su prije bili zanemareni, dekodirali smo ljudski genom... Ni jedno

²¹³ Govoreći o naslovu *Bitak i vrijeme*, Heidegger ističe sljedeće: „Wenn die Problematik der Metaphysik des Daseins als die von „Sein und Zeit“ benannt wird, so kann jetzt aus der Verdeutlichung der Idee einer Fundamentalontologie klar geworden sein, daß in diesem Titel das „und“ das zentrale Problem in sich birgt. „Sein“ sowohl wie „Zeit“ brauchen die bisherige Bedeutung nicht aufzugeben, wohl aber muß eine ursprünglichere Auslegung ihr Recht und ihre Grenze begründen.“ (242) Poveznica između bitka-vremena sama podrazumijeva metafiziku koju Heidegger pokušava prevazići.

²¹⁴ Ibid. 197

²¹⁵ Ibid. 205

²¹⁶ Ibid. 206

²¹⁷ Ibid. 207

²¹⁸ Ibid. 209

vrijeme nije znalo toliko o čovječanstvu kao naše. Heidegger je isto mislio za svoje doba, isto će važiti za buduća vremena. Istodobno, ovo bogatstvo znanja nikada nije bilo toliko rasprostranjeno i dostupno. Ipak, ovo ontičko znanje je zakopalo ontološko ispitivanje, znanost je naizgled izgurala metafiziku. Heideggerov zaključak važi i danas: nijedno vrijeme nije znalo manje o tome što je čovjek – ni u jednom drugom vremenu čovjek nije postao upitan kao u našem.²¹⁹ Zadaća filozofske antropologije nije postizanje sustavnog jedinstva suštinskih određenja čovjeka. Ako filozofska antropologija jeste filozofija, ona sama ostaje problem koji ispituje vlastitu suštinu. Za početak, filozofska antropologija se može vidjeti regionalna ontologija čovjeka²²⁰. Kao takva, ona stoji uz druge ontologije koje zajedno sa njom opisuju cjelinu bića. Filozofska antropologija, tako shvaćena, nije u središtu filozofije. Ona samo ispituje jedno biće među mnogima. Očigledno je da ovo tumačenje filozofske antropologije ne dozvoljava da ona ujedinjuje i utemeljuje tri, prethodno spomenute, discipline metafizike i njihova vodeća pitanja.

Kako je već naglašeno, ova tri pitanja su povezana kroz najdublji interes ljudskog razuma. U njima se nalaze tri suštinska aspekta ljudskog razuma: mogućnost (*Können*), dužnost (*Sollen*) i dozvoljenost (*Dürfen*).²²¹ Kada pitamo o čovjeku, pitamo šta to biće može postići, šta treba raditi i šta mu je dozvoljeno. Razlaganje samih pitanja, a ne samo odgovori, nam otkriva suštinu ispitivanja. Odgovor je samo obilježje gotovog, ili napuštenog, ispitivačkog posla.

Mogućnost nikada nije neograničena, ona podrazumijeva nemogućnost. Apsolutno biće, Bog, ne mora razmatrati svoje mogućnosti i nemogućnosti. U strogom smislu, Bog nema mogućnosti – *ono* uvijek već jeste. Prema svojoj suštini, apsolutno biće uopće ne može postaviti ovo pitanje. Pitanje podrazumijeva mišljenje, a Bog nema koristi od mišljenja. Heidegger ističe da nemogućnost nije nedostatak.²²² Nedostatak se može pojaviti samo unutar mogućnosti, kao jedna mogućnost. Pitanje o mogućnosti odaje suštinsku konačnost.

Ista stvar važi za dužnost i dozvoljenost. Gdje god da je dužnost u pitanju, biće koje pita je suočeno sa izborom. Ono se otkriva kao još-ne-ispunjeno (*Noch-nicht-erfüllt-haben*).²²³ Činjenje za to biće ostaje neodlučeno i nepotpuno – ono se odaje kao konačno. Dozvoljenost pokazuje konačnost time što podrazumijeva uskraćivanje (*Entbehrung*).²²⁴ Uskraćivanje se vidi u istodobnom postojanju dozvoljenoga i nedozvoljenoga. Čovjek očekuje na osnovu onoga što je uskraćeno.

Ljudski razum ne otkriva svoju konačnost u ovim pitanjima. Riješiti se ovih pitanja ne znači riješiti se konačnosti. Najunutrašnjiji interes čovjeka je sama konačnost. Ovaj interes dovodi do pitanja koja potvrđuju konačnost. Kroz njih, čovjek postaje siguran u svoju konačnost i drži se u njoj. S obzirom da ova tri pitanja pitaju o jednom problemu, ona se mogu svesti na jedno pitanje: *Šta je čovjek?* Sva ova pitanja se međusobno ne razlikuju, po svojoj suštini moraju biti povezana. Utemeljenje metafizike se svodi na pitanje o konačnosti ljudskih bića. Konačnost ovdje postaje ontološki problem. Filozofska antropologija ne može pravilno njegovati ovaj problem (pitanje: *Šta je čovjek?*) ako se usredotočuje na proizvodnju raznolikog znanja o čovjeku ili na opisivanje ontičkog pejzaža unutar kojeg čovjek boravi. Čak i kada

²¹⁹ Ibid. 209

²²⁰ Ibid. 210

²²¹ Ibid. 216

²²² Ibid.

²²³ Ibid.

²²⁴ Ibid.

ispravno opisuje čovjeka kao nesavršeno ili nedovršeno biće, filozofska antropologija ne otkriva nužnost razvijanja pitanja o čovjeku kao utemeljenje metafizike. Ona ne može biti temeljna disciplina filozofije upravo zato što je antropologija.²²⁵ Konačnost ne proizlazi kroz nasumično razmatranje ljudskih karakteristika. Ljudska konačnost je temeljno pitanje do kojeg se dolazi putem utemeljenja metafizike. Heidegger smatra da razvijanje pitanja o bitku (*Seinsfrage*) pokazuje unutarnju povezanost između utemeljenja metafizike i analitike konačnog ljudskog tubitka. Istinska filozofija, koja je odlučujuća mogućnost ljudskog tubitka, može postaviti pitanje o bitku samo ako ovo pitanje već pripada suštini filozofije.²²⁶ Pitati o bitku znači pitati o mogućnosti poimanja nečega što ljudski tubitak uvijek već razumije, na neki način. Pitanje o bitku nije izmišljeno, nametnuto ili izvučeno iz filozofske tradicije – ono izvire iz pred-pojmovnog razumijevanja bitka. Zadatak utemeljenja metafizike se pretvara u razjašnjavanje mogućnosti poimanja bitka. Konačno, upravo pitanje o bitku ukazuje na suštinski odnos konačnosti i tubitka.²²⁷

Egzistencija, kao suština tubitka, je moguća samo na osnovi razumijevanja bitka.²²⁸ Bića su nam uvijek poznata, tubitak se uvijek ponaša sa bićima na umu. Bića nam ne stvaraju problem, nego samo poteškoće. Problem nastaje kada pokušamo pojmovno odrediti sam bitak. Upravo se u ovoj vrtoglavici javlja misao da je bitak ništa. Mračnost ovog pojma nas ne zaustavlja da u otvorenosti bića jasno određujemo šta i na koji način jeste biće. Iako tubitak nema pojma, on razumije bitak. Bez ovog razumijevanja, tubitak ne bi poznavao sebe ili cjelinu bića. Konačnost tubitka se jasno očitava u egzistenciji: bačeni tubitak je predan cjelini bića i dostavljen kao biće.²²⁹ Egzistencija jeste konačnost: ona podrazumijeva predanost bićima o kojima ovisi. Bitak mora biti kako bi tubitak egzistirao. Razumijevanje bitka se događa u temelju tubitka, zbog toga je univerzalno i konzistentno – ali i prikriveno.

Konačnost čovjekovog tubitka je izvornija od samog čovjeka (*Ursprünglicher als der Mensch ist die Endlichkeit des Daseins in ihm*).²³⁰ Ovdje je nemoć antropologije, čak i filozofske, očita. Pitanje o onome što je izvornije od samog čovjeka ne može biti antropološko – antropologija uvijek prati jednu jednostavnu pretpostavku: čovjek je čovjek. Pitanje *Šta je čovjek?* je metafizičko, a ne antropološko. S obzirom da je suština (*essentia*) tubitka njegova egzistencija, pitanje o suštini ljudskog tubitka je egzistencijalno pitanje. Istodobno, ispitivanje o bitku bića je metafizika. Heidegger ističe da metafizika kruži natrag u sebe: utemeljenje metafizike je utemeljeno u metafizici tubitka.²³¹ Utemeljenje metafizike nije pred-metafizičko – Kant ne razvija propedeutiku za metafiziku. Ovakvo ispitivanje je metafizika metafizike, ili jednostavno: metafizika.²³² Znanje o ontološkom znanju samo ontološko znanje, ono nipošto nije ontičko. *Problematika* metafizike uključuje sve što omogućuje samu metafizičku problematizaciju. Ne postoji propedeutika koja nas može unaprijed spremirati i opremiti za metafiziku. Ne postoji logika koja može odrediti valjanost i granice metafizičkog ispitivanja.

²²⁵ Ibid. 218

²²⁶ Ibid. 225.

²²⁷ Ibid. 226.

²²⁸ Ibid. 227.

²²⁹ Ibid. 228.

²³⁰ Ibid. 229.

²³¹ Ibid. 230.

²³² Ibid. 230.

Metafizika tubitka se nužno događa kao tubitak.²³³ Ona nipošto nije metafizika o tubitku. Metafizika tubitka pripada samom tubitku, ona se može i pravilno nazvati *tubitkova metafizika*. Također: ona nije završeno i raspoloživo sredstvo (*organon*) kojim se čovjek koristi.²³⁴ Metafizika tubitka razotkriva bitak tubitka, kao i mogućnost tubitka da razumijeva bitak. Razotkrivanje bitka tubitka je ontologija. Ako se temelj metafizike nalazi u konačnosti tubitka, ona je fundamentalna ontologija. Međutim, fundamentalna ontologija je samo prvi korak metafizike tubitka.

Struktura bitka je razumljiva samo ako se razumijevanje događa kao projekcija (*Entwurf*). Razumijevanje nije neki oblik znanja, već pripada egzistenciji u osnovni. Tubitak razumijeva ono što je najpoznatije i što upravlja tubitkom. Bitak je ipak neodređen i očigledan. Ono što je konačno u tubitku je spoznato, ali ne poimano. Konačnost tubitka leži u *zaboravu*.²³⁵ Taj zaborav slučajan ili privremen. On je nužan i stalno se gradi. Sve fundamentalno-ontološko razumijevanje pokušava istrgnuti ono što razumijeva iz zaborava. Za Heideggera je osnovni fundamentalni-ontološki čin metafizike tubitka podsjećanje (*Wiedererinnerung*).²³⁶ Istinsko podsjećanje mora u svakom trenutku prisvojiti ono što je sjećanje vraća. Analitika tubitka mora obraćati pažnju na načine egzistencije koji suzbijaju razumijevanje bitka i drže tubitak u zaboravu. Ovaj odlučujući način egzistiranja, sa stajališta fundamentalne ontologije, Heidegger naziva svakodnevicom (*Alltäglichkeit*).²³⁷ Analitika svakodnevice zapinje u opisivanje čovjekovog iskustva i osobina. Ona postaje ontička interpretacija. Ontičko znanje nipošto nije pogrešno ili bezvrijedno. Znanosti nisu manjkave zato što su potpuno ontičke. Međutim, analitika tubitka jeste manjkava ako se zadržava na ontičkom nivou i ne dolazi do konačnosti tubitka putem pitanja o bitku. Heideggerova egzistencijalna analitika svakodnevice nikada nije ciljala na opisivanje iskustva, npr. kako se služimo nožem i vilicom (ili čekićem).²³⁸ Ona treba pokazati da sve naše odnošenje sa bićima, već pretpostavlja transcendenciju. Na temelju filozofskog podsjećanja se javlja zadatak ponovnog, i stalnog, utemeljenja metafizike. Tubitak se mora vratiti u vlastitu konačnost, koju zahtijeva ova problematika, tako da se temporalnost otkrije kao transcendentalna izvorna struktura.

Metafizika nije proizvod ljudskog stvaralaštva, kao što su to sustavi i doktrine. Metafizika tubitka, koja se njeguje u fundamentalnoj ontologiji, nije nova disciplina u okviru filozofske tradicije. Ona svjedoči volji za buđenje uvida da se filozofiranje događa kao transcendiranje tubitka. Razumijevanje bitka, kao i njegov zaborava, se događa u tubitku. *Metafizika* je naziv za provaljivanje (*Einbruch*)²³⁹ u bića koje se događa sa čovjekovom egzistencijom. Konačnost i transcendencija su druga imena za bitak-u-svijetu. Prije svoje prve odluke, tubitak je već u cjelini bića. Za egzistirajući tubitak, metafizika je uvijek već počela sa svojim događanjem.

Vrijeme igra ključnu ulogu u ovoj interpretaciji ne zato što je oblik čiste intuicije, već zato što se razumijevanje bitka projicira iz konačnog tubitka na vrijeme.²⁴⁰ Vrijeme, za

²³³ Ibid. 231.

²³⁴ Ibid. 231.

²³⁵ Ibid. 233.

²³⁶ Ibid.

²³⁷ Ibid. 234.

²³⁸ Ibid. 235.

²³⁹ Ibid. 242.

²⁴⁰ Ibid. 243.

Heideggera, svojim suštinskim jedinstvom sa transcendentalnom maštom postiže središnju metafizičku ulogu u Kantovoj *Kritici*. Time je nadmoć razuma i razumijevanja dovedena u pitanje. Logika gubi svoju vodeću ulogu unutar metafizike – ona postaje upitna. Pitanje o bitku prestaje biti upitno (sumnjivo) time što se ponovno postavlja kao pitanje. Temeljno pitanje filozofije nastaje kroz pravo *prijateljstvo* (*philia*) sa suštinskim, jednostavnim i stalnim. Okret ka samim bićima postavlja pitanje o pojmu bitka (*sophia*).²⁴¹

²⁴¹ Ibid. 246

Zaključak

Nerazumijevanje ne može biti temelj za kritiku. Filozofska kritika, koja je ontološke – a ne – etičke naravi, je interpretacija granica i mogućnosti. Tubitak, koji rado zaboravlja svoju vlastitost, je upravo savršeno biće za izvođenje ove kritike. Nerazumijevanje je jednako mogućnost tubitka kao i interpretacija. Skrivanje i otkrivanje rade uzastopno i skladno unutar bitka. Bitak se voli sakrivati, a tubitak zanemarivati. Znači li to da je on na strani ničega i ništavila? Nipošto, znanstveno-određeni tubitak mari za raznolikim i pristupačnim bićima svog krhkog doba. Štoviše, tubitak obožava (samo) bića. U tome se i sastoji nihilizam, odnosno napuštenost bitka.

Filozofija se udaljava od istine bitka time što se isključivije okreće biću. Metafizika za Heideggera postaje traženje bitka u biću. Ni naj-bićejniji (*seiendsten*) temelj ne omogućava misaono nadilaženje bića.²⁴² Upravo ne-bićejnost, koliko je moguće za egzistenciju, približava tubitak bitku. Ne-bićejni (*unseiender*) tubitak je manje stegnut u bića koja ga zatječu i u stanju da misli istinu bitka. Znanstveni zanos i opsjednutost bićima učvršćuju nihilizam metafizike koji je postao prepreka mišljenju bitka. Metafizika je postala zaista dojmlija misaona građa, ali ona stoji na zaboravljenom, odnosno prikrivenom, počivalištu prvog početka filozofije. Povijest ovog prvog početka je povijest metafizike. Prijelaz na drugi početak je prevladavanje sve metafizike.²⁴³ Tek ovo prevladavanje spoznaje suštinu metafizike. Ona nikada nije mogla postaviti pitanje o istini bitka. Drugi početak filozofije je povratak na izvor, a ne preuzimanje i nasljeđivanje. Kada govori o metafizici, Heidegger je dvoznačan. Riječ *metafizika* za njega označava ono što se prevladava i samo prevladavanje.

Metafizika ima svoje mjestu između prvog i drugog početka. Njeno prevladavanje se događa prijelazom u drugi početak.²⁴⁴ Metafizičko ispitivanje nema za cilj razjašnjenje detalja i nesporazuma unutar metafizike. Ako je vođena filozofiranjem, a ne školskim proučavanjem, ona se događa kao prijelaz u drugi početak filozofije. Time što je otkrio pripadnost metafizike u suštini tubitka, Heidegger nije opravdao postojanje metafizike kao akademske discipline. Riječima drugog početka: tubitak je utemeljenje istine bitka. Prijelazno mišljenje se ne protivi metafizici, već ju prevladava iz njenog temelja (tubitka). Od prvog početka, metafizika nije mogla pitati o istini bitka.²⁴⁵ Umjesto toga, ona je uvijek zapinjala u različite ontologije. Ipak, filozofija nije gotova sa metafizikom. Metafizika je put filozofije u svoj drugi početak. Pozitivizam i naturalizam se pokušavaju riješiti metafizike i odbaciti ju, ali uvijek ostaju u njoj – kao oblik metafizike. Prava *kritika*, u ovom slučaju, znači filozofiranje kroz metafiziku. Ona nije nipošto neka zabluda²⁴⁶ ili slučajnost povijesti. Heideggerov pokušaj da misli protu-metafizički nije nipošto ne-metafizički.

²⁴² *Beiträge zur Philosophie*, 170.

²⁴³ *Ibid.* 171.

²⁴⁴ *Ibid.*

²⁴⁵ *Ibid.* 172.

²⁴⁶ *Ibid.* 188.

Primarna literatura

- Heidegger, M. (1938). Die Zeit des Weltbildes . U M. Heidegger, *Holzwege* (str. 75-114). Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- Heidegger, M. (1954). *Was heißt Denken?* Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Heidegger, M. (1967). *Sein und Zeit*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Heidegger, M. (1976). Einleitung zu Was ist Metaphysik? U M. Heidegger, *Wegmarken* (str. 365 - 384). Frankfurt am Main: Vittorio Klosterman.
- Heidegger, M. (1976). Nachwort zu Was ist Metaphysik? U M. Heidegger, *Wegmarken* (str. 303 - 312). Frankfurt am Main: Vittorio Klosterman.
- Heidegger, M. (1976). Was ist Metaphysik? U M. Heidegger, *Wegmarken* (str. 103 - 122). Frankfurt am Main: Vittorio Klosterman.
- Heidegger, M. (1977). Der Ursprung des Kunstwerkes. U *Holzwege* (str. 1-74). Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- Heidegger, M. (1977). Holzwege. U M. Heidegger, *Der Spruch des Anaxrmander* (str. 321 - 374). Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- Heidegger, M. (1983). *Die Grundbegriffe Der Metaphysik* . Frankfurt am Main: Vittorio Klosterman.
- Heidegger, M. (1983). *Einführung in die Metaphysik* . Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- Heidegger, M. (1991). *Kant und das Problem der Metaphysik*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann .
- Heidegger, M. (1995). *Logik: Die Frage nach der Wahrheit*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- Kant, I. (2021). *Kritika čistog uma*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Sekundarna literatura

- Beistegui, M. d., 2000. 'Boredom: Between Existence and History': On Heidegger's Pivotal The Fundamental Concepts of Metaphysics. *Journal of the British Society for Phenomenology*, 31(2), pp. 145-158.
- Carman, T., 2003. *Heidegger's Analytic: Interpretation, Discourse, and Authenticity in Being and Time*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Dahlstrom, D., 1994. Heidegger's Method: Philosophical Concepts as Formal Indications. *The Review of Metaphysics*, 47(4), pp. 775-795.
- Dahlstrom, D. O., 2001. *Heidegger's Concept of Truth*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dahlstrom, D. O., 2013. *The Heidegger Dictionary*. London: Bloomsbury Publishing.
- de Boer, K. & Howard, S., 2018. A ground completely overgrown: Heidegger, Kant and the problem of metaphysics. *British Journal for the History of Philosophy*, 27(2), pp. 358-377.
- Gumbrecht, H. U., 200. Martin Heidegger and His Japanese Interlocutors: About a Limit of Western Metaphysics. *Diacritics*, 30(4), pp. 83-101.
- Hammer, E., 2004. Being bored: Heidegger on patience and melancholy. *British Journal for the History of Philosophy* , 12(2), pp. 277-295.
- Inwood, M., 1999. *A Heidegger Dictionary*. Oxford: Blackwell Publishers .
- Käufer, S., 2006. The Nothing and the Ontological Difference in Heidegger's What is Metaphysics?. *Inquiry*, 48(6), pp. 482-506 .
- Leksikografski Zavod Miroslav Krleža, 2012. *Filozofski leksikon*. Zagreb: Leksikografski Zavod Miroslav Krleža.
- Nir, G., 2021. Heidegger on the Unity of Metaphysics and the Method of Being and Time. *Review of Metaphysics* , 74(3), pp. 361-396.
- Schalow, F. & Denker, A., 2010. *Historical Dictionary of Heidegger's Philosophy*. Toronto: The Scarecrow Press.
- Schufreider, G., 1986. Heidegger's Contribution to a Phenomenology of Culture. *Journal of the British Society for Phenomenology*, 17(2), pp. 166-185.
- Shockey, M., 2010. What's Formal about Formal Indication? Heidegger's Method in *Sein und Zeit*. *Inquiry*, 53(6), pp. 525-539.
- Sontag, F., 1964. Heidegger and the Problem of Metaphysics. *Philosophy and Phenomenological Research*, 24(3), pp. 410-416.
- Šarčević, A., 1981. *Iskustvo i vrijeme*. Sarajevo: Svjetlost .
- Thomson, I., 2000. Ontotheology? Understanding Heidegger's Destruktion of Metaphysics. *International Journal of Philosophical Studies*, 8(3), p. 297–327.

White, C. J., 1988. Heidegger and the Beginning of Metaphysics. *Journal of the British Society for Phenomenology*, 19(1), pp. 34-50.

Wrathall, M. A., 2021. *The Cambridge Heidegger Lexicon*. Cambridge : Cambridge University Press.